

HALUAN LAPSILLENI PAREMPAA – KOKEMUKSIA
YLISUKUPOLVISESTA KÖYHYDESTÄ JA
OSATTOMUUDESTA

Pro gradu -tutkielma
Hanna Saarelma-Töhönen

24.11.2024

Sosiaalipolitiikka

Sosiaalitieteiden laitos

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

TURUN YLIOPISTO

Oppiaine: Sosiaalipolitiikka

Tekijä(t): Hanna Saarelma-Töhenen

Otsikko: Haluan lapsilleni parempaa – kokemuksia ylisukupolvisesta köyhyydestä ja osattomuudesta

Ohjaaja(t): Professori Veli-Matti Ritakallio, Lehtori Anna-Maria Isola

Sivumäärä: 78 sivua ja 6 liitesivua

Päivämäärä: 24.11.2024

Tässä pro gradu -tutkielmassani olen kiinnostunut suomalaisten kokemuksista ylisukupolvisesta köyhyydestä ja osattomuudesta lapsiperheissä. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedämme köyhyyden olevan muutakin kuin taloudellista puutetta ja toisaalta tiedämme köyhyyden ja muiden huono-osaisuuden osatekijöiden taipumuksen siirtyä sukupolvelta toiselle, jolloin siitä voidaan puhua ylisukupolvisena ilmiönä. Keräsin aineiston kirjoituskutsun kautta keväällä 2024. Se koostuu 14 kirjoituksesta. Näistä 12 kappaletta arkistoidaan Tietoarkistoon. Aineistolle tein sisällön analyysin.

Sisällön analyysin kautta aineistosta nostin esiin kymmenen teemaa, jotka ryhmittelin kolmeen isompaan teemaan. Näitä ovat osattomuus, ohjaavuus ja kulttuurillinen perimä sekä sosiaaliset suhteet. Osattomuuteen kuuluu lähes poikkeuksetta kirjoituksissa toistunut häpeä omassa lapsuudessa, joka koski vaatetusta ja kotia, matkailun puuttuminen sekä kokemusta osattomaksi jäämisestä sosiaaliturvasta ja myös kolmannen sektorin avusta.

Elämäkulkua ohjaavina ja kulttuurilliseen perimään kuuluvina teemoina kirjoittajat kertoivat kokeneensa taloudenhallinnan haasteita ja moni kirjoittajista kertoi opiskelujen jääneen nuorempana ja vasta aikuisena he ovat opiskelleet tai opiskelevat korkeakoulututkintoa. Usein taustalla on arvottomuuden tunne ja itseluottamuksen puuttuminen. Toisaalta myös tietämättömyys opiskelumahdollisuuksista. Köyhyys näkyy myös tässä tutkimuksessa vahvasti ylisukupolvisena ilmiönä, mutta kuitenkin halua ja onnistumisia ylisukupolvisen kierteen katkaisemisessa ilmenee. Köyhyyskokemus ohjaa vahvasti lasten hankintaa ja hankittavien lasten määrää.

Köyhyyden kokemuksella ja siihen liittyvällä häpeällä sekä osattomuudella harrastuksista on merkittävä vaikutus sosiaalisiin suhteisiin ja niiden muodostumiseen. Kasautuva huono-osaisuus lapsuuden perheessä vaikuttaa keskeisesti perheen vuorovaikutukseen, jolla on kauaskantoisia vaikutuksia perheen lasten elämään. Positiivisena kokemuksena köyhyyteen liittyen kirjoittajat kertovat olevansa empaattisia ja oppineensa tulemaan toimeen hyvin vähällä.

Köyhyys näyttäytyy suomalaisissa lapsiperheissä liian usein ylisukupolvisena ilmiönä, joka tuntuu osattomuutena useilla elämän eri osa-alueilla, materiaalisena puutteena, häpeänä ja ulkopuolisuutena. Köyhyys ohjaa merkittävästi henkilön elämäntulkua, eikä lapsuudessa koettu köyhyys jää vain lapsuuteen, vaikka aikuisena menisikin taloudellisesti paremmin. Köyhyys ohjaa sosiaalisia suhteita ja valikoi niiden muodostumista. Pahimmillaan köyhyys ja siitä seuraava osattomuus lannistaa ja passivoi henkilön. Ne myös vievät uskottavuutta yhteiskuntaa ja sen instituutioita kohtaan ja syövät demokratian legitimitettiä.

Avainsanat: köyhyys, ylisukupolvisuus, lapsiperheköyhyys, osattomuus, ohjaavuus

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	KÖYHYYS JA OSATTOMUUS AIEMMASSA TUTKIMUKSESSA	4
2.1	Käsitteet	4
2.2	Köyhyyden mittaaminen	7
2.3	Köyhyys osattomuutena	10
2.4	Hyvinvointitutkimus ja osattomuus	12
3	OSATTOMUUDEN YLISUKUPOLVINEN JATKUMINEN	17
3.1	Ylisukupolvinen huono-osaisuus	17
3.2	Häpeä ja osattomuus	23
4	TUTKIMUSASETELMA	29
4.1	Tutkimuskysymykset	29
4.2	Tutkimusaineisto	29
4.3	Tutkimusmenetelmä	31
4.4	Eettinen pohdinta	32
5	KÖYHYYS JA OSATTOMUUS LAPSIPERHEEN ARJESSA	35
5.1	Osattomuus	36
5.2	Ohjaavuus ja kulttuurillinen perintö	43
5.3	Sosiaaliset suhteet	56
6	YHTEENVETO, POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	64
6.1	Millan kuvitteellinen tarina	64
6.2	Pohdinta ja johtopäätökset	65
	Lähteet	73
	Liitteet	79
	Liite 1 Kirjoituskutsu	80
	Liite 2 Kirjoituskutsun julkaisukanavat	84

1 JOHDANTO

”Nyt ei tarvitse enää säästää, kun on tarpeeksi sekaisin päästään. Kyllä valtio huolen pitää omistaan” laulaa Arttu Wiskari kappaleessaan Sirpa. Mutta huolehtiiko suomalainen yhteiskunta enää kaikista 2020-luvulla? Köyhyyden ja huono-osaisuuden tutkimuksella on sosiaalitieteissä pitkät perinteet jo vuosikymmenten takaa ja ilmiönä köyhyys ja huono-osaisuus ovat olleet olemassa vielä paljon kauemmin. Hieman vähemmälle tutkimukselle on jäänyt köyhyydestä aiheutuva osattomuus elämän eri osa-alueilla. Ja toisaalta suomalainen ja pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on luotu tasaamaan tulo- ja hyvinvointieroja, kun taas esimerkiksi liberaalin hyvinvointivaltioregiimin edustajamaissa kuten Yhdysvalloissa suuret tulo- ja hyvinvointierot ovat arkipäiväisempiä. (Esping-Andersen 1990.) Sosiaaliturvan riittävyys ja erityisesti sen riittävyys lapsiperheissä nousee esiin toistuvasti poliittisessa keskustelussa ja on aina ajankohtainen aihe sosiaalipolitiikan kentällä. Erityisesti Petteri Orpon hallituksen suunnittelemat ja toteuttamat leikkaukset tämänhetkiselällä hallituskaudella (2023-) ovat herättäneet laajaa keskustelua ja vastustusta. Syynä on nimenomaan se, että leikkaukset kohdistuvat pahiten jo valmiiksi pienituloisimpiin ja lapsiperheisiin. Esimerkiksi huhtikuussa 2024 voimaan tulleet asumistuen leikkaukset kohdistuvat pahiten yhden vanhemman lapsiperheisiin.

Köyhyyden ja huono-osaisuuden tutkimuksella on juuret jo vuosikymmenten takana, aikaisempi tutkimus on ollut isoilta osin määrällistä. Viimeisen 20 vuoden aikana myös laadulliset köyhyystutkimukset ovat ottaneet isompaa roolia sosiaalitieteellisen tutkimuksen kentällä ja niillä on pyritty laajentamaan ymmärrystämme köyhyydestä ja köyhyyden kokemuksista osana ihmisten arkea ja elämäntilannetta. Kun ymmärrys ilmiön laajuudesta on kasvanut tutkimustiedon lisääntymisen myötä, on kuvaan otettu myös osallisuuden ja osattomuuden kokemukset syventämään tulkintaa köyhyyden kokonaisvaltaisuudesta. Köyhyys on paljon muutakin kuin taloudellisten resurssien niukkuutta kehittyneiden länsimaiden kontekstissa.

Tämänhetkisen ymmärryksen mukaan taloudellisen ulottuvuuden lisäksi köyhyydellä on siis myös muita ulottuvuuksia, kuten sosiaalinen ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Hyvinvoinnin keskeisiä ulottuvuuksia puolestaan ovat toimeentulon kautta saavutettava elintaso ja sosiaaliset suhteet. Köyhyyteen liittyy keskeisesti vajeet hyvinvoinnin ulottuvuuksilla. Köyhyyden kokonaisvaltaisempi ymmärrys paranee, kun tutkimustieto lisääntyy kaikilla ulottuvuuksilla.

Aiemman tutkimustiedon perusteella on turvallista todeta myös se, että köyhyydellä ja huono-osaisuudella on taipumus periytyä sukupolvelta toiselle, jolloin siitä voidaan puhua ylisukupolvisena ilmiönä. (Kallio et al. 2016; Vauhkonen et al. 2017; Ristikari et al. 2018; Kallio et al. 2020.) Lapsiperheiden osalta on hyvin vähän kokemuseräistä tietoa siitä, miltä köyhyys ja osattomuus tuntuu ja miten se näyttäytyy lapsiperheissä vanhemman tai lapsen näkökulmasta. Miten ylisukupolvinen köyhyys ja osattomuus ohjaa yksilön elämäntulkintaa ja valintoja? Voiko köyhyydestä seurata jotakin positiivista yksilön elämään? Köyhyyteen liittyy usein mollivoittainen sointi, mutta uutta näkökulmaa haetaan tässä tutkimuksessa siihen, voiko siitä ammentaa myös positiivisia tulkintoja elämään. Tällä tutkimuksella pyrin nostamaan esiin ylisukupolvisen köyhyyden kokemusten tulkintaa suomalaisissa lapsiperheissä ja erityisesti osattomuuden kokemuksia köyhissä lapsiperheissä. Lisäksi tarkastelen sitä, onko köyhyys tuonut kuitenkin jotakin positiiviseksi tulkittavaa kirjoittajien elämään.

Tutkimuksen aineistona käytän kirjoituskutsun kautta keräämääni aineistoa. Kirjoituskutsu on esitelty liitteessä 1. Kirjoitukset kerättiin anonymisti Tietoarkiston Penna-palvelun* kautta. Tällä tutkimuksella ei ole tarkoitus määritellä, ovatko vastaajat köyhiä tai millä mittareilla he sitä ovat, eikä aineisto siihen edes tarjoa mahdollisuutta. Kirjoittajat ovat tarttuneet kutsuun ja näin ollen itse määritelleet itsensä köyhiksi. Tämä on merkityksellistä, sillä eri mittareilla on myös erilaiset köyhyysrajat ja tässä käytettävän subjektiivisen mittarin mukaisesti köyhyysrajan määritelmä on subjektiivinen eikä tutkijan tai asiantuntijan määrittelemä. (Vrt. luku 2.2 Köyhyyden mittaaminen.)

Tutkimukseni aluksi kokoon määritelmiä köyhyydelle ja osattomuudelle sekä muille tässä tutkimuksessa esiintyville keskeisille käsitteille. Tässä yhteydessä käyn läpi lyhyesti köyhyyden erilaisia mittaustapoja. Tämän jälkeen kokoon katsauksen aiempaan tutkimukseen sekä kansainvälisesti että kotimaisesti. Kokoon yhteen erityisesti lapsiperheisiin liittyvää köyhyystutkimusta sekä niukempaa osattomuuden tutkimusta. Keskeisesti aihepiiriin liittyy myös hyvinvointitutkimus, jota ei voida tässä jättää huomiotta. Selkeyttäakseni luettavuutta olen jakanut tämän kolmeen osaan, joista kuitenkin on tärkeää huomioida, ettei rajanveto köyhyystutkimuksen, hyvinvointitutkimuksen ja osattomuuden sekä ylisukupolvisen huono-osaisuuden tutkimuksen välillä ole yksiselitteinen vaan nämä kaikki nivoutuvat yhteen. Pyrin etenemään laajemmasta perspektiivistä ja myös hieman vanhemmasta tutkimuksesta kohti tuoreempia tutkimuksia kiinnittäen fokusta kohti lapsiperheitä. Neljännessä luvussa esittelen

* Tietoarkiston ylläpitämä kirjoitusaineistojen keräämiseen tarkoitettu verkkoalusta

tutkimusasetelmani, tutkimuskysymykset ja tutkimusaineiston, lisäksi pohdin tutkimukseni eettisiä näkökulmia. Tämän jälkeen seuraa tutkimusaineiston analyysiluku. Teen kirjoituksille sisällön analyysiä ja tulkitsen kirjoituksia suhteessa aiempaan tietoon. Viimeisessä luvussa kerään yhteen keskeisimmät tulokset, muodostan johtopäätökset tulkinnoistani ja pohdin tuloksia suhteessa aiempaan tutkimukseen sekä luon katsetta jatkotutkimus tarpeisiin.

2 KÖYHYYS JA OSATTOMUUS AIEMMASSA TUTKIMUKSESSA

2.1 Käsitteet

Köyhyys

Köyhyys voidaan määritellä taloudellisten resurssien puutteesta johtuvana sosiaalisena syrjäytymisenä (Kangas & Ritakallio 2008). Yleisesti käytetään köyhyyden kaksoisehtoa, joka tarkoittaa taloudellisten resurssien puutteesta johtuvaa sosiaalista toimintakyvyn rajoittuneisuutta (Laihiala 2020).

Absoluuttinen köyhyys

Absoluuttisessa määrittelytavassa lähdetään siitä, että on olemassa jokin tarkka absoluuttinen rahamäärän raja, jolla juuri ja juuri pystytään pitämään ihminen hengissä ja tyydyttämään perustarpeet, kuten juomavesi, ruoka ja suoja. Esimerkiksi Maailmanpankki määrittelee rajaksi 1 tai 2 \$ päivässä, ja määrittelytapa soveltuu lähinnä kuvaamaan kehitysmaiden köyhyyttä. Absoluuttisen köyhyyden käsite ei sisällä vertailua ympäröivään yhteiskuntaan. (Kangas & Ritakallio 2008.) Kuitenkin esimerkiksi Sten Ringen sekä Tim Goedeme ja Stijn Rottiers ovat kritisoineet, ettei absoluuttista ja suhteellista köyhyyttä voisi täysin erottaa toisistaan. Määritelmä vaatii aina sidonnaisuutta aikaan ja paikkaan, eli on hyvin kontekstisidonnainen. (Kangas & Ritakallio 2008; Ringen 1988; Goedeme & Rottiers 2011.)

Suhteellinen köyhyys

Adam Smith pohti jo vuonna 1776 elämän välttämättömyyksiä ja sitä ettei alimpiin tuloluokkiinkaan kuuluva henkilö voi ilman häpeää esiintyä julkisesti ilman tiettyjä vallalla olevia yhteiskunnan määrittelemiä välttämättömyyksiä (Smith 1981; Kangas & Ritakallio 2008). Varsinkin suhteellinen köyhyysmääritelmä on siis vahvasti sidoksissa aikaan ja paikkaan, suhteellisen köyhyyden rajana pidetään tietyssä yhteiskunnassa vallitsevana aikana vähimmäishyödykemäärää eli välttämättömyyksiä, joita ilman edes alimpiin luokkiin kuuluva kansalainen ei voi ilman häpeää esiintyä julkisesti (Kangas & Ritakallio 2008). Brittiläisen sosiaalipoliitikko Peter Townsendin määritelmän mukaisesti köyhyys on suhteessa kyseisen yhteiskunnan elintason ja elintapaan, rahan puutteesta johtuvaa kyvyttömyyttä saavuttaa tätä ympäröivän yhteiskunnan minimin hyväksyttävää elintasoa. Townsendin mukaan on siis kyse muustakin kuin vain selviytymiseen vaadittavasta minimistä, vaan on myös pystyttävä

kuluttamaan ja sopeutumaan yhteiskuntaan. (Townsend 1979.) Myös Euroopan komissio on ottanut käyttöön suhteellisen köyhyyden määritelmän: ”Köyhyys viittaa niihin henkilöihin, perheisiin ja ihmisryhmiin, joiden resurssit (materiaaliset, kulttuuriset ja sosiaaliset) ovat niin rajoitetut, että ne estävät heitä osallistumasta siihen elämäntapaan, jota heidän kotimaassaan pidetään hyväksyttävänä” (Euroopan komissio 1989).

Köyhyydelle ei löydy yhtä ainoata oikeata kaikenkattavaa määritelmää ja monesti määritelmät ovat jossain määrin ristiriitaisia ja toisinaan myös päällekkäisiä (Goedeme & Rottiers 2011). Erillisiä määritelmiä yhdistää kuitenkin se, että kaikissa köyhyyden kuitenkin katsotaan olevan puutetta jostakin tarpeellisesta ja moniin määritelmiin sisältyy myös sosiaalisen syrjäytymisen ulottuvuus. Tässä tutkimuksessa pohjaan näkemyksiäni suhteellisen köyhyyden määritelmälle. Köyhyys on vahvasti sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan ja siinä vallitseviin normeihin varsinkin koskien hyväksyttävää elintasoja ja tarvittavia hyödykkeitä. Tutkimuksessa olen kiinnostunut ihmisten kokemuksista ja tuntemuksista, ja ne useimmiten ovat hyvinkin sidoksissa vallitsevaan yhteiskuntaan ja aikakauteen. Ihmisten perusominaisuuksiin myös kuuluu tahaton ja tahallinen vertaaminen muihin ihmisiin.

Hyvinvointi

Hyvinvointi voidaan määrittää koostuvan niistä aineettomista ja aineellisista resursseista, jotka ”mahdollistavat yksilölle aktiivisen toimijuuden siinä yhteiskunnassa, jossa hän elää”. Hyvinvointia voidaan ajatella tarpeiden tyydyttämisen kautta ja hyvinvointina voidaan pitää tilana, jossa tarpeet on tyydytetty. Hyvinvointi rakentuu eri osa-alueista, joita ovat mm. tulot, varallisuus, terveys, sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen ja tyytyväisyys elämään. (Kallio & Hakovirta 2020.)

Huono-osaisuus

Usein sosiaalitieteellisessä kontekstissa huono-osaisuus määritellään hyvinvoinnin vajeiden kautta ja niiden kasautumisena. ”Huono-osaisuus on köyhyyttä moniulotteisempi ja laajempi ilmiö, jossa yksilön taloudellisessa, sosiaalisessa ja terveydellisessä hyvinvoinnissa on selkeitä puutteita.” Keskeistä on myös se, että mitä enemmän henkilölle on kasaantunut huono-osaisuutta, sitä vähemmän hän voi hallita omaa elämänsä kulkuaan. (Kallio & Hakovirta 2020.)

Ylisukupolvisuus

Ilari Ilmakunnas ja kumppanit määrittelevät ylisukupolvisuuden käsitteen osuvasti: ”Vanhempien sosiaalinen asema ennustaa lasten aikuisiän sosiaalista asemaa. Jonkin tietyn sosio-demografisen piirteen samankaltaisuutta vanhemmilla ja heidän lapsillaan kutsutaan ylisukupolvisuudeksi. Tämä piirre voi liittyä esimerkiksi tuloihin, luokka-asemaan, koulutukseen, perheenmuodostukseen tai huono-osaisuuteen”. (Ilmakunnas et al. 2020.)

Osallisuus

Osallisuudelle ei ole olemassa yhtä ainoata oikeaa määritelmää, määrittelyyn vaikuttaa mm. konteksti. Osallisuus pitää sisällään sekä sosiaalisen että poliittisen ulottuvuuden sekä myös tunteen siitä, että on arvostettu ja kuuluu johonkin. Osallisuus sisältää kuulumista yhteisöön ja myös mahdollisuutta vaikuttaa yhteisössä ja mahdollisuutta osallistua päätöksenteon prosesseihin. (Nivala & Ryyänen 2013.) Osallisuuden on todettu vähentävän ahdistusta (Repo et al. 2022) ja osallisuuden kokemuksella on havaittu olevan merkitystä masennusoireiden vähentämisessä. Osallisuuden kokemus voi ennustaa jopa paremmin mielen hyvinvointia kuin yksinäisyys (Haddadi Barzoki 2024).

Suomen hallitus ja Euroopan unioni ovat nimenneet osallisuuden lisäämisen yhdeksi tärkeäksi keinoksi torjua köyhyyttä ja syrjäytymisen riskiä sekä vähentää eriarvoisuutta (THL 2024). Suomen perustuslaissa ja YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa, jonka Suomi on 195:n muun maan kanssa ratifoinut, nostetaan erityisesti esiin myös lasten oikeus osallistua omaa kehitystään vastaavalla tasolla itseään koskevaan päätöksentekoon. (Finlex 2024; Unicef 2024.)

Osattomuus

Osattomuudella tarkoitetaan sitä, että yksilö ei ole osallinen joistakin yhteiskunnassa tärkeinä pidetyistä asioista. Ihminen voi olla osaton sosiaalisista suhteista, työmarkkinoista, taloudesta tai yhteiskunnan demokraattisesta järjestelmästä. (Seppänen 2001.) Käytän tässä tutkimuksessa osattomuutta osallisuuden vastinparina. Miellän osattomuuden henkilön subjektiiviseksi kokemukseksi ulkopuolisuudesta jollakin henkilön omassa elämässään merkitykselliseksi kokemalla osa-alueella. Tulkitsen osattomuuden tarkoittavan henkilön jäämistä ulkopuolelle tai paitsi osattomuuden kohteesta, joka voi olla materiaa, kuten älypuhelin, jokin toiminta, kuten mielekäs harrastus tai vapaa-ajan aktiviteetti tai yhteiskunnallinen osattomuus, jonka ajattelen olevan esimerkiksi kokemus sosiaaliturvan ulkopuolelle jäämisestä. Henkilö voi kokea osallisuutta jollakin elämän alueella, vaikka kokisi osattomuutta jollakin tai joillakin muilla

osa-alueilla. Tulkitsen osattomuutta köyhyyteen liittyvänä seurauksena, joka tarkoittaa laajemman köyhyyden käsitteen alla henkilön kokemuksia tarkemmin. Osattomuus voi toisessa kontekstissa liittyä myös muuhun kuin köyhyyteen, mutta se ei ole fokukseni tässä tutkimuksessa vaan keskityn nimenomaan köyhyydestä johtuvaan osattomuuteen.

2.2 Köyhyyden mittaaminen

Köyhyys on laaja ja moniulotteinen ilmiö, jota on haastavaa määritellä, kuten edellä havaittiin, eikä sen mittaaminenkaan ole lainkaan yksinkertaista. Laajuutensa ja moniulotteisuutensa vuoksi köyhyyttä on mahdotonta saada mitattua vain yhdellä mittarilla, vaan sen sijaan mittaustapoja on useita ja jokaisella tavalla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Köyhyyden määrittämiseen, köyhyysrajan määrittämiseen ja köyhyyden mittaamiseen on useita näkökulmia ja erilaisia lähestymistapoja. Hyödynnän tässä Olli Kankaan ja Veli-Matti Ritakallion vuonna 2008 laatimaa koontia köyhyyden mittaustavoista. He luokittelivat mittaustavat kolmeen ryhmään sen perusteella, ovatko keskiössä taloudelliset resurssit, toteutuneen tarpeentyydytyksen deprivatio vaiko näiden yhdistelmä. (Kangas & Ritakallio 2008.)

Epäsuoria lähestymistapoja ovat Kankaan ja Ritakallion mukaan poliittis-hallinnollinen tuloraja, suhteellinen tuloraja, vähimmäistarvebudjetti, deprivatiostandardi ja konsensuaalinen tuloraja. Suoria mittaustapoja puolestaan ovat subjektiivinen kokemus, suhteellinen kulutusmenoraja, poliittis-hallinnollinen kulutusmenoraja ja elinolojen kasautuva deprivatio. Yhdistelmiä mittaustavoissa puolestaan ovat asiakkuus toimeentulotuessa sekä konsensuaalinen deprivatio. Valtaosassa näistä köyhyysraja on asetettu varsin mielivaltaiseen kohtaan tulojakautumaa joko tutkijan tai muiden asiantuntijoiden toimesta, konsensuaalisissa menetelmissäkin köyhyysrajan määrittelee asiantuntija, vaikka menetelmissä muuten haetaan kansalaistenkin näkemystä mukaan. Köyhyyden keston mittaamisen haasteena on menetelmien lisäksi saatavilla olevat aineistot, toimeentulotukiasiakkuus on melko hyvä tapa keston tutkimiseen. On hyvin merkittävä ero olla lyhytaikaisesti köyhyysrajan alapuolella esimerkiksi perhetilanteen muutoksen myötä kuin vuosikausia toimeentulotukiasiakkaana. (Kangas & Ritakallio 2008.)

Lasten köyhyyttä mitataan osittain samoilla mittareilla kuin aikuistenkin, mutta lapsille on olemassa myös erilaisia spesifimpejä mittareita. Periaatteet ovat samoja kuin aikuistenkin, mutta esimerkiksi materiaalista deprivatiota mitattaessa tarkasteltavat hyödykkeet ovat

erilaisia. Lapsiköyhyys ja lapsiperheköyhyys liittyvät suhteelliseen tuloköyhyyteen. Lapsille suunnattu deprivatiomittari puolestaan on muunnos aikuisille suunnatusta deprivatiomittarista, ja myös lapsilta voidaan kysyä subjektiivista kokemusta köyhyydestä. Perheen varallisuusindeksi perustuu neljään kysymykseen perheen tilanteesta ja hyvinvoinnin puutteilla voidaan tarkastella köyhyyttä kuuden eri ulottuvuuden kautta. Taulukossa 1 on esitetty kootusti perustiedot mittareista ja siitä mistä tieto saadaan. Miksi lapsille on olemassa omia mittareita? Esimerkiksi sen vuoksi, että perheen tulot eivät välttämättä jakaudu tasaisesti ja vaikka perheen tulot olisivatkin jonkin köyhyysrajan alapuolella vanhemmat saattavat karsia omista menoistaan esimerkiksi ostaakseen lapselle kavereiden tapaan tietyt merkkikengät. Myös lasten näkeminen 2020-luvun yhteiskunnassa aktiivisina toimijoina lisää tarvetta sille, että olemme myös tietoisia lapsuudesta ja lasten omista kokemuksista ja näkemyksistä. (Kallio & Hakovirta 2020.)

Tässä tutkimuksessa nojaudun smithiläis-townsendilaiseen näkemykseen köyhyyden suhteellisuudesta, ja jaan ajatuksen, jonka mukaan köyhiä ovat sellaiset henkilöt, joiden taloudelliset resurssit eivät riitä ympäröivän yhteiskunnan tavanomaiseen elintasoon ja jotka kokevat tilanteessaan häpeää. Tässä tutkimuksessa rajaan analyysin ulkopuolelle sellaisen väestönosan, joka haluaa jostakin muusta syystä elää niukasti, esimerkiksi aatteiden perusteella. En pyri tässä tutkimuksessa määrittelemään köyhyysrajaa, vaan kirjoituskutsuuni vastanneet henkilöt ovat itse kokeneet olevansa köyhiä, eikä tutkimuksen aineistolla ole edes mahdollista määritellä euromääräistä tai aineellista köyhyysrajaa aineiston luonteen vuoksi. Euro- tai hyödykemääräistä köyhyysrajaa merkittävämpää on kirjoittajan subjektiivinen kokemus köyhyydestä. Subjektiivisen köyhyysrajan määrittämiseen ja subjektiivisiin kokemuksiin perustuvan tutkimuksen heikkoutena on se, ettei sitä ole mahdollista vertailla muihin tutkimuksiin. Tällainen tutkimus ei tuota tuloksena sellaista tietoa, jonka perusteella voisi tehdä esimerkiksi kansainvälistä vertailua tilastollisin menetelmin. Ajallinen vertailu esimerkiksi olisi mahdollista ottamalla kirjoittajiin yhteyttä vaikkapa viiden vuoden kuluttua ja pyytämällä kirjoittamaan kokemuksistaan uudelleen ja näin vertailla kirjoittajien mahdollisesti muuttuneita tilanteita. (vrt. Isola et al. 2021.)

Taulukko 1 Erilaisia tapoja mitata lasten köyhyyttä ja huono-osaisuutta. (Kallio & Hakovirta 2020.)

Mittari	Lapsiköyhyys	Lapsiperheköyhyys	Lapsille suunnattu deprivatiomittari	Perheen varallisuusindeksi	Lasten subjektiivinen kokemus köyhyydestä	Pitkäaikainen toimeentulotuen asiakkuus	Hyvinvoinnin puute
Sisältö	Lasten suhteellinen köyhyysaste tarkoittaa niiden alle 18-vuotiaiden osuutta lapsiväestöstä, jotka asuvat suhteellisen köyhyyserajan alapuolella elävissä kotitalouksissa (rajana esimerkiksi 60 prosenttia medianitulosta)	Lapsiperheiden suhteellinen köyhyysaste tarkoittaa suhteellisen köyhyyserajan alapuolella elävien lapsiperheiden osuutta kaikista lapsiperheistä, joissa asuu alle 18-vuotiaita lapsia	Elämän välttämättömyyksiksi ajateltujen tavaroiden tai elinolosuhteiden puute (esimerkiksi ei varaa proteiinipitoiseen ruokaan, perheen yhteisiin lomamatkoihin, autoon, puhelimeen, asunnon riittävään lämmitykseen, tasurahaan, tai samantyyppisiin vaatteisiin kuin muillakin lapsilla)	Neljä erillistä kysymystä varallisuudesta: Onko perhe käynyt lomamatkalla, onko lapsella käytössään oma huone, sekä kuinka monta autoa ja tietokonetta perhe omistaa?	Kokemus toimeentulosta ja sen riittävydestä	Lasten kuuluminen pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaviin perheisiin (10–12 kk vuoden aikana)	Hyvinvoinnin monet ulottuvuudet, kuten materiaallinen elintaso, terveys, turvallisuus, koulu, kaveri- ja perhesuhteet ja vapaa-aika
Mistä tieto saadaan?	Rekisteritieto tai vanhempien tieto kotitalouden tuloista	Rekisteritieto tai vanhempien tieto kotitalouden tuloista	Lapsilta itseltään	Lapsilta itseltään	Lapsilta itseltään	Rekisteritieto tai vanhempien arvio toimeentulotukikuukausien määrästä	Lapsilta itseltään tai rekisteritieto

Townsendin köyhyysmääritelmän voi ajatella sisältävän myös osattomuuden määrittelyä, sillä hänen näkemyksensä mukaan resurssien puutteesta johtuvasta köyhyydestä seuraa ulkopuolelle jääminen yhteiskunnassa vallitsevasta tavallisesta elämäntavasta. Townsendin köyhyysmääritelmä määrittelee osaltaan myös osattomuutta tässä kontekstissa. Toisinaan osattomuuden rinnalla tai sijasta käytetään myös syrjäytymisen termiä, mutta sen sointi ja sisältö on mielestäni rajumpi ja lohduttomampi kuin osattomuuden. Syrjäytyminen on

kokonaisvaltaisempaa ja peruuttamattomampaa, kun taas osattomuuden termissä on sellainen sointi, että henkilö voi olla osaton tietyillä osa-alueilla, mutta ei kuitenkaan kokonaisvaltaisesti suhteessa valtavirtaan. Tukea näille ajatuksille löytyy aiemmasta kirjallisuudesta. Esimerkiksi Kirsi Juhilan (2006) mukaan syrjäytyminen voidaan määritellä ulkopuolisuudeksi yhteiskunnassa normaaleina pidetyistä ja tavoitelluista osallisuuksista. Lisäksi syrjäytyminen nähdään tavalla, jossa yksilön asema suhteessa valtavirtaan määrittyy ulkopuoliseksi kaikilla tai ainakin useimmilla yhteiskuntaelämän osa-alueilla. (Järvinen & Jahnukainen 2001.) Osattomuus yhdellä tai useammallakaan elämän osa-alueella ei välttämättä määrittele koko ihmistä ja hänen elämäänsä, kuten syrjäytyminen usein tekee (Juhila 2006). Vastaavaa käsitteellistä pohdintaa on harjoitettu myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Harju 2015).

En myöskään usko, että tässä tutkimuksessa tavoitetaan syrjäytyneitä, kun kutsua jaetaan pääosin sosiaalisessa mediassa. Aineiston keruutapa siis myös rajaa tutkittavien joukkoa ja uskallan väittää, että kaikkein huono-osaisimmat jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita etteikö tutkimuksessa voida tavoittaa köyhiä ja sellaisia henkilöitä, joilla on kokemusta osattomuudesta. Vaatii kuitenkin myös voimavaroja kirjoittaa omista kokemuksista. Ne joilla näitä voimavaroja ei ole rajautuvat tämänkaltaisen tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka kutsu olisikin heidät tavoittanut.

2.3 Köyhyys osattomuutena

Lähestyn köyhyystutkimusta ensin kansainvälisen tutkimuksen kautta, tukeudun aikaisempaan tutkimukseen mutta pääpainona on kuitenkin hieman tuoreempi tutkimus aihepiirin klassikoita unohtamatta. Lähestyn aiempaa tutkimusta lapsiperhenäkölkulmasta. Kansainvälisestä tutkimuksesta siirryn suomalaisiin tutkimuksiin. Olen kiinnittänyt huomioni erityisesti 2000-luvuilla tehtyihin tutkimuksiin, korostuneemmin vielä lapsiin ja lapsiperheisiin liittyviin tutkimuksiin. Tämän osion päätteeksi tutustun aiempaan tutkimukseen häpeään ja osattomuuteen liittyen, silmällä pitäen edelleen näkökulmaa lapsiperheissä.

Vuonna 1966 ilmestyneessä teoksessaan *La Vida; a Puerto Rican family in the culture of poverty in San Juan and New York* Oscar Lewis tutki köyhiä puertoricolaisia perheitä ja havaintojensa pohjalta Lewis kehitti teoriaa köyhyyden kulttuurista, joka periytyy sukupolvelta toiselle. Köyhissä perheissä kasvavat lapset omaksuvat tietynlaisia elintapoja jo hyvin nuorena, jo noin 6-7 vuotiaina, ja he lapsuuden kodeissaan ja oloissaan oppivat ns. köyhyyden kulttuurin ja se muovaa heidän tulevaisuuttaan jatkamaan huono-osaisuuden kierrettä. (Lewis 1966.)

Joanna Mack ja Stewart Lansley lähestyvät köyhyyden tutkimusta erilaisesta näkökulmasta vuonna 1985 julkaistussa tutkimuksessaan *Poor Britain*. Tulojen ja käytettävissä olevien varojen sijaan he mittaavat köyhyyttä tarpeen ja tarpeellisten, riittävään vähimmäistoimeentuloon tarvittavien hyödykkeiden kautta, jotka he määrittivät kansalaisille toteutetun kyselyn perusteella. Kuitenkin tämänkin näkökulman kautta yhden vanhemman perheet ja pienipalkkaisissa töissä käyvien vanhempien perheet ovat isoilta osin luokiteltavissa köyhiksi tuon ajan Britanniassa. (Mack & Lansley 1985.)

Suhteellisen köyhyyden käyttämistä absoluuttisen määritelmän sijaan on omalla työllään edesauttanut brittiläinen sosiaalipoliitikko Peter Townsend, jota joissain julkaisuissa pidetään myös suhteellisen köyhyyden esille nostajana ja jopa sanansaattajana. Townsend nosti jo vuonna 1979 esiin vahvan näkemyksensä köyhyyden suhteellisuudesta. Hänen mukaansa köyhyys ilmenee niin, että henkilö ei voi taloudellisten resurssien puutteen vuoksi toimia osana yhteiskuntaa kulloinkin vallitsevalla tavalla. Townsendar tutkimuksessa osa-alueina olivat ravinto, asuminen, koulutusmahdollisuudet, työolot ja fyysinen ympäristö. Köyhillä nämä osa-alueet eivät ole sillä tasolla kuin yhteiskunnassa pidetään hyväksyttävänä. Suhteellinen köyhyys siis rajoittaa sosiaalista toimintakykyä. Köyhyys on täten vahvasti sidoksissa aikaan ja paikkaan. Se on kriteereiltään hyvin erilaista Romaniassa kuin Ruotsissa. (Katso myös luku 2.1 Käsitteet; Townsend 1979; Kangas & Ritakallio 2008.)

Townsendar (1979) laaja tutkimus *The Poverty in the United Kingdom. A survey of household resources and standard of living* on kattava tutkimus aikansa luokkayhteiskunnasta Iso-Britanniassa. Yksi tärkeimmistä nostoista Townsendar tutkimuksessa on sosiaalisten suhteiden tuominen yhdeksi tärkeäksi resurssiksi taloudellisten ja aineellisten resurssien rinnalle. Townsend määritteli köyhyyden olevan muutakin kuin taloudellista puutetta, se on elinolosuhteita, työolosuhteita, asumisolosuhteita ja sosiaalisia suhteita, tai puutteita näillä osa-alueilla. Köyhyys on paljon monialaisempi ja moniulotteisempi kuin taloudelliset resurssit, eikä pelkkien tulojen perusteella voida määritellä köyhyyttä. Tutkimuksesta nousee esiin köyhyyden kokonaisvaltaisuus, sen elämänlaatua heikentävä vaikutus monialaisten tarpeiden tyydyttämisen lisäksi. Townsendar mukaan henkilön tulojen laskiessa tietyn tason alapuolelle, vähenee hänen mahdollisuutensa osallistua yhteiskuntaan merkittävästi. Tätä tasoa hänen mielestään tulisi käyttää köyhyysrajana hänen deprivatiomittarillaan. (Townsend 1979.)

Usein sosiaalitieteellisessä köyhyystutkimuksessa, kuten myös hyvinvointitutkimuksessa, hyödynnetään myös taloustieteilijän ja taloustieteen Nobel palkitun Amartya Senin teoriaa toimintakyvystä, capabilities ja filosofi John Rawlsin teoriaa oikeudenmukaisuudesta. Amartya Senin tulkinta köyhyydestä perustuu toimintojen (functionings) ja toimintakykyjen (capabilities) puutteisiin. Sen näkee tulot ja muut materiaaliset seikat välineinä, keinoina saavuttaa sellainen toimintakyky, joka antaa ihmiselle vapauden elää sellaista elämää kuin haluaa. Köyhyys on hänen mukaansa ennen kaikkea vapauden puutetta, vaikkakaan hän ei kiellä materiaallisten resurssien merkitystä. Senin mukaan yksilölliset erot elämänlaadun rakentumisen mahdollisuuksissa voivat olla suuria silloinkin, kun yksilöt jakavat saman tulotason ja hyödykevarannon. Tämä johtuu siitä, että toimintakykyyn vaikuttavat myös muut seikat kuin tulotaso. (Sen 1990; Sen 1999.)

Filosofi John Rawlsin oikeudenmukaisuus teoriaa on käytetty usein perusteluina köyhyyden vähentämisen politiikassa. Teoriassa tietämättömyyden verhon takana tapahtuvasta päätöksenteosta Rawls esittää kuvitteellisen alkuasetelman, jossa päättäjät kokoontuvat tietämättömyyden verhon taakse tekemään päätöksiä. Kukaan ei tiedä omaa positiotaan yhteiskunnassa tai ominaisuuksiaan, joten he tekevät päätökset oikeudenmukaisesti, jotta mikään ryhmä ei tulisi tuomituksi köyhyyteen tai eriarvoisuuteen. Tietämättömyyden verho estää siis päättäjiä tekemästä puolueellisia päätöksiä. Rawlsilaisesti ajatellen yhteiskunnallinen jako voidaan jakaa kahteen periaatteeseen; heikko-osaisten auttamiseen ja yhteiskunnallisia eroja tuottavien instituutioiden avoimuuteen. Rawlsin eroperiaatteen mukaan yhteiskunnalliset erot voidaan hyväksyä ainoastaan silloin, kun ne ovat eduksi huono-osaisimmille. Rawlsin teorian mukaan avoimet instituutiot, kuten kaikille mahdollinen koulutus, takaavat mahdollisuuksien tasa-arvon ja tekevät lopputulosten eriarvoisuudesta eli tuloeroista hyväksyttäviä. (Rawls 1972; Rawls 1993; Rawls 1999; Kangas & Ritakallio 2008.)

2.4 Hyvinvointitutkimus ja osattomuus

Hyvinvointitutkimuksen klassikkona voidaan pitää Erik Allardt'n vuonna 1976 ilmestynyttä teosta Hyvinvoinnin ulottuvuuksista. Tällä aikanaan laajalla pohjoismaisella kyselytutkimuksellaan Allardt nosti esiin hyvinvoinnin koostuvan muistakin ulottuvuuksista kuin taloudellinen ja hyvinvointiin tarvitaan muutakin kuin aineelliset resurssit. Allardt'n mukaan hyvinvoinnin ulottuvuudet ovat having, loving, being, Näistä having pitää sisällään taloudelliset resurssit kuten tulot, työllisyystilanteen, koulutuksen, asumisen tason ja terveyden.

Loving puolestaan koostuu ihmissuhteista monilla eri tasoilla, joita ovat esimerkiksi parisuhde, muut perhesuhteet ja ystävyysuhteet. Being puolestaan koostuu mm arvonannosta, korvaamattomuudesta ja poliittisista resursseista. (Allardt 1976.)

Richard Wilkinson ja Kate Pickett julkaisivat vuonna 2009 tutkimuksensa *The Spirit level*, joka julkaistiin vuonna 2011 suomennettuna otsikolla *Tasa-arvo ja hyvinvointi*. He vertailivat länsimaita ja Yhdysvaltojen eri osavaltioiden välisiä eroja erilaisilla terveys- ja hyvinvointi-indikaattoreilla, kattaen useita osa-alueita, kuten sosiaaliset suhteet, mielenterveysongelmat, huumeiden käyttö ja rikollisuus. Wilkinson ja Pickett havaitsivat käyttämillään aineistoilla ja menetelmillä, että pienillä tuloeroilla näyttäisi lähes poikkeuksetta tämän tutkimuksen indikaattoreiden mukaan olevan yhteys tasa-arvoon. Eli mitä pienemmät tuloerot sitä paremmin väestö voi ja toisaalta suurilla tuloeroilla näyttäisi olevan yhteys kansalaisten pahoinvointiin, kaikissa yhteiskuntaluokissa. (Wilkinson & Pickett 2011.)

Brittitutkijat Jonathan Bradshaw ja Naomi Finch julkaisivat vuonna 2002 kattavan kansainvälisen vertailevan tutkimuksen 22 maan lapsiperheiden etuuksista, *A comparison on childbenefit packages in 22 countries*. Bradshaw ja Finch keräsivät kunkin maan edustajien avulla rekisteriaineistoja 22 maan lapsiperheille kohdistuvista etuuksista. Koska maissa on hyvin erilaisia tapoja tukea lapsiperheitä, tutkimuksessa jaettiin lapsiperheiden etuudet pienempiin osiin, joissa huomioitiin mm. lasten hoidon järjestäminen, asumistuet, perhevapaat, terveydenhuolto, sosiaalietuudet ja verotus. Bradshaw ja Finch loivat erilaisia malliperheitä, joiden avulla vertailuja tehtiin. Tässä kattavassa vertailussa Suomi menestyi hyvin ja oli kärkipäässä yhteenvedossa valtioiden anteliaisuudessa lapsiperheitä kohtaan. (Bradshaw & Finch 2002.) Tästä tutkimuksesta on kulunut jo reilut parikymmentä vuotta, ja lienee turvallista sanoa, etteivät Suomessa lapsiperheiden tuet ja etuudet enää ole samalla tasolla. Etuuksia on päivitetty ja muokattu, mutta etuuksien taso ei ole pysynyt palkkojen kehityksen eikä hintojen nousun kyydissä. Erityisesti viimeisijainen toimeentulotuki laahaa perässä. (Jauhiainen et al. 2024.)

Tess Ridge julkaisi vuonna 2002 tutkimuksen, jossa hän haastatteli köyhydessä eläviä lapsia ja nuoria 1990-luvun loppupuolella Iso-Britanniassa. Aiempi tutkimus oli perustunut määrällisiin menetelmiin ja tässä ensi kertaa kuultiin lasten ja nuorten kokemuksia siitä, miten köyhyys vaikuttaa heidän arkeensa paljon moniulotteisemmin ja kokonaisvaltaisemmin kuin vain perheen taloudellisen tilanteen kautta. (Ridge 2002; Kallio & Hakovirta 2020.)

Tess Ridgen haastattelemat nuoret saivat rahaa käyttöönsä vaihtelevin tavoin ja erilaisia määriä, osa heistä sai säännöllistä tai epäsäännöllistä taskurahaa vanhemmaltaan tai vanhemmiltaan, osa muilta sukulaisilta ja iso osa nuorista kävi töissä. Yhteistä kuitenkin kaikille oli se, että pienikin summa omaa rahaa oli heille tärkeä ja merkityksellinen. He kokivat sen avulla autonomiaa ja itsenäisyyttä ja kokivat voivansa osallistua yhteisöjen sosiaalisiin aktiviteetteihin. Osa nuorista kertoi myös säästävänsä rahaa, jotta voivat ostaa trendikkäät kengät tai vaatteiden joka muilla nuorilla on ja näin tuntee kuuluvansa joukkoon. Osallistuminen ilman omaa rahaa koettiin hyvin vaikeaksi tai mahdottomaksi. Samassa tutkimuksessa haastateltiin myös lasten ja nuorten vanhempia, jotka kokivat haluavansa antaa lapsilleen taskurahaa, mutta usein se ei ollut mahdollista tai oli mahdollista vain epäsäännöllisesti. Vanhemmat olivat helpottuneita, kun lapsi tai lapset saivat ansaittua omaa rahaa käymällä töissä. Haasteita nuorille aiheutti myös liikkuminen paikasta toiseen ja sen kalleus, eikä heillä välttämättä ollut varaa liikkua tapaamaan ystäviään ja näin he kokivat sosiaalista eristäytymistä. (Ridge 2002.)

Ystävyysuhteet ja sosiaaliset verkostot ovat tärkeä resurssi ja voimavara ja voivat olla tärkeässä roolissa mm. syrjäytymisen ehkäisyssä paitsi nuoruudessa mutta myös myöhemmin elämässä. Tutkimuksessa kävi myös ilmi ystävyysuhteiden suojeleva vaikutus kiusaamista vastaan. Nuoret kokivat vaatteiden, erityisesti juuri oikeanlaisten vaatteiden olevan tärkeässä osassa joukkoon kuulumisessa ja kiusaamisen ehkäisyssä. Monet köyhien perheiden lapset kokivat hankalaksi tai, mahdottomaksi sen, että heillä olisi varaa oikeanlaisiin vaatteisiin ja kokivat ulkopuolisuutta. Samoin monet kokivat ystävien tapaamisen koulun ulkopuolella haastavaksi, koska heillä ei ollut varaa liikkua paikasta toiseen. Nuoret olivat hyvin tietoisia siitä, ettei perheellä ollut varaa ostaa uusia (merkki)-vaatteita sekä siitä kuinka kallista on esimerkiksi bussilippu kaverin luo tai kaupungin keskustaan. Monille koulu onkin ainoa paikka, jossa heidän oli mahdollista tavata ystäviään. Monille koulun retket olivat liian kalliita, ja nuoret kokivat ulkopuolisuutta joutuessaan jäämään pois, vaikka ystävät pääsivät retkille. Ilmainen ateria koulussa on Iso-Britanniassa mahdollista vain köyhien perheiden lapsille. Ilmainen ateria koulussa jakoi nuorten mielipiteitä kyseisen tutkimuksen mukaan. Osa koki sen hyväksi ja he ottivat ilolla vastaan aterian, erityisesti jos perheessä oli vaikeuksia hankkia kotiin riittävästi ruokaa. Osa nuorista koki ilmaisen aterian leimaavaksi ja siihen liittyi vahvasti kiusaamiseksi tulemisen pelko ja kokemus erilaisuudesta. Kiusatuksi tuleminen on erittäin haitallista lapsille ja nuorille. (Ridge 2002.)

Tess Ridgen haastatteluissa kävi ilmi, että tämän tutkimuksen perheistä monissa köyhyyden taustalla nähtiin olevan joko perheen hajoaminen vanhempien eron myötä tai vanhemman terveysongelmat. Moni lapsi ja nuori kantoikin huolta vanhemmistaan, heidän terveydestään ja perheen taloudellisesta tilanteesta. Osa nuorista kävi töissä auttaakseen perhettään taloudellisesti. Moni myös pohti omaa tulevaisuuttaan ja mahdollisuuksia parempaan taloudelliseen tilanteeseen omassa aikuisuudessaan. Osa ei pystynyt näkemään tulevaisuuttaan parempana. Osalle nuorista tulevaisuuden toiveet liittyivät sairaan vanhemman parempaan vointiin ja esimerkiksi pienissä asunnoissa asuvat toivoivat lisää tilaa asuntoon. Tärkeä tulevaisuuden toive oli osallistuminen sosiaalisiin yhteisöihin. (Ridge 2002.)

Tutkimukset ovat paljolti perustuneet kiinnostukseen ymmärtää lapsuuden köyhyyden vaikutuksista tulevaan aikuisuuteen eikä juuri lainkaan köyhyyden vaikutuksista sen hetkiseen elämänvaiheeseen eli lapsuuteen ja nuoruuteen. Köyhyyttä on usein tutkittu myös perheen absoluuttisen taloudellisen tilanteen kautta eikä kokemusten kautta. Keskeistä Ridgen tutkimuksen havainnoista on myös se, että lapset ja nuoret omaksuvat köyhyyden osaksi elämäänsä ja tiedostavat perheensä taloudellisen niukkuuden. Moni tutkimukseen osallistunut nuori kertoi, etteivät he pyydä kotoaan rahaa tai kyytiä, vaikka niitä tarvitsisivat, koska he haluavat suojella vanhempansa, tai vanhempiaan. Lapset ja nuoret myös ovat aktiivisia toimijoita omassa elämässään ja kehittävät omia selviytymistapojaan, omia keinojaan ansaita rahaa ja päästä osallistumaan sosiaalisten yhteisöidensä toimintaan. (Ridge 2002.)

Kuitenkin sosiaalisen taustan lisäksi köyhyyteen vaikuttavat myös elämäntapahtumat ja elämänkulun riskit. Timo M. Kauppinen et al. julkaisivat vuonna 2014 pohjoismaisen tutkimuksen, jossa pyrittiin osoittamaan sosiaalisen taustan ja elämänkulun riskien yhteys lyhyt- ja pitkäaikaiseen toimeentulotukiasiakkuuteen. Tutkimuksessa ei pystytty osoittamaan sitä, että sosiaalinen tausta ennustaisi pitkäaikaista toimeentulotukiasiakkuutta ja elämän vaiheen lyhytaikaista asiakkuutta. Mutta tässäkin tutkimuksessa osoitettiin sosiaalisen taustan merkitys nuorten aikuisten köyhyydessä.

Huomioitavaa tässä, kuten hyvin usein sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa, on, että valtaosa aiemmasta tutkimuksesta on tehty kehittyneissä Länsimaissa. Hyvin usein sosiaalitieteiden tutkimus ja vertailut pitävät sisällään vain Länsimaat ja esimerkiksi juuri köyhyys näyttäytyy hyvin erilaisena ilmiönä Afrikassa kuin Euroopassa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö myös muualta maailmasta löytyisi alan tutkimusta, mutta rajaan ne tämän tutkielman ulkopuolelle, sillä perusteella, että oma tutkimukseni käsittelee köyhyyttä Suomessa. Tässä on

hyvä ottaa kuitenkin huomioon se seikka, että edellä esiteltyjä tutkimuksia on tehty erilaisissa yhteiskunnissa ja esimerkiksi Iso-Britanniassa on harjoitettu erilaista sosiaalipolitiikkaa kuin Suomessa ja yhteiskunta on hyvin erilainen. Iso-Britannia kuuluu liberaaliin hyvinvointivaltioregiimiin, jossa yksilön vapaus on suurempaa kuin pohjoismaisessa regiimissä ja esimerkiksi viimesijainen toimeentuloturva ja oikeus siihen on erilainen kuin Suomessa. (Esping-Andersen 1990.)

3 OSATTOMUUDEN YLISUKUPOLVINEN JATKUMINEN

Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu köyhyyden ja muiden huono-osaisuuden piirteiden taipumus siirtyä sukupolvelta toiselle, eli niistä voidaan puhua ylisukupolvisina ilmiöinä. Tässä tutkimuksessa oma fokukseni on aiemmasta tutkimuksesta hieman poiketen osattomuudessa, josta ei vielä löydy kovinkaan runsaasti tutkimustietoa. Sen vuoksi tämän osion alkupuoli käsittelee ylisukupolvista huono-osaisuutta aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Olen tässä keskittynyt erityisesti kotimaiseen tutkimukseen, koska oma tutkimuksenikin käsittelee suomalaisten lapsiperheiden kokemuksia.

Tämän luvun jälkimmäisessä osassa keskityn köyhyyteen liittyvään häpeään ja osattomuuteen aiemmassa tutkimuksessa. Alunperin olin valinnut tähän vain osattomuuden ja pyrin löytämään siihen liittyvää aiempaa tutkimusta. Aineiston keräämisen ja siihen tutustumisen jälkeen nostin mukaan myös häpeän, koska se nousee esiin aineistossa ja on merkittävässä osassa aineistoni analyysiä ja tulkintaa. Tämänkin tutkimuksen aineistossa köyhyyden kokemukseen liittyy voimakkaasti häpeän tunne ja sillä oleva elämäntulkun vaikuttava merkitys.

3.1 Ylisukupolvinen huono-osaisuus

Aiemmissa tutkimuksissa on jo voitu osoittaa tiettyjen muuttujien avulla huono-osaisuuden periytymistä. Näissä tutkimuksissa on monimuuttujamenetelmillä tutkittu useampia tekijöitä suomalaisilla rekisteriaineistoilla. On havaittu, että koulupudokkuus ja toimeentulotukiasiakkuus sekä työttömyys periytyvät sukupolvelta toiselle Suomessa, työttömyys muita vähemmän. Perheen taloudellisten resurssien puute ei selitä miksi joissain perheissä huono-osaisuus periytyy sukupolvelta toiselle Suomessa. Lisäksi on havaittu eri tekijöiden ennustavan eri haasteita lasten elämässä, esimerkiksi vanhempien koulupudokkuus ennustaa ennemmin myös lapsen koulupudokkuutta kuin toimeentulotukiasiakkuutta tai työttömyyttä. Tämän ajatellaan kertovan siitä, kuinka lapset omaksuvat arvoja ja tottumuksia kotoaan vanhemmiltaan. Heiltä siis puuttuu todennäköisimmin roolimalli, joka olisi kouluttautunut ja luultavasti vanhemmat eivät arvosta koulutusta samoin kuin sellaiset vanhemmat, jotka ovat itse opiskelleet pidemmälle. Kuitenkin ongelmilla on tapana kasaantua, ja mitä enemmän vanhemmille on kasautunut huono-osaisuutta sitä useammin se periytyy myös lapsille. (Vauhkonen et al. 2017.)

Kallio et al. (2016) havaitsivat tutkimuksessaan vanhempien työttömyydellä, koulutustasolla ja toimeentulotukiasiakkuudella olevan yhteyttä siihen, suorittaako lapsi toisen asteen koulutuksen. Aineistona käytettiin suomalaisia kattavia rekisteriaineistoja. Erityisesti vanhempien pitkäaikaisella toimeentulotukiasiakkuudella, kasautuneella huono-osaisuudella ja äidin matalalla koulutuksella nähtiin olevan yhteyttä siihen, ettei lapsi suorita toisen asteen opintoja. Sillä taas on todettu olevan iso merkitys henkilön sosioekonomiseen asemaan ja työllistymiseen onko hän suorittanut muun kuin perusasteen koulutuksen. Käytännössä ilman toisen asteen koulutusta on hankala työllistyä eikä ole mahdollista suorittaa korkeamman asteen koulutusta. (Kallio et al. 2016.)

Isola et al. (2021) kokosivat kirjoituskilpailun kautta aineistoa laadulliseen tutkimukseen köyhyydestä vuonna 2006 ja Isola et al. (2021) ensimmäiseen kilpailuun osallistuneilta vuonna 2012. Heidän tutkimuksensa on yksi harvoista köyhyystutkimuksen alueella, joka on toteutettu laadullisen tutkimuksen menetelmin ja jonka avulla ollaan saatu tietoa suomalaisten kokemuksesta pitkittyneestä köyhyydestä. Analyysissä keskeistä on osallisuuden kokemuksen viitekehys. Osallisuus on keskeinen hyvinvoinnin osatekijä ja voimavara. Pitkään jatkunut köyhyys vähentää osallisuuden ja merkityksellisyyden tunteita ja toisaalta lyhentää perspektiiviä elämään ja vähentää elämänhallintaa.

Tiina Ristikarin ja kumppaneiden vuonna 2018 julkaistu tutkimus osoittaa lapsuudessa ja erityisesti varhaislapsuudessa koettujen taloudellisten ongelmien perheessä olevan merkittävästi yhteydessä lasten varhaisaikuisuuden taloudelliseen tilanteeseen ja sopeutumisongelmiin. Tässä tutkimuksessa käytettiin rekisteriaineistoa ja tutkittiin kokonaista syntymäkohorttia (synt. vuonna 1987) ja heidän vanhempiaan, aina vuoteen 2012 saakka, jolloin ko. kohortti oli 25-vuotiaita. (Ristikari et al. 2018.) Jo useissa aiemmissä tutkimuksissa oli osoitettu, että lapsuuden taloudellisilla ongelmilla on negatiivinen vaikutus myöhempään hyvinvointiin. (Hansen 2008; Holzer et al. 2007; Ilmakunnas 2018.) Tässä tutkimuksessa vanhempien toimeentulotukiasiakkuus ennusti merkittävästi lapsen koulupudokkuutta, rikollisuutta, teinivanhemmuutta ja mielenterveyshäiriöitä. Erityisesti varhaislapsuudessa (0-2 vuotta) koettu vanhempien toimeentulotukiasiakkuus oli voimakkaimmin yhteydessä tulevaisuuden haasteisiin. Teorioina vaikutusten taustalla voidaan pitää esimerkiksi sitä, että köyhillä vanhemmilla on vähemmän resursseja ja aikaa annettavana lapsilleen ja myös stressiteorioita, joiden on nähty vaikuttavan lapsen kognitiiviseen kehitykseen sekä aikuisen lyhytnäköiseen päätöksentekoon. Myös sosiaalinen valinta ja ongelmien kasautuminen voivat tätä selittää. Myös tässä tutkimuksessa havaittiin pitkäkestoisella köyhyydellä olevan

merkittävämpi negatiivinen vaikutus lasten hyvinvointiin kuin lyhytkestoisella. (Ristikari et al. 2018.)

Minna Salmi nostaa tutkimuksessaan esiin, kuinka toimeentulon ongelmat kuormittavat vanhempia kahteen kertaan. Ensinnäkin taloudelliset haasteet rajoittavat osallistumista tavalliseen elämäntapaan, ja haasteiden kasautuessa huoletkin kasautuvat. Vanhemmat usein ovat kuormittuneita ja kokevat haasteiden kuormittavan heidän keskinäisiä välejänsä ja toisaalta kokevat huolta lapsistaan useammin kuin parempiosaiset vanhemmat. Yhtenä osatekijänä vanhempien hyvinvoinnissa on hyvä taloudellinen tilanne ja kääntäen taloudelliset haasteet heikentävät vanhempien hyvinvointia. Taloudellisilla huolilla on Kouluterveyskyselyn aineiston perusteella negatiivinen yhteys vanhempien hyvinvointiin. Salmi nostaa esiin myös sen, että lasten ja nuorten palveluiden oheneminen Suomessa lisää eriarvoisuutta ja voi osaltaan pahentaa huonompiosaisten lasten tilannetta. Jatkuvat säästöt ja tehostamistoimet ovat koskettaneet myös lasten sote-palveluita, varhaiskasvatusta ja koulutusta. Kasvaminen köyhässä lapsiperheessä ennustaa lasten matalampaa koulutustasoa ja toisaalta vanhempien matala koulutustaso osaltaan lisää riskiä perheen köyhyyteen ja osaltaan ylläpitää perheen huonoa taloudellista tilannetta. Vähäistä koulutusta vaativia työpaikkoja on yhä vähemmän tarjolla Suomessa. Kahden vanhemman perheissä koetaan kyselyaineistojen perusteella useammin, että talouden tulot riittävät paremmin kattamaan talouden menot kuin yhden vanhemman talouksissa. 1990-luvun laman jälkeen on poliittisilla päätöksillä heikennetty lapsiperheiden saamia tulosiirtoja, eivätkä ne ole pystyneet vastaamaan elinkustannusten nousuun. Toisaalta politiikkatoimilla on myös heikennetty lasten ja nuorten palveluja varhaiskasvatuksen ja koulun osa-alueilla. (Salmi 2020.) Mekanismit ylisukupolvisen huono-osaisuuden ja köyhyyden taustalla eivät ole täysin selviä eikä yksiselitteisiä, mutta myös Salmen tutkimus osaltaan valottaa sitä, millaiset tekijät ovat yhteydessä huono-osaisuuden periytymiseen sukupolvelta toiselle. Vaikka uudessa Lastensuojelulaissa korostetaan ennaltaehkäisevää toimintaa ovat viimeisten vuosikymmenten poliittiset päätökset osaltaan johtaneet siihen, että yhä enemmän on lasten ja nuorten palveluissa tarvetta korjaaville palveluille, kun kaikille lapsille ja nuorille tarkoitetut ennaltaehkäisevät palvelut eivät ole riittäviä.

Tuomo Laihiala on tutkinut lapsiperheitä ruoka-avun piirissä eli kansanomaisemmin ilmaistuna leipäjonoissa. Kaiken kaikkiaan tätä aihealuetta on Suomessa tutkittu vain niukasti lapsiperheiden osalta. Laihialan tutkimuksen mukaan myös ruoka-apuun turvautuvissa lapsiperheissä enemmistöllä vanhemmista on matala koulutustaso ja yhden vanhemman

taloudessa asuminen lisää todennäköisyyttä ruoka-apuun turvautumiseen. Usein vanhemmat tai vanhempi on työelämän ulkopuolella, vain harva kokoaikaisessa työssä käyvä turvautuu ruoka-apuun. Epätyypillisissä työsuhteissa olevat vanhemmat sen sijaan ovat isommin edustettuina ruoka-avun piirissä. Suomessa ruoka-apu on kolmannen sektorin järjestämää hyväntekeväisyyttä. Tähän turvautumista voidaan pitää merkinä hyvinvointivaltion turvaverkkojen pettämisestä eivätkä ne riitä turvaamaan perustarpeiden tyydyttymistä. (Laihiala 2020.)

Väitöskirjassaan Maria Ohisalo kokoaa yhteen suomalaista ja eurooppalaista tutkimusta ruoka-avusta, leipäjonoista, ja ruoka-avun heterogeenisestä käyttäjäkunnasta. Tästä kattavasta tutkimuksesta käy ilmi, kuinka väliaikaiseksi tarkoitettu ruoka-apu 1990-luvun laman aikana on vakiintunut globaalien mullistusten myötä osaksi suomalaista yhteiskuntaa kattamaan hyvinvointivaltion turvaverkkojen aukkoja. Ruoka-avusta ei kerätä tilastoja eikä rekisterejä, joten käyttäjäkunnasta ei ole selvää kuvaa. Haastatteluista käy kuitenkin ilmi, että ruoka-apuun turvautuvat henkilöt ovat hyvin heterogeeninen joukko. Suomalaisilla ruoka-apuun turvautuvilla yhteistä on kuitenkin kasaantuva, moniulotteinen huono-osaisuus sekä muuhun väestöön verrattuna keskivertoa heikompi koettu hyvinvointi. (Ohisalo 2017.)

Enna Toikka ja Leena Haanpää (2020) lähestyvät ylisukupolvisen huono-osaisuuden teemaa omassa tutkimuksessaan siitä näkökulmasta, miten vanhempien huono-osaisuus on yhteydessä lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Usein lähestytään ilmiötä siitä asetelmasta, miten vanhempien huono-osaisuus vaikuttaa lasten aikuisuuden tilanteeseen, mutta tiedetään myös, että huono-osaisuudella on vaikutuksia lapsuuteen myös siinä ajassa. Vanhempien huono-osaisuus voi näkyä materiaalisena puutteena lapsille, mutta myös stressaava ja kuormittava tilanne saattaa heijastua vanhempien käytökseen ja vuorovaikutukseen lasten kanssa negatiivisesti. Keskeistä on myös huomata, että aikuisten näkemys lasten köyhyydestä ei välttämättä ole samanlainen kuin lasten oma käsitys. Perheen sisällä resurssit eivät aina jakaudu tasaisesti ja vanhemmat saattavat asettaa lasten tarpeet omien edelle. Tässäkin tutkimuksessa havaittiin, että kahden vanhemman perheissä asuvat lapset kokivat keskimäärin parempaa hyvinvointia kuin yhden vanhemman taloudessa elävät. Yksinhuoltajuus ei tämän tutkimuksen pohjalta kuitenkaan ole varsinainen syy matalampaan hyvinvointiin vaan siitä johtuva heikompi taloudellinen tilanne. Taloudellinen niukkuus oli yhteydessä lasten kokemaan hyvinvointiin niin, että sellaiset lapset, jotka kokivat materiaalista puutetta ja jotka kantoivat huolta perheen taloudellisesta toimeentulosta, kokivat hyvinvointinsa matalammiksi kuin lapset, joilla ei ollut vastaavaa huolta ja joilla ei ollut materiaalista puutetta. Tyytymättömyys asuinolosuhteisiin ja

oman huoneen puuttuminen olivat voimakkaasti yhteydessä matalampaan hyvinvointiin. Näihin usein liittyy myös se, ettei lapsi halua pyytää kavereita kotiinsa, jos häpeää asumisolosuhteitaan. Myös tässä tutkimuksessa havaittiin, että ystävyysuhteet ja niiden luominen liittyy lapsilla vahvasti yhteen koetun köyhyyden kanssa. Häpeä omiin asumisolosuhteisiin ja kulutusmahdollisuuksiin liittyen saattaa johtaa ulkopuolisuuteen ystävyysuhteissa ja toisaalta kiusatuksi tulemiseen.

Aikuisilta kerättyyn kokemukseräiseen tietoon perustuvissa tutkimuksissa (esim. Isola et al. 2021; Lewis 1966) on havaittu köyhyyden vähentävän elämän suunnitelmallisuutta ja lyhentävän henkilön perspektiiviä tulevaisuuden suunnitteluun liittyen. Samansuuntaista tietoa saadaan myös lasten ja nuorten osalta Leena Koivusillan tutkimuksessa lasten ja nuorten tulevaisuuden näkymistä. Koivusillan tutkimuksen pohjalta näyttää siltä, että perheen huono-osaisuudella on merkittävä yhteys siihen, miten nuori näkee tulevaisuutensa ja siihen uskoko hän omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa. Psykososiaaliset tekijät, kuten vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot, empatiakyky ja itsetunto näyttävät olevan välittäjinä tässä. (Koivusilta 2020.) Sekä tässä Koivusillan tutkimuksessa että edellä mainitussa Toikan ja Haanpään tutkimuksessa on nostettu esiin lasten ja nuorten omia kertomuksia heidän tilanteestaan, perheen köyhyydestä ja heidän haaveistaan tulevaisuuteen liittyen. Kiinnostavaa onkin juuri se, että näissä vapaan kerronnan osioissa nousee esiin asioita, joita ei tutkijan perspektiivistä ole tullut ajatelleeksikaan. Tämä on keskeinen havainto siinä mielessä, että kokemukseräinen tieto on tärkeä osa kokonaisuutta, tutkittavaan ilmiöön liittyvää tiedonkeruuta ja laajempaa ymmärrystä.

Vanhempien köyhyyden ja matalan koulutustason yhteyttä lasten koulupudokkuuteen, eli lasten jäämistä ilman peruskoulun jälkeistä koulutusta ovat tutkineet myös Johanna Kallio, Helena Hautala ja Jani Erola (2020). Vanhempien köyhyyttä tässä mitattiin toimeentulotuen asiakkuutena ja sen pitkäkestoisella asiakkuudella nähtiin yhteys lasten koulupudokkuuteen. Samoin äidin matala koulutustaso ennusti lasten suurempaa todennäköisyyttä koulupudokkuuteen. Tässä tutkimuksessa pohdittiin yhdessä aiemman tutkimustiedon kanssa huono-osaisuuden periytymiseen liittyviä sosiaalisia ja kulttuurillisia ulottuvuuksia sekä huono-osaisuuden periytymiseen liittyvää köyhyyden kulttuurin oppimista jo varhaisessa vaiheessa elämäkulkua. Huono-osaisten perheiden lapset saattavat valita työelämän opiskelun sijaan esimerkiksi sen vuoksi, ettei kotoa ole mahdollista saada tukea tai taloudellista apua opiskeluun. Toisaalta on myös mahdollista, ettei koulutusta juuri arvosteta kotona tai lähipiirissä eikä myöskään löydy esikuvaa korkeammin koulutetusta henkilöstä, jos sellaista ei

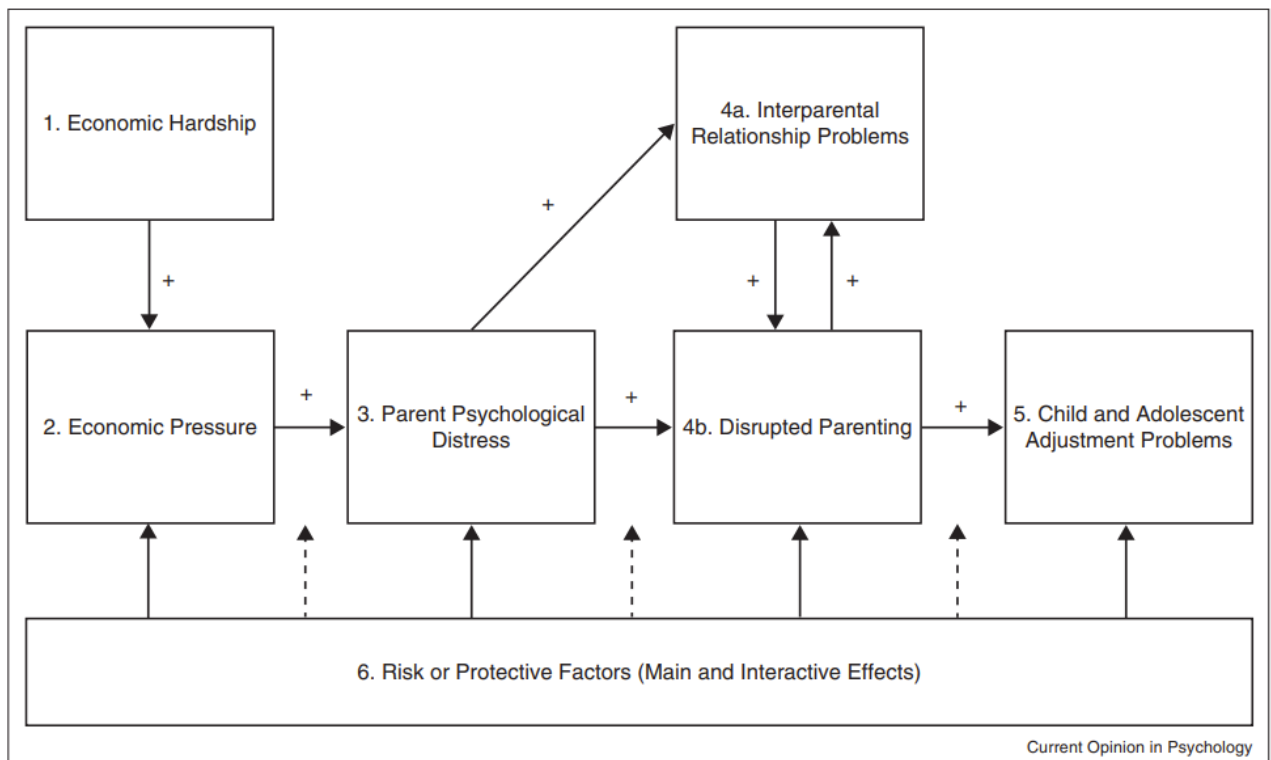
lähipiirissä ole. Myös huono-osaisuuteen liittyvä resurssien niukkuus ja verkostojen puuttuminen tai niiden ohuus voivat osaltaan lisätä riskiä lapsen koulupudokkuuteen.

Monissa tutkimuksissa on noussut esiin matala koulutustaso yhtenä tekijänä köyhyyden ja huono-osaisuuden taustalla. Nykypäivän Suomessa työllistyminen vain perusasteen koulutuksella on lähes mahdotonta. Sanna Marinin hallituksen esityksestä alettiin valmistella lakiuudistusta oppivelvollisuusiän nostamisesta ja laki laajennetusta oppivelvollisuudesta astui voimaan vuonna 2021. Oppivelvollisuuden ikäraja nostettiin 18 vuoteen. Aiemmin oppivelvollisuus päättyi juuri perusasteen koulutuksen jälkeen. Uudistuksen tavoitteena on saada peruskoulun päättävät nuoret suorittamaan myös vähintään toisen asteen koulutus. Kuitenkin mediassa on jo uutisoitu ilmiöstä, jossa nuoret eroavat koulusta välittömästi täytettyään 18 vuotta. Kiinnostavaa onkin seurata ja tutkia jatkossa uudistuksen vaikutuksia toisen asteen koulutuksen suorittamiseen ja onko sillä tulevaisuudessa vaikutusta esimerkiksi köyhyyteen ja huono-osaisuuteen.

Tässä kohtaa haluan nostaa taustalle kiinnostavan teorian, jota on enemmän käytetty psykologian alalla. Tämä teoria on nimeltään Family stress model (FSM). Family stress model kuvailee sitä prosessia, kuinka stressi vaikuttaa lasten kehitykseen. Mallissa kuvataan, kuinka perheen taloudelliset vaikeudet voivat johtaa lasten sopeutumisongelmiin. Teoriaa on testattu ja sen on todettu toimivan myös muunlaisissa perheissä kuin perinteisessä ydinperheessä. Tutkimuksia on tehty pitkäikäisaineistoilla ja erilaisten etnisten taustojen perheissä. Kuvassa 1 on esitetty mallin vaiheet prosessikaavion muodossa. (Masarik & Corger 2017.)

Laatikossa 1 on esitetty mallin lähtökohta; taloudelliset vaikeudet. Siihen sijoittuu matala tulotaso ja negatiiviset vaikutukset perheen taloudelliseen tilanteeseen, kuten esimerkiksi työttömäksi jääminen. Laatikoon kaksi sijoittuu taloudellinen paine, joka puolestaan ilmenee vaikeuksina maksaa laskuja ja tehdä perushankintoja kuten ruoka- ja hygieniastoksia. Taloudellisista vaikeuksista ja taloudellisesta paineesta kehittyy vanhemmalle tai vanhemmille psykologista stressiä (laatikko 3). Tähän liittyy masennusta, ahdistusta, epätoivoa ja vihan tunteita. Stressi puolestaan voi johtaa vaikeuksiin vanhempien välisissä suhteissa (laatikko 4a) ja se saattaa häiritä vanhemmuutta (laatikko 4b). Vanhemmuuden häiriintyminen voi ilmetä esimerkiksi epäjohtonmukaisena käytöksenä, ankarampana ja rankaisevampana käytöksenä tai se voi vähentää vanhempien lapsien kanssa viettämää aikaa. Se saattaa ilmetä myös vähemmän sensitiivisenä ja kannustavana vanhemmuutena. Näiden seurauksena lapsilla voi ilmetä sopeutumisongelmia (laatikko 5). Ongelmia voi ilmetä käytöksessä, oppimistuloksissa sekä

myös terveydessä. Toisaalta tutkimuksissa on voitu osittaa, että positiivinen ja kannustava vanhemmuus vaikuttaa positiivisesti lasten kehitykseen. Laatikkoon 6 sijoittuvat riskitekijät ja toisaalta myös suojaavat tekijät, jotka voivat vaikuttaa prosessiin sen kaikissa vaiheissa. Suojaavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi sosiaalityt, positiivisuus ja yhteisön tuki. (Masarik & Corger 2017.)

Kaavio 1. Family stress model prosessikaaviona. (Masarik & Corger 2017.)

3.2 Häpeä ja osattomuus

Kuten useasti edellä on jo todettu, köyhyyteen liittyy vahva sosiaalinen ulottuvuus ja taloudellisten resurssien puutteen vuoksi köyhä ei voi osallistua tavanomaiseen ympäröivän yhteiskunnan elämäntapaan ja -tyyliin. Tästä johtuen köyhyyteen liittyy voimakas häpeän tunne omasta tilanteesta. (Hakovirta & Rantalaiho 2012; Kallio & Hakovirta 2020; Laihiala et al. 2017; Walker 2014.) Toimeentulotukeen liittyy vahvasti myös häpeän tunne ja asiakkuutta pidetäänkin monessa yhteydessä leimaavana ja tiedetään myös, että häpeä aiheuttaa toimeentulotuen alikäyttöä. (Kallio & Hakovirta 2020.) Häpeän ja köyhyyden liiton tunnistaminen ei ole uusi havainto. Siitä kirjoittivat sekä Adam Smith (1981) että Peter

Townsend (1979) omissa tutkimuksissaan. Liitto ei liity vain historiaan, vaan on läsnä myös nykypäivän kulutusyhteiskunnassa. On vaikea osallistua kuluttamiseen, kun rahaa ei ole. (Laihiala et al. 2017; Walker 2014.)

Häpeä voidaan jakaa kahteen osa-alueeseen: henkilökohtaiseen häpeään ja sosiaaliseen häpeään. Henkilökohtaisen häpeän ajatellaan kumpuavan sisäisesti henkilön omista toiveista ja tavoitteista oman elämänsä suhteen ja niissä epäonnistumiseen. Köyhyyteen liittyy usein häpeää omasta tilanteesta ja omiin elinoloihin liittyen sekä usein juuri toimeentulotuen saamiseen liittyy häpeää. Omat häpeän tunteet voivat johtaa ulkopuolisuuteen ja sosiaaliseen eristäytymiseen. Usein häpeän tunteet voimistuvat, kun ero tavanomaiseen elämäntapaan kasvaa suuremmaksi. Sosiaalinen häpeä puolestaan liittyy ulkoiseen häpeään, henkilö ei halua esimerkiksi naapurien tai muiden näkevän merkkejä köyhyydestä. Keskeistä tässä on pelko siitä, että muut sulkevat köyhän henkilön ulkopuolelle yhteisöstään, jos köyhyys paljastuu. (Laihiala et al. 2017; Walker 2014.)

Lapset ja nuoret kertoivat juuri näistä tunteista ja peloista Tess Ridgen (2002) haastatteluihin perustuneessa tutkimuksessa. Nuorten keskuudessa oli todella tärkeää, että pystyi pukeutumaan oikeanlaisiin vaatteisiin ja kenkiin, ja pelkona oli, että jäisi kaveryhteisön ulkopuolelle, jos ei näihin ollut varaa. Samoin moni lapsi ja nuori kertoi myös peloistaan kiusatuksi tulemisesta, jos heidän köyhyytensä tulisi ilmi. Samanlaisia kokemuksia ja pelkoa havaittiin myös suomalaisessa tutkimuksessa kymmenen vuotta myöhemmin. (Hakovirta & Rantalaiho 2012.) Häpeän tunteet voivat myös johtaa oman arvon tunteen romuttumiseen ja itsensä kokemiseen arvottomaksi sekä lukuisiin muihin negatiivisiin tunteisiin. Ruoka-apua saaneiden henkilöiden kokema häpeä tunnettiin suurempana. Laihialan, Kallion ja Ohisalon (2017) tutkimuksen mukaan, sellaisten henkilöiden keskuudessa, jotka saivat ruoka-apua lapsiperheelleen.

Osallisuuden määrittelykin on hyvin haastavaa ja osallisuutta voidaankin pitää sateenvarjokäsitteenä, jonka alla on monia osallisuuden eri näkökulmia. Yhtenä osallisuuden viitekehyksen muodostamisen taustalla vaikuttavana teoreettisena lähtökohtana voidaan pitää jo edellä mainittua Erik Allardtin teoriaa hyvinvoinnin ulottuvuuksista yhdessä Amartya Senin toimintavalmiusteorian (capabilities) kanssa. Näiden lisäksi osallisuutta voidaan pitää yksilön kiinnittymisenä yhteen tai useampaan voimavaraan, joita toimintaan tarvitaan. (Isola et al. 2017.) Osattomuutta voidaan ajatella osallisuuden vastinparina, jossa henkilö ei pysty kiinnittymään esimerkiksi työmarkkinoihin tai koulutukseen ja jää näin osattomaksi tästä voimavarasta.

Turkulaislasten köyhyyttä ja osattomuutta tarkastelivat Johanna Kallio & kumppanit (2023) paitsi historiallisesta näkökulmasta 1800-luvun Turussa, mutta myös 2010-luvun Turussa. Tutkimuksessa havaittiin, että köyhyys ja osattomuus ovat myös tämän tutkimuksen perusteella ylisukupolvisia ilmiöitä ja sen lisäksi riippumattomia ajasta. Ilmiöt olivat nähtävillä kumpanakin tutkittuna aikakautena. Tässä tutkimuksessa historian tutkijat ja sosiaalitieteilijät yhdistivät voimansa ja yksi merkittävimmistä tuloksista on se, että 1800-luvun tutkimuksessa voidaan käyttää samoja käsitteitä kuin nykytutkimuksessa ja lähimenneisyyden tutkimuksessa. Köyhyys, sosiaalinen osattomuus ja sen hierarkkinen rakentuminen olivat läsnä kumpanakin aikakautena. Yhtenä tutkimusaineistona käytetyt haastattelut ylisukupolvisista tarinoista ja kokemuksista kertovat osaltaan siitä, että osattomuus tuntuu kokemuksena ulkopuolisuudesta omassa perheessä, omissa yhteisöissä tai yhteiskunnassa. Mahdollisuus osallistua ohjattuun ja säännölliseen harrastustoimintaan ja riittävät ystävyyssuhteet olivat vähäisempiä hankkeen toisen aineiston mukaan niillä lapsilla, jotka kokivat perheensä tulotason matalammiksi ja joilla oli itsellään käytössä vain vähän rahaa. Näillä lapsilla myös koettu elämäntyytyväisyys oli matalampi kuin lapsilla, joiden koettu taloudellinen tilanne oli parempi. Köyhyys näyttäytyy siis osattomuuden kokemuksina.

Historiallista näkökulmaa ylisukupolvisen osattomuuden teemaan liittyen on valottanut myös Anna-Maria Isola (2022) artikkelissaan Ylisukupolvinen osattomuus ja osallisuus suvuissa kerrotuissa juuritarinoissa. Aineistonaan Isola käytti haastatteluja, joissa hän keskusteli turkulaisten henkilöiden kanssa heidän sukujensa historiasta ja suvuissa kerrotuista tarinoista suvun historiaan liittyen. Näissä juuritarinoissa ylisukupolviseen osattomuuteen liittyy hiljaisuus, mutta myös poikkeavuus ympäröivästä normista, alkoholismi ja väkivalta. Osattomuuteen liittyi myös vaikeus ymmärtää omaa osallisuutta osana suvun tarinaa ja sen merkityksellisyyttä. Hiljaisuus ja vaikeneminen lisäsivät vaikeutta tuntea osallisuutta suvun tarinaan. Hiljaisuuksien taustalla on usein halu suojella suvun jäseniä epämiellyttäviltä poikkeavuuksilta tai toisaalta peitellä näitä poikkeavuuksia. Hiljaisuuksilla saattaa olla myös siis negatiivinen vaikutus osattomuutta lisäävänä ja toisaalta hiljaisuuksilla saatetaan piilottaa myös lahjakkuuksia tai suvussa periytyviä taitoja. Tietoisuus näistä voisi lisätä osallisuuden kokemusta ja merkityksellisyyttä.

Sanni Harju lähestyi pro gradu -tutkielmassaan vuonna 2015 osallisuuden ja osattomuuden teoreettisen viitekehyksen kautta yksinasuvien työttömien kokemuksia köyhyydestä ja osattomuudesta. Harju käytti aineistonaan vuonna 2006 kerättyä kirjoituskilpailuaineistoa. Tutkimuksen mukaan yksi keskeinen osa osallisuutta ovat ihmissuhteet ja kääntöpuolena

osattomuuden kokemuksessa ihmissuhteiden puuttuminen, joka korostuu yksinasuvien työttömien kokemuksissa. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin myös vain työttömiä, joilla työttömyys itsessään on jo yksi osattomuuden muoto, kun henkilö ei ole osallisena työelämässä. Tässä tutkimuksessa osallisuus näyttäytyi vahvasti sosiaalisiin suhteisiin kytkeytyneenä. Ne ilmenivät paitsi henkilökohtaisissa sosiaalisissa suhteissa, myös suhteissa yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Harjun tutkimuksessa keskeistä on, kuinka lähes kaikki kokemuksistaan kirjoittaneet kertoivat köyhyyden olevan heille paljon muutakin kuin taloudellisten resurssien puutetta. Se rajoittaa heidän osallistumistaan. Köyhyyden koetaan estävän heitä elämästä haluamansa laista elämää ja sellaista elämää, jota pidetään tavanomaisena yhteiskunnassa, jossa he elävät. (vrt. Townsend 1979.) Monet kokevat myös toimeentuloa, hyödyttömyyttä ja häpeää. Osallisuutta koetaan kuitenkin esimerkiksi edullisten tai ilmaisten tapahtumien ja merkityksellisten ihmissuhteiden kautta, eli vaikka työelämään osallisuuden katsotaan olevan keskeistä länsimaisessa yhteiskunnassa osallisuuden kannalta, on mahdollista kokea osallisuutta muilla merkityksellisillä osa-alueilla myös työttömänä oltaessa. (Harju 2015.)

Mia Hakovirta ja Minna Rantalaiho (2012) keräsivät vuonna 2012 lasten kokemuksia taloudellisesta eriarvoisuudesta eräässä suomalaisessa koulussa viides- ja kahdeksaluokkalaisilta lapsilta haastatteluin, eläytymistarinoin ja piirustusten avulla. Lapset liittivät esimerkiksi kiusatuksi tulemisen lähes poikkeuksetta köyhempiin lapsiin ja usein menestyjiksi kuvattiin rikkaampien perheiden lapsia. Lasten kokemuksista kävi myös ilmi se, miten osallistuminen ryhmän keskusteluihin ja porukkaan kuulumisen edellytyksenä oli muun porukan mukaisen kuluttamisen mahdollisuus. Lapset kuvasivat teemaa niin että on vaikea osallistua esimerkiksi keskusteluun tietyn pelikonsolin peleistä, jos ei itse sellaista omista. Taloudellinen niukkuus voi siis johtaa vaikeuteen osallistua keskusteluihin ja johtaa ulkopuolisuuteen tai toisaalta lapsi voi jättäytyä itse tiettyjen keskusteluiden tai tilanteiden ulkopuolelle, vaikka sen vuoksi, ettei hänellä ole mahdollisuutta käydä elokuvissa katsomassa sitä elokuvaa, josta muut lapset puhuvat. Myös harrastusmahdollisuudet ja vapaa-ajan toimintoihin, kuten elokuvissa käyntiin tai ostoksilla käyntiin, osallistuminen nähtiin lasten mielestä tärkeäksi. Ja toisaalta taloudellinen niukkuus nähtiin mahdollisena esteenä osallistumiseen. Lasten kertomuksista nousee esiin, että he tietoisesti voivat jättäytyä sellaisten tilanteiden ulkopuolelle, jossa taloudellinen eriarvoisuus tulisi ilmi, koska he pelkäävät leimautumista ja kiusatuksi tulemistakin.

Suomalaisten aikuisten osallisuutta ovat tutkineet Lars Leermann, Marko Nousiainen, Anna Keto-Tokoi ja Anna-Maria Isola (2022). He käyttivät tutkimuksessaan FinSote2019-aineistoa, jossa oli ensi kertaa mukana myös osallisuusindikaattori. He vertailivat vastaajien osallisuusindikaattorilla saamia keskiarvoja eri sosiodemografisten ja ekonomisten ryhmien välillä. Tavoitteena oli löytää sellaisia ryhmiä suomalaisista aikuisista, joilla on korkea kokemus osallisuudesta ja toisaalta ryhmiä, joissa osallisuuden kokemus on matalalla tasolla. Koulutuksella havaittiin olevan iso merkitys osallisuuden kokemukseen. Korkeasti koulutetut kokevat useammin korkeaa osallisuutta matalasti koulutettuihin verrattuna. Samoin työmarkkina-asemalla oli merkitystä. Työssäkävillä osallisuuden kokemus oli korkeampaa kuin työelämän ulkopuolella olevilla, erityisesti työttömillä ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevilla. Myös siviilisäädyllä oli yhteys osallisuuden kokemukseen. Naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevat kokivat osallisuutensa useammin korkeammaksi kuin naimattomat. Myös terveydellä näyttää olevan yhteys osallisuuden kokemukseen. Terveytensä hyväksi kokevilla osallisuuden kokemukset ovat korkeampia kuin heillä, jotka eivät koe terveyttään kovin hyväksi. Iällä on myös yhteys osallisuuden kokemukseen, pääosin niin, että iän karttuessa osallisuuden kokemus nousee, kuitenkin yli 80-vuotiailla osallisuuden kokemus kääntyy laskuun.

Kaikilla valituilla taustamuuttujilla löytyi yhteys osallisuuden kokemukseen ja kaikkein merkittävimpänä tässä tutkimuksessa nähtiin työllisyys. Työn voidaan nähdä olevan toimeentuloa merkittävämpi osa hyvinvointia. Se lisää merkittävästi henkilön kiinnittymistä yhteisöön ja sitä kautta osallisuuden kokemusta. Taloudellisen hyödyn lisäksi työ voidaan ajatella sosiaalisena ja yhteisöllisyyttä lisäävänä tekijänä. Suomalaisessa yhteiskunnassa työssäkäyntiä pidetään arvostettavana ja tavoiteltavana asiana. Arvostettu asema työelämässä lisää osallisuuden tunnetta. Heikko osallisuus liittyy usein kasautuneisiin hyvinvoinnin vajeisiin. Lisäksi kasaantuvat hyvinvoinnin vajeet osaltaan heikentävät osallisuutta, jolloin henkilön mahdollisuudet päästä pois huono-osaisuudesta heikkenevät. (Leermann et al. 2022.)

Käytän tässä tutkielmassa teoreettisena viitekehyksenä kaikkea tutkimukseni aihealueesta aiemmin tuotettua tutkimustietoa. Tutkimukseni perustana on smithiläis-townsendiläinen ajatus köyhyyden suhteellisuudesta ja sen sidonnaisuudesta aikaan ja ympäröivään yhteiskuntaan. Lewisin merkittävä tutkimus köyhäksi oppimisesta ja köyhyyden kulttuurista sekä Allardtin teoria hyvinvoinnin useista ulottuvuuksista ja osatekijöistä nivoutuvat kiinteäksi osaksi tämän tutkimuksen perustaa. Tess Ridgen jo parisenkymmentä vuotta vanha haastattelututkimus on tuonut merkittävää näkökulmaa lasten ja nuorten kokemuksista köyhyydestä ja heidän

ajatuksistaan osattomuudesta. Merkittävässä osassa taustalla on myös suomalainen tutkimus ylisukupolvisesta köyhyydestä ja huono-osaisuudesta sekä sen taustalla vaikuttavista mekanismeista. Lisäksi melko tuoretta tutkimusta on suomalaisten aikuisten osattomuuden kokemuksista. Nämä kaikki ovat olleet tärkeänä pohjana ja tukena oman tutkimukseni ideoinnissa ja aineiston analyysissä sekä tulosten tulkinnessa.

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimuskysymykset

Kuten edellä jo on todettu, aiempi tutkimus lapsiperheiden ylisukupolvisen köyhyyteen liittyen on ollut paljolti määrällistä tutkimusta, eikä osattomuuden kokemuksia ole lapsiperheiden osalta juurikaan tuotu esiin. Kokemuksia on toki kysytty erilaisissa kyselytutkimuksissa, mutta vastaaminen asteikolla 1-5 ei anna tilaa köyhyyden ja osattomuuden herättämien tunteiden syvemmälle tulkinnalle. Osattomuuden kokemuksista on vielä rajallisemmin aineistoa kuin köyhyyden kokemuksista. Osattomuutta on tutkittu laadullisin menetelmin, mutta ei lapsiperheiden osalta. Suomen perustuslain (1999/731) 2§ mukaan kaikilla kansalaisilla on ”oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen”. (Finlex 2024.) On vaikea löytää tutkimustietoa siitä, miltä köyhyys ja osattomuus tuntuu ja miltä se näyttää lapsiperheen arjessa. Se kuitenkin tiedetään, että Suomessa on köyhiä lapsiperheitä ja heidän arjen ääni jää kuulumattomiin. Siksi täällä tutkimuksella haluan täyttää tätä tutkimusaukkoa ja haen vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

Miltä köyhyys ja osattomuus tuntuu lapsiperheessä? Miltä köyhyys näyttää lapsiperheen arjessa?

Miltä tuntuu ylisukupolvinen köyhyys ja osattomuus?

Millaisia vaikutuksia köyhyydellä ja osattomuudella on ollut elämäntilanteeseen?

4.2 Tutkimusaineisto

Aikomukseni oli kerätä aineisto haastattelujen muodossa, mutta päädyin muuttamaan suunnitelmaani. Olin tässä vaiheessa jo luonnostellut listan kysymyksiä, joita halusin kysyä haastatteluissa. Näiden pohjalta lähdin luomaan kirjoituskutsua ja karsin siihen lopulta kolme mielestäni keskeisintä kysymystä. Tämä siksi että jos kutsussa olisi enemmän kysymyksiä, saattaisi se karsia vastaajia. Perehdyin mallia hakeakseni muihin Tietoarkiston Penna-palvelussa avoinna olleisiin kirjoituskutsuihin. Saatuaani luonnoksen kutsusta valmiiksi keskustelin siitä ohjaajieni kanssa ja tein palautteen perusteella vielä muutoksia. Tämän jälkeen olin yhteydessä Tietoarkiston asiakaspalveluun, josta tiedustelin kutsuluonnoksen ja alustavan

suunnitelman kera sitä, olisiko aiheeni sopiva julkaistavaksi Pennassa. Myöntävän vastauksen jälkeen päivitin vielä suunnitelmaani siitä, kuinka jaan kutsua sekä päivitin myös itse kutsua. Lisäksi laadin tietosuojaselosteen koskien omaa osuuttani aineiston keruussa ja käsittelyssä. Tässä hyödynsin Turun yliopiston ohjeistusta. Kun nämä olivat mielestäni kunnossa ja myös Tietoarkiston puolesta kunnossa, teimme kirjallisen sopimuksen aineiston keruusta ja arkistoinnista. Tämän jälkeen kirjoituskutsu avautui sovituksi ajaksi Pennaan. Aineiston keruuajaksi määritellään useimmiten 1-3 kk. Tässä keruu oli auki noin kuukauden. Tänä aikana kyselin väliaikatietoja siitä, montako kirjoitusta oli tullut. Itse kirjoitukset sain käyttöni vasta keruun päätyttyä. Keruu-aikaa olisi ollut mahdollista jatkaa, mutta en kokenut sitä tarpeelliseksi.

Keräsin siis aineiston kirjoituskutsun avulla, johon kutsuin kirjoittajia Facebookin erilaisissa kansallisissa ryhmissä kuten Naistenhuone, Tavoitteena terveellisempi elämä, Kuka kuuntelee köyhää, Äitylit, Säästäjät ja Sentinvenyttäjät jne. Jaoin kutsua myös muutamaaan paikalliseen, Turun alueen ryhmään. Lista kaikista ryhmistä, joissa kutsu oli esillä, löytyy liitteestä 2. Osassa ryhmistä jäsenenä on vain naisia. Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, että kaikki vastaajat ovat naisia. Lisäksi jaoin kutsua Hope ry:lle, Mannerheimin lastensuojeluliittoon, Pelastakaa lapset ry:n, kirkon sekä Väestöliiton edustajille, julkaistavaksi heidän kanavillaan. Tämän lisäksi toinen tutkimukseni ohjaaja Anna-Maria Isola jakoi kutsua omille verkostoilleen. Kirjoituskutsu oli avoinna Tietoarkiston Penna-aineistonkeruupalvelussa 5.3.2024-7.4.2024, jonne osallistujat saattoivat kirjoittaa tekstinsä anonymieinä. Halutessaan he voivat antaa taustatietoina sukupuolensa ja työmarkkina-asemansa. Ikäryhmä oli pakollinen taustatieto. Aineisto arkistoidaan Tietoarkistoon mahdollista jatkokäyttöä varten.

Kutsussa pyysin vastaajia kirjoittamaan kokemuksistaan siitä, mistä he ovat kokeneet jääneensä osattomaksi lapsena taloudellisten puutteiden vuoksi, sekä siitä, miten he kokevat osattomuuden vaikuttaneen elämän kulkuunsa ja miten osattomuus näkyy ja tuntuu heidän lapsillaan. Lisäksi pyysin kertomaan siitä, kokevatko kirjoittajat osattomuuden tai taloudellisen niukkuuden tuoneen heidän elämäänsä positiivisia asioita ja jos kokevat niin kuvailemaan millaisia asioita. Annoin myös mahdollisuuden kertoa vapaamuotoisesti aiheeseen liittyvistä kokemuksista ja kehotin välttämään sellaisia paikan nimiä tai henkilöiden nimiä tms. joiden perusteella kirjoittaja voitaisiin tunnistaa.

Kirjoituksia kertyi kaiken kaikkiaan 14 kappaletta, joista arkistoidaan 12 kappaletta. Kaksi kirjoittajaa ei antanut lupaa arkistointiin, mutta heidän kirjoituksensa ovat mukana tämän tutkimuksen aineistossa. Kirjoitukset ovat vaihtelevan mittaisia, aineistoa on yhteensä 27 sivua.

Kaikki kirjoittajat ovat naisia, joiden ikäryhmät vaihtelevat 20-24 vuoden ikäkohortista 55-59 vuotiaiden kohorttiin. Mukana on kotiäitejä, opiskelijoita, työttömiä sekä palkkatyössä olevia henkilöitä. Aineisto on melko valikoitunut. Kaikki kirjoittajat ovat naisia, joten miespuolisten henkilöiden näkökulma jää tässä tutkimuksessa pimentoon. Lisäksi kirjoittajat ovat valikoituneet sen perusteella, mihin sosiaalisen median ryhmiin he kuuluvat. Lisäksi mukaan on valikoitunut vain sellaiset kirjoittajat, joilla ylipäättään on pääsy sosiaaliseen mediaan ja riittävästi voimavaroja osallistua kirjoittamaan

4.3 Tutkimusmenetelmä

Sisällönanalyysi teoriaohjaavalla tutkimusotteella

Kirjoitusten tulkinnan aloitan sisällönanalyysimenetelmän avulla. Aluksi teemoittelen tutkimusaineiston sisällönanalyysillä. Teemarungon hahmottamisen jälkeen analysoin aineistoa pääteemoittain holistisesti, pyrkimyksenäni vastata tutkimuskysymyksiini. Sisällönanalyysissä keskityn siihen, mitä aineisto kertoo, en sen kielelliseen tai muuhun ilmaisuun. Tärkeää on kuitenkin pitää mielessä se, että tutkija on se, joka tekee nostot ja havainnot eikä aineisto itsessään kerro mitään ilman tutkijaa. (Vuori 2021.) Käytän sisällönanalyysissä teoriaohjaavaa eli abduktiivista lähestymistapaa, jossa analyysia ja tulkintaa tehdessä vuorottelevat aineisto ja teoria. Aineistosta nostamani teemat on valittu teorioiden pohjalta.

Käytän analyysissäni temaattista lähestymistapaa, eli kiinnitän huomioni kertomusten sisältöihin enkä juurikaan niiden muotoihin. (Karttunen & Lehtimäki. 2021.) Kirjoituskutsussani olen pyytänyt vapaamuotoisia kirjoituksia henkilöiden kokemuksista ja olen kiinnostunut nimenomaan kirjoitusten sisällöstä. Koska kertomukset toimitetaan anonyymisti ilman yhteystietoja ja pelkoa kirjoittajan tunnistamisesta, voisi ajatella kertomusten olevan kaunistelemattomampia ja realistisempia kuin esimerkiksi videoituissa haastatteluissa kerrotut kertomukset. Kirjoittajat ovat myös voineet halutessaan käyttää aikaa kirjoituksiinsa enemmän kuin kasvotusten toteutetussa haastattelussa. Toisaalta kirjoituksissa jää puuttumaan merkittävä osa sanattomasta viestinnästä, kun eleet, ilmeet ja äänenpainot jäävät pimentoon.

Tutkija on keskeisessä asemassa laadullisessa tutkimuksessa ja tutkijan rooli näkyy väistämättä tutkimuksen tulkinnoissa, vaikka kuinka tutkijana tulee pyrkiä objektiivisuuteen. Tärkeää on

havainnoida koko tutkimuksen ajan tutkijan omaa asemaa suhteessa tutkimukseen ja kriittisesti arvioida omaa toimintaa. Aiemmin opinnoissa ja tätä pro gradu -tutkimusta tehdessäni olen perehtynyt nimenomaan tutkimukseen, ja taustoihin lapsiperheiden köyhyydestä sekä myös lukenut aikuisten aiemmin kertomia kokemuksia köyhyydestä ja huono-osaisuudesta. Minulla siis on jo olemassa käsityksiä ja ennako-odotuksia siitä, millaisia asioita kirjoittajat kertovat ja tiedostan hyvin tämän. Aineistoa lukiessani ja analysoidessani tulen kiinnittämään huomiota siihen, että en takerru odotusteni mukaisiin asioihin, vaan tulkitsen avoimin mielin tekstejä ja huomioin myös odotuksistani poikkeavat teemat ja kokemukset.

4.4 Eettinen pohdinta

Yleisesti köyhyyttä ja osattomuutta pidetään leimaavana ja häpeällisenä ja usein sitä yritetään peitellä eikä ainakaan haluta puhua siitä julkisesti suomalaisessa kulttuurissa. Suomalaiset ovat perusluonteeltaan introvertteja. Haluamme huolehtia vain omista asioistamme, eikä avun pyytäminen ole kovin luontevaa meille eikä siihen turvauduta kuin aivan viimesijaisena vaihtoehtona. Pohdin pitkään tätä tutkimusta aloittaessani sitä, että haluaisin kasvotusten haastatella henkilöitä, joilla on kokemusta ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta ja mieluiten vielä niin, että tavoittaisin samasta perheestä useamman sukupolven edustajan. Epäröin kuitenkin lähteä toteuttamaan näitä haastatteluja koska arvelen että voi olla haastavaa, ellei jopa mahdotonta saada suomalaisia avautumaan ventovieraalle yliopistonörtille omista aroista ja henkilökohtaisista asioista ja vielä niin että saisin luotettavaa kokemustietoa. Tässä myös hyväksyin oman kokemattomuuteni haastattelijana ja sen etten välttämättä osaa olla riittävän tahdikas haastattelija. Toisaalta myös oma jännitykseni olisi varmasti näkynyt tilanteessa ja tuonut lisämausteensa siihen. Ajatuksenani toki oli, etten kerro haastateltavistani edes sukupuolta tai ikää, mutta siitäkin huolimatta epäilin haastattelujen hedelmällisyyttä. Tässä yhteydessä pohdin myös sitä, mistä voisin haastateltavia löytää ja toisaalta haastatteluun saisin käytännön syistä johtuen aineistoa vain paikallisesti lähialueilta. Tarkoituksenani on kuitenkin tarkastella ilmiöitä valtakunnallisella tasolla, enkä ollut tyytyväinen vain paikalliseen otokseen.

Aiemminkin on toteutettu köyhyystutkimusta kirjoituskutsujen muodossa (esim. Isola et al. 2021). Aloinkin hahmotella sitä, että saattaisin saada luotettavampaa kokemustietoa köyhyyden kokemuksista, jos keräisinkin aineistoa kirjoituskutsun kautta, johon vastaajat lähettävät kirjoituksensa anonyymeinä ilman leimaantumisen pelkoa. En siis tiedä vastaajien henkilöllisyyksiä eikä vastaajia näin ollen ole mahdollista tunnistaa. Kutsussa kirjoittamaan

olen pyytänyt, etteivät kirjoittajat mainitse teksteissään nimiä tai muita sellaisia tietoja, joiden perusteella heidät olisi mahdollista tunnistaa. En myöskään julkaise kirjoituksia, vaan lainaan niistä vain yksittäisiä kohtia tutkielmassani. Kirjoitukset kerätään Tietoarkiston Penna-palvelun kautta, josta en saa tietooni kirjoittajien tietoja. Aineiston arkistointi tapahtuu Tietoarkistoon, edelleen anonymieina. Tämä on mainittu kirjoituskutsussa, joten kirjoittajat ovat kirjoituksensa jättäessään tietoisia siitä, että heidän tekstinsä tullaan arkistoimaan. Osallistuminen on osallistujille täysin vapaaehtoista. Kuitenkin tiedolla siitä, että kirjoitukset arkistoidaan voi olla vaikutusta tekstin sisältöön. On mahdollista, ettei kirjoittaja kerro rankimpia yksityiskohtia tai itselleen häpeällisimpiä kokemuksiaan.

Päätin kerätä aineistoni itse, vaikka mahdollista olisi myös ollut käyttää esimerkiksi Tietoarkistoon tallennettuja aiempia aineistoja. Halusin kokeilla itse aineiston keruuta ja siihen liittyvää prosessia. Tavoitteenani on tuottaa jotakin aidosti uutta tietoa. Haastoin itseäni prosessissa ja keräsin aineiston itse. Osattomuuden osalta ei myöskään aiempia aineistoja ole juurikaan saatavilla. Aiemmissa aineistoissa on keskitytty muihin näkökulmiin. Lapsiperheiden osalta aineistoa on jonkin verran olemassa, mutta mielestäni en löytänyt tutkimusideaani riittävän hyvin palvelevaa aineistoa tutustumistani lähteistä.

Kirjoituskutsua laatiessani pohdin syvällisesti käytettävää terminologiaa, erityisesti siinä suhteessa käytäntö kutsussa termiä köyhä vai pienituloisen vaiko kenties huono-osainen. Huono-osaisuus on melko häpeälliseksi koettu termi ja siihen liittyy paljon negatiivisuutta, eikä henkilö välttämättä kovin helposti miellä itseään huono-osaiseksi, joten sen jätin ensimmäisenä pois. Jos henkilö ei koe olevansa huono-osainen hän myös helposti ajattelee, ettei ole sopiva kirjoittaja ja jättää vastaamatta tähän kutsuun. Huono-osaisuus on myös paljon muuta kuin köyhyyttä, joka kuitenkin tässä tutkimuksessa on keskiössä. Pienituloisuus ei myöskään lopulta päätenyt kutsuun, koska se ei välttämättä tarkoita köyhyyttä ja pitää sisällään erilaisen näkökulman. Päädyin käyttämään köyhyys-termiä, koska tarkastelen nimenomaan siihen liittyvää ylisukupolvisuuden kierrettä ja toisaalta myös osattomuus liittyy olettaakseni vahvasti köyhyyden kokemukseen. Mielestäni smithiläis-townsendilainen köyhyyden suhteellisuuden määritelmä kuvailee hyvin köyhyyttä 2020-luvun Suomessa, ja koska siihen liittyy keskeisesti osattomuus ympäröivän yhteiskunnan tavanomaisiin elintapoihin, on mielestäni perusteltua käyttää näitä termejä. Osattomuuden rinnalla pyörittelin myös syrjäytymisen termiä, mutta siihen yhdistyy mielestäni kokonaisvaltaisempi ja peruuttamattomampi ulkopuolisuus ympäröivän yhteiskunnan normittamasta elämäntavasta, ja toisaalta oma tutkimusfokukseni ei ole siinä. On mielestäni osuvampaa käyttää osattomuus-termiä tässä kontekstissa.

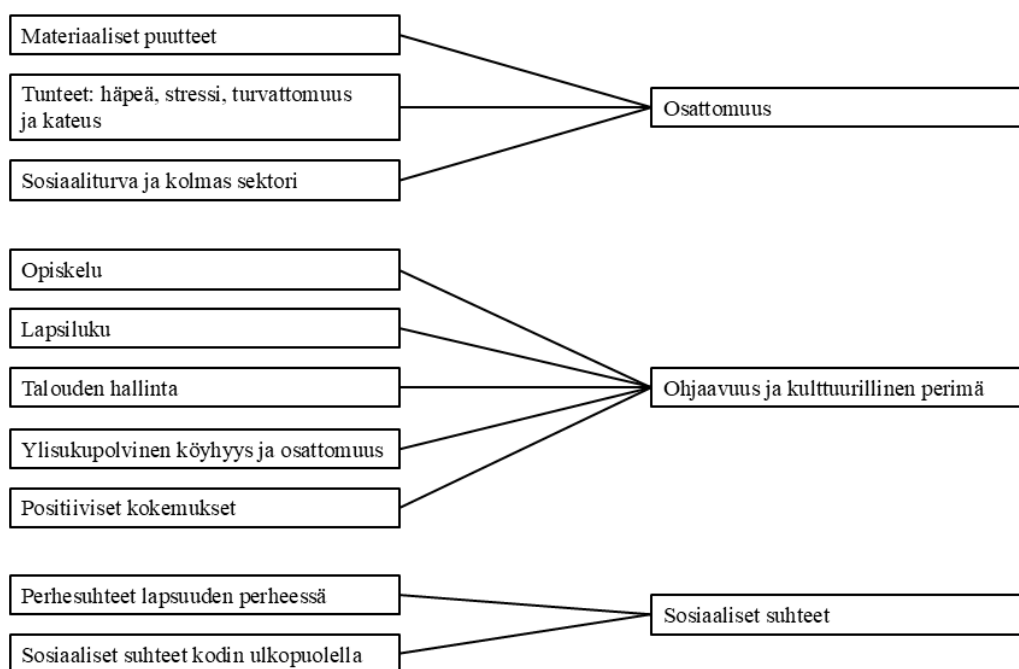
Kirjoittajat ovat jättäneet kirjoituksensa Penna-palveluun vapaaehtoisesti, eikä kutsua ole esimerkiksi lähetetty kenenkään sähköpostiin, vaan se on ollut esillä sosiaalisessa mediassa. Kutsussa on kerrottu, että kirjoittajalla on mahdollisuus myös peruuttaa osallistumisensa ja annettu myös ohjeet peruuttamisen tekemiseen. Kutsussa on kerrottu mihin tarkoitukseen kirjoituksia kerätään ja minne ne arkistoidaan. Lähettäessään kirjoituksensa kirjoittajat ovat hyväksyneet sen, että heidän tekstejään käytetään tässä tutkimuksessa ja sen että ne arkistoidaan ja mahdollisesti niitä hyödynnetään myös muissa tutkimuksissa.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli on keskeinen tutkimuksen koko prosessin ajan. Omilla aiemmilla tiedoilla on iso merkitys tutkimusasetelman luomisessa ja erityisesti tutkimuksen analyysin teossa. Analyysit tekee aina tutkija ja on tärkeää tiedostaa ettei aineisto tee nostoja, vaan tutkija päättää mitkä teemat sieltä nostaa esiin. Tässä korostuu aiemman tiedon merkitys ja ennako-odotukset aineiston sisältöä kohtaan. Valitsin tässä lähestymistavakseni teoriaohjaavuuden, koska olen jo perehtynyt aiheeseen ja teemaan, mutta en kuitenkaan halunnut lukittautua vain yhteen teoriaan aineiston tulkinnassa. Eli kumpikaan ääripää ei ollut tällä kertaa mielestäni tähän sopivin, vaan keskiteie sopi tarkoituksiini parhaiten. Pyrin lukemaan aineistoani mahdollisimman avoimin silmin, ja vaikka minulla oli ennako-odotuksia siitä, millaisia asioita kirjoittajat kertovat, en halunnut lukittautua vain niihin. Lisäksi köyhyyden tuomista positiivisista asioista on melko vähän aiempaa tutkimusta, joten tästä minulla ei ole aiempaa käsitystä muodostunut.

5 KÖYHYYS JA OSATTOMUUS LAPSIPERHEEN ARJESSA

Aineiston sisällönanalyysin alkuvaiheessa päätin antaa kirjoittajille keksityt nimet selkiyttämään analyysin tekoa ja myös helpottamaan tutkielmani luettavuutta. Kaikki kirjoittajat ovat naisia ja moni kuuluu keskenään samaan ikäryhmään, joten havaitsin tarvetta selkiyttämiseksi aineistoa lukiessani. Käytän lainauksissa ja viittauksissa itse kirjoittajille keksimiä nimiä ja heidän vastauksissaan ilmoittamiaan ikäryhmiä sekä työmarkkina-asemaa, mikäli vastaaja on sen kertonut.

Jaottelin analyysini aluksi aineistosta mielestäni toistuvat kymmenen teemaa, jotka ovat keskeisiä tutkimuskysymysten kannalta. Näistä kymmenestä teemasta yhdistelin kolme ylemmän tason laajempaa kokonaisuutta, joiden pohjalta nimesin tämän luvun alaluvut osattomuudeksi, ohjaavuudeksi ja kulttuurilliseksi perinnöksi sekä sosiaalisiksi suhteiksi. Osattomuuden alateemat ovat: Materiaaliset puutteet; Tunteet: häpeä, stressi, turvattomuus ja kateus; Sosiaaliturva ja kolmas sektori. Ohjaavuuden ja kulttuurillisen perimän alateemoina ovat: Opiskelu; Lapsiluku; Talouden hallinta; Ylisukupolvinen köyhyys ja osattomuus; Positiiviset kokemukset. Sosiaalisten suhteiden alateemoina ovat: Perhesuhteet lapsuuden perheessä; Sosiaaliset suhteet kodin ulkopuolella. Tämän teemoittelun selkeyttämiseksi keräsin nämä tiedot kaavioon 2. Teemojen jaottelu ei ole aivan yksiselitteinen, vaan aiheet ne nivoutuvat toisiinsa.

Kaavio 2. Teemoittelun ja teemojen yhdistäminen.

5.1 Osattomuus

Kaikki kirjoittajat eivät kertoneet omasta lapsuudestaan, mutta lähes kaikki toivat sen esiin, joko lyhyesti tai hieman laveammin. Kaikissa kertomuksissa, joissa kirjoittajan oma lapsuus tuli esiin, on yhteisenä teemana häpeä, joka liittyy kuluneisiin, epämuodikkaisiin tai rikkinäisiin vaatteisiin sekä häpeään omasta kodista. Harvoin oli kirjoittajilla uusia vaatteita tai kenkiä heidän lapsuudessaan. Moni oli saanut vaatteensa sukulaisilta tai tuttavilta ja ne olivat saattaneet olla käytössä jo useammalla lapsella. Lisäksi monen tekstissä käy ilmi, että ruokaa oli niukasti saatavilla. Usein tilanne oli sellainen, jossa ruokaa oli juuri ja juuri tarpeeksi, mutta lisää ei voinut ottaa. Herkkuja ei ollut kotona koskaan.

”Meillä oli aina tiukkaa, mitään ruokaa ei saanut ottaa ilman lupaa, koska sitä piti säännöstellä [...] kuljimme tosi rumissa, käytetyissä, kaksi numeroa liian isoissa vaatteissa.”

Kaisa 40-44v, kotiäiti

”häpesin paljon lapsuudessa köyhyyttä”

Kaisa 40-44v, kotiäiti

”Lapsena minulla oli tosi harvoin uutena ostettuja vaatteita. Muistan ne muutamat uusina saadut edelleenkin. Enimmäkseen pukeuduin äidin minua 10-vuotta vanhempien serkkujen vanhoihin vaatteisiin, joista oli hihat ja lahkeet käännetty noin 5 kertaa. Kaikki vaatteet oli aina paikattu.”

Johanna 45-49v, palkkatyössä kokoaikaisesti

”Lapsena ja erityisesti teini-iässä minua hävetti kun meillä ei ollut varaa ostaa uusia vaatteita. Sain vaatteeni käytettyinä”

Jenni 35-39v, opiskelija

”Meillä ei veljeni kanssa ollut aina edes ruokaa, mikä vaikutti perusturvallisuudentunteeseen”

Pirjo 55-59v, opiskelija

”Olen asunut lapsuuden pienituloisessa perheessä ja perinyt isommilta sisaruksilta leluja ja vaatteita. Harvoin ostettiin uutta. Koti oli kesken, hometalo ja rahasta tiukkaa. Muistan kateuden tunteita hyvävaraisten ystäväieni perheitä kohtaan”

Minna 35-39v, palkkatyössä kokoaikaisesti

”Olen kasvanut 90-luvun laman aikana. Meillä ei ollut varaa moneenkaan asiaan. Lapsena osattomuus paikantui materiaan: ei ollut hienoja vaatteita tai uusia urheiluvälineitä. Pienissä ja yksinkertaisissakin asioissa oli puutteita. Yksipuolinen ravinto, rikkinäiset vaatteet ja parittomat sukat.”

Noora 40-44v, palkkatyössä kokoaikaisesti

”Koulussa aina nolotti, kun kysyttiin että mitä on tehty viikonloppuna/lomalla, ja muut lapset vastasi et ollu ulkomailla, Linnanmäessä, laskettelemassa, mitä ikinä nyt onkaan tehty, ja mun vastaus oli aina tyyliin et on käyny kylvyssä. Ruokaa meillä oli aina just ja just tarpeeksi, mut ei juuri koskaan niin paljon, että olisi voinut ottaa lisää.”

Jessika 20-24v, kotiäiti

Kertomuksessaan Jessika myös muistelee köyhyyden tuoneen paljon stressiä hänen lapsuuteensa. Hän kantoi huolta esimerkiksi siitä, jos jokin tavara menisi rikki olisiko perheellä varaa hankkia toimivaa tilalle, tai olisiko perheellä varaa juhlia syntymäpäiviä.

”Lapsena koin jääväni todella paljosta paitsi [...]Minua myös kiusattiin vanhoista, epämuodikkaista, noloista vaateistani. Ne oli saatu ilmaiseksi, ja ne olivat olleet käytössä kahdella tuttavallapsella ennen minua, joten ne eivät välttämättä olleet ihan ehjiäkään enää.”

Siiri 30-34v, opiskelija

Mervi kertoo kirjoituksessaan, kuinka isän jäätyä työttömäksi äiti yritti elättää koko nelilapsisen perheen tuloillaan.

”Äiti koki että ei voinut tarjota meille lapsille kaikkea sitä mitä hän olisi halunnut esim. lomamatkoja, uusia vaatteita tai edes harrastuksia.”

Mervi 35-39v, työtön

”Turvattomuus ja pelko on ollut osa elämäni aina, ja häpeä. Vaatteet sai käytettynä, ruokaa ei aina ollut tarpeeksi, mutta sen verran etten nälkään kuollut, söin aina mielelläni koulussa.”

Annika 35-39v, kotiäiti

Häpeän lisäksi kirjoituksissa nousee esiin myös muita tunteita, kuten kateus, stressi ja turvattomuus. Useimmissa kirjoituksissa kuvataan myös sitä, että vaikka perhe asuikin huonolla asuinalueella, jossa köyhyys oli yleistä, kuvasi useampi kirjoittaja kokeneensa, että hänen perheensä oli tässäkin kontekstissa heikossa tilanteessa ja puutetta oli monella materiaalisella osa-alueella. Koulussa moni kertoi eri yhteiskuntaluokkien sekoittuvan, ja häpeä omista kuluneista vaatteista tai puutteellisesta materiasta muilta osin vain korostui. Yksi kirjoittajista kertoo keränneensä pulloja siskonsa kanssa, jotta he voisivat ostaa itselleen herkuja tai jogurttia ja viiliä, kirjoittaja kertoo naapuruston muiden lasten huudelleen heille ikäviä kommentteja, vaikka he asuivatkin melko huonolla alueella.

Lapsuudessa kirjoittajilla oli hyvin rajalliset mahdollisuudet osallistua harrastuksiin. Iso osa koki, ettei heidän perheellään ollut varaa maksullisiin harrastuksiin. Osattomuuden lisäksi tällä on elämänkulkua ohjaava vaikutus (Ohjaavuudesta lisää luvussa 5.2 Ohjaavuus ja kulttuurillinen perintö). Yksi kirjoittajista kertoi harrastaneensa vain ilmaisia lajeja, kun taas yksi kertoi harrastusten aina loppuneen alkeiden jälkeen, kun olisi pitänyt maksaa kausimaksuja tai ostaa välineitä tai varusteita. Yksi kertoi riipaisevan kokemuksensa, kuinka hän lapsena kävi urheilukaupan ikkunassa ihastelemassa voimistelupalloa, jonka olisi tarvinnut harrastukseensa. Hän ei kuitenkaan kehdannut sitä pyytää ja lopetti lopulta harrastuksen kokonaan.

”Olisin halunnut ja tarvinnut voimistelupallon ja kävin keskustassa olevassa liikkeessä katsomassa monesti palloja. Muistelen, että ne maksoivat 60 markkaa, enkä viitsinyt edes pyytää sellaista palloa itselleni.”

Noora, 40-44v, palkkatyössä kokoaikaisesti

”En mä tiedä koinko mä nyt sen kummemmin jääväni paitsi mistään, siihen tottuu ettei oo ulkomaanmatkoja ja hienoja vaatteita, ei niitä sit kaipaa, kun ei oo koskaan ollutkaan. Tietysti välillä ois ollu kiva saada jotain uusia merkkivaatteita yms, mutta pärjäsihän tuota ilmankin.”

Sari 40-44v, muu tilanne työmarkkinoilla

Sari on kirjoittajista ainoa, joka kertoo, ettei puutteet materiassa haitanneet. Sellaisia ei ehkä osaa kaivata. mitä ei ole koskaan ollutkaan. Myöhemmin omassa tekstissään Sari kuitenkin kirjoittaa useampaan otteeseen kokevansa köyhyyden olevan kamalaa. Tästä tulkitsin Sarin kirjoitusta kuitenkin niin, ettei hän ole aivan täysin sinut sen suhteen, millaista puutetta materiasta hän lapsuudessaan koki. Tulkitsen myös Sarin tunteneen häpeää tilanteestaan lapsuuden perheessä. Tulkintaani perustelen köyhäksi oppimisella ja köyhyyden kulttuurin oppimisella sekä sopeutumisella siihen mitä on. (Lewis 1966.)

Sen lisäksi, että kirjoittajat kertovat kokeneensa häpeää lapsuudessaan köyhyydestä johtuvien materiaalien puutteiden vuoksi, moni kertoo häpeän tunteen jatkuvan vielä aikuisuudessakin. Eräskin kirjoittaa kuinka köyhyydestä jää leima, vaikka nyt menisikin taloudellisesti paremmin. Muutama kertoo kokevansa huonoa omaatuntoa, jos ostaa joskus itselleen jotain. Yksi kirjoittaja kertoo lapsuuden köyhyyskokemuksen olleen niin traumaattinen, että puolison irtisanominen aiheutti hänessä todella voimakkaan stressireaktion ja pelon perheen taloudellisesta tilanteesta. Köyhyyden kokemuksella voi siis olla traumatisoiva vaikutus läpi elämänkulun.

Yhtenä osana lapsiköyhyysmittareissa, kuten lapsille kehitetyssä deprivatiomittarissa, on perheen mahdollisuudet lomailla tai käydä ulkomailla (Kallio & Hakovirta 2020). Länsimaiseen yhteiskuntaan kuuluu tyypillisesti lomamatkailu niin koti- kuin ulkomaillakin. Esimerkiksi Tess Ridgen haastattelututkimuksessa teema nousi myös esiin. (Ridge 2002.) Matkailu ja erityisesti ulkomaanmatkat voidaan nähdä eräänlaisena statussymbolina ja vaurauden näyttämönä, joka ei ole kaikille mahdollista, mutta joka voidaan nähdä myös hyvinvoinnin tuojana ja tapana rentoutua ja jättää arki hetkeksi taka-alalle. Tämän tutkimuksen kirjoittajille matkailu ei kuulunut heidän lapsuuteensa.

”emmekä matkustelleet ikinä”

Kaisa 40-44 v, kotiäiti

”Emme koskaan käyneet ulkomailla, emme edes risteilyillä naapurimaihin. En ole edelleenkään käynyt kotimaan rajojen ulkopuolella”

Jenni 35-39 v, opiskelija

”Ulkomaanmatkoja ei tehty”

Noora 40-44 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

”Ei menty huvipuistoihin tai lomille”

Annika 35-39 v, kotiäiti

”Me ei koskaan käyty mummoloita lukuunottamatta missään reissussa”

Jessika 20-24 v, kotiäiti

Aiemmin tässä luvussa käytin lainausta Jessikan kirjoituksesta, jossa hän kertoo kokeneensa häpeää koulussa lomien ja viikonloppujen jälkeen, kun koulukaverit olivat käyneet matkoilla tai huvipuistoissa, mutta hän ei sellaisiin päässyt. Myös näistä matkailuun liittyvistä osista kirjoituksia on luettavissa häpeää myös muilla kirjoittajilla. Osattomuus matkustelusta ja muusta materiasta on käsin kosketeltavaa useimpien kirjoittajien teksteissä. Tästä hyvänä esimerkkinä Siirin ajatuksia;

”Koulussa luokkalaiset kävivät perheineen ulkomaanlomilla ja laskettelemassa. Minä kävin ulkomailla ensimmäisen kerran 15-vuotiaana, laskettelemassa en ole käynyt vielä koskaan.”

Siiri 30-34 v, opiskelija

Suomi kuuluu pohjoismaiseen hyvinvointivaltioregiimiin, jossa valtiolla on iso rooli sosiaaliturvan ja palveluiden tarjoajana. Palvelut ovat kattavia ja monet palvelut ja tuet ovat universaaleja. Hyvinvointivaltiota rahoitetaan korkeahkolla verotuksella, jolla pyritään tuottamaan laadukkaat kattavat palvelut. Perusajatuksena myös on taata viimesijainen perusturva kaikille sitä tarvitseville. (Esping-Andersen 1990.) Suomen perustuslaissa myös taataan riittävä toimeentulo kaikille kansalaisille (Finlex 2024). Kuitenkin tutkimusaineistossani löytyy kertomuksia siitä, kuinka köyhyyttä kokeneet eivät ole saaneet sosiaaliturvan kautta tukea taloudelliseen ahdinkoonsa, vaikka ovat sitä hakeneet. Kattavan sosiaaliturvan lisäksi Suomessa on myös vahva kolmas sektori, joka enenevässä määrin tarjoaa apua ja tukea sitä tarvitseville, joskin kaikki kokemukset siitä eivät ole kovinkaan positiivisia.

Kaisa kertoo opiskelleensa suurperheen äitinä aikuisuudessaan korkeakoulututkinnon. Hän ei saanut muita tukia yhteiskunnalta kuin kaikille lapsille kuuluvat universaalit lapsilisät, joita Suomessa maksetaan kuukausittain siihen asti, kunnes lapsi täyttää 17 vuotta. Summa määräytyy perheen lasten lukumäärän mukaan.

”en saakaan muita tukia yhteiskunnalta kuin lapsilisät.”

Kaisa 40-44 v, kotiäiti

Johanna kertoo eronneensa miehestään ja lastensa isästä. Eron yhteydessä miehen velat jäivät jostakin syystä Johannan maksettavaksi. Taloudellinen tilanne eron jälkeen oli hyvin tiukka, eikä heillä ollut varaa juuri muuhun kuin asuntoon ja kaurapuuroon. Johanna lapsineen ei kuitenkaan saanut tukea yhteiskunnalta.

”Emme kuitenkaan olleet oikeutettuja toimeentulotukeen, en tiedä miksi.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Hankalassa tilanteessaan Johanna haki apua myös evankelisluterilaiselta kirkolta.

”Seurakunnasta sain kerran 50e ruokakupongin. se nainen sanoi, että voisin tulla ensi kuussa uudelleen, kupongin saattoi saada kerran kuussa. Seuraavana kuuna siellä oli toinen nainen, joka sanoi, ettei täällä voi koko aikaa rampata, enkä saanut kuponkia. En mennyt enää uudestaan, olin sen verran harmistunut asiasta. Olisimme todella tarvinneet sen kupongin.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Anita puolestaan kertoi toimineensa takaajana sukulaistensa lainoihin nuorempana, ja joutuneensa maksamaan niitä lainoja myöhemmin. Hän teki matalapalkkaista työtä siivoojana ja joutui vuosia kestäneeseen velkajärjestelyyn. Myös Anita haki apua sosiaalitoimistolta, muttei saanut.

”Hain apua sossusta, en saanut”

Anita 55-59 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Kirjoittajista Jessika ja Sari ottavat kantaa yhteiskunnallisella tasolla köyhyyteen ja eriarvoisuuteen omissa kirjoituksissaan. Jessikan kokemuksen mukaan luokkaerot Suomessa ovat valtavat köyhien ja hieman paremmin toimeentulevien välillä. Sarin kirjoituksesta käy ilmi katkeruus ja läpitukenava osattomuus.

”Sitähän ne ihmiset ei ota huomioon, että mä maksan veroja 20pinnaa niistä mun pienistä tuista, jotka laskee nyt ihan naurettavalle tasolle. Suomessa on todella paljon enemmän työttömiä kuin työpaikkoja, siksi ei ole todellakaan oikein, että rangaistaan siitä, jos niitä töitä ei vain saa. Varsinkin pienemmällä paikkakunnilla se töiden saaminen on vaikeaa, ja kun leikkausten jälkeen ei voi ottaa enää osapäivätyötä vastaan, koska saa vähemmän rahaa kuin silloin jos ei tee mitään. Asiat on tässä maassa todella päin persettä, ja luulen et jos mulla ei nimenomaan olisi sitä kokemusta siitä hirveästä köyhyydestä koko elämäni ajalta, niin en mä pärjäis nyt mitenkään. Mä en ymmärrä kuinka hallitus voi tuhota ihmisten ja lapsien elämät tällä tavalla.”

Sari 40-44v, muu tilanne työmarkkinoilla

Pohjoismaainen ja suomalainen hyvinvointivaltio peruseriaatteenaan korostaa ja on korostanut universaaliutta ja tasa-arvoa ja perustuslain mukaan kaikille on taattava riittävä toimeentulo. (Esping-Andersen 1990; Finlex 2024.) Näissä tapauksissa kirjoittajat ovat olleet tiukassa taloudellisessa tilanteessa ja hakeneet apua, mutta jääneet kuitenkin ilman konkreettista taloudellista apua. Nämä kertovat tarinaa osattomuudesta viimesijaiseen turvaan. Tämä herättää kysymyksen siitä, lähestyykö suomalainen hyvinvointivaltio myös tällä saralla liberaalin regiimin maita, joissa viimesijaiseen turvaan ovat oikeutettuja vain ne, joilla menee äärimmäisen huonosti.

Osattomuus näyttäytyy moniulotteisena ilmiönä materiaalisella, sosiaalisella ja yhteiskunnallisella tasolla. Tämän aineiston pohjalta osattomuus suomalaisissa lapsiperheissä näyttäytyy osattomuutena ehjistä ja ajanmukaisesta vaatetuksesta, joka saa aikaan häpeän tunteita. Materiaalinen puute näkyy myös ravinnossa, ruokaa on säännösteltävä eikä herkutteluun ole varaa. Osattomuus näkyy myös harrastuksissa, tai ennemminkin niiden puuttumisena. Ainakaan maksullisiin harrastuksiin ei köyhän perheen lapsella ole mahdollisuutta osallistua. Kun mahdollisuutta valita oman mieltymyksen mukainen harrastus ei ole, voi seurauksina olla ainakin mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumattomuus, osattomuus, harrastuksen kautta luotavista ihmissuhteista sekä omien mieltymysten ja oman autonomian toteuttamisen puuttuminen. Autonomia omaa elämää koskevilla valinnoilla ja

osallisuuden kokeminen ovat keskeisessä roolissa merkityksellisen ja hyvän elämän rakentamisessa. (Ridge 2002; Hakovirta & Rantalaiho 2012.)

Osattomuus paikantuu myös matkustamisen puuttumiseen ja myös osattomuuteen yhteiskunnan tarjoamasta viimesijaisesta avusta ja tuesta. Matkustusmahdollisuuksien puuttuminen vaikuttaa henkilön maailmankuvan ja esimerkiksi kulttuurien tuntemuksen kehittymiseen. Suppea maailmankuva ja tietämättömyys muiden maiden kulttuureista ja niille ominaisista tavoista saattaa aiheuttaa henkilölle ennakkoluuloja ja epätietoisuutta maahanmuuttajia kohtaan. Osattomuus tavanomaisista asioista saa henkilön kokemaan häpeää ja ulkopuolisuutta sekä kateutta, stressiä ja ahdistusta. Kokemus siitä, ettei saa riittävää tukea yhteiskunnalta, kun apua todella tarvitsisi, voi johtaa henkilön passivoitumiseen tai luottamuksen rapautumiseen päättäjiä sekä yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan. Yksilötason haasteiden lisäksi laajemmalla osattomuuden kokemuksella saattaa olla yhteiskunnallisella tasolla ei-toivottuja seurauksia, kuten juuri luottamuksen rapautuminen vallanpitäjiä ja instituutioita kohtaan, äänestysaktiivisuuden lasku ja demokratian legitimitietin heikentyminen. (Neerdaels et al. 2022.)

5.2 Ohjaavuus ja kulttuurillinen perintö

Tässä luvussa käyn läpi köyhyyden vaikutuksia kirjoittajien elämäntapoihin, kuinka köyhyys on ohjannut heidän valintojaan elämässä. Toisaalta kuvaan myös köyhyyden ylisukupolvisuutta siitä näkökulmasta, jossa köyhyyden kulttuuri opitaan jo lapsuuden kodissa. (vrt. Oscar Lewisin teokseen *La Vida* 1966). Yhteiskunnassa vallitsevat arvot ohjaavat köyhyyttä kokevien valintoja usein tavalla, joka kapeuttaa heidän mahdollisuuksien maailmojaan. Esimerkiksi asenteet köyhiä kohtaan aiheuttavat häpeää, joka rajoittaa köyhyyttä kokevan tekemisiä. (Walker 2014.) Rahan puutteesta johtuva stressi kapeuttaa näköaloja, koska köyhyyttä kokevan voimavarat kuluvat taloudelliseen selviytymiseen. (Mani et al. 2013; Mullainathan & Shafir 2013.) Puhun tässä yhteydessä ohjautuvuudesta, jolla tarkoitan kaikkia niitä tekijöitä, jotka ohjaavat köyhyyttä kokeneiden ihmisten valintoja.

Suomalaisessa yhteiskunnassa oppivelvollisuus käsitti aiemmin perusasteen oppimäärän ja oppivelvollisuus päättyi perusasteen jälkeen noin 16-vuotiaana. Edellä mainittu Marinin hallituksen hyväksymä laki oppivelvollisuusiän korottamisesta ei siis ollut voimassa tutkimukseni kirjoituskutsuun vastanneiden kirjoittajien ollessa nuoria. Perusasteen jälkeen nuori valitsee joko ammatillisen koulutuksen tai lukion, toki jotkut jättävät opinnot perusasteen

jälkeen mutta se ei ole kovin suositeltavaa. Työllistymiseen vaaditaan nyky-Suomessa vähintään toisen asteen koulutus. (Kallio et al. 2016.) Toisen asteen koulutus, sekä ammatillinen linja että lukio, kestää keskimäärin kolme vuotta, jonka jälkeen on mahdollista hakea opiskelemaan korkeakouluun ns. kolmannelle asteelle, joko yliopistoon tai ammattikorkeakouluun. Koulutuspolkuja ja aloja on tarjolla paljon suomalaisissa korkeakouluissa. (Opintopolku 2024.) Erityisesti aikaa ennen internetin yleistymistä koulutusmahdollisuuksien hahmottaminen saattoi olla työlästä nuorelle. Koulutukseen ei ole yläikärajaa ja on myös mahdollista poiketa yhteiskunnan normista. Uran voi aloittaa menemällä ensin töihin tai perustamalla perheen. Opiskelu on mahdollista myös vanhemmalla iällä. Toki esimerkiksi perhe-elämän ja opiskelun yhteensovittaminen voi olla tällöin haastavaa. Aikaisemmin varttuneemmalla iällä opiskeluun on voinut saada aikuiskoulutustukea, mutta nykyinen Orpon hallitus päätti kyseisen tuen lakkauttamisesta eikä sitä enää syksystä 2024 alkaen ole voinut saada. (Työllisyysrahasto 2024.) Tämä tulee jatkossa tekemään varttuneemmalla iällä opiskelusta taloudellisesti entistäkin hankalampaa.

Kaisa kertoo, ettei luottanut omiin taitoihinsa tai uskonut omiin kykyihinsä ja älykkyyteensä, eikä nuorena lähtenyt opiskelemaan korkeakouluun. Sen sijaan hän perusti perheen ja vasta myöhemmin haki ammattikorkeakouluun ja opiskeli itselleen korkeakoulututkinnon, joka johti myös työllistymiseen ja tulotason nousuun. Nuorena hän häpesi köyhyyttään eikä hän luottanut omiin kykyihinsä.

”en uskaltanut epävarmuuteni ja köyhyyshäpeän vuoksi kouluttautua”

Kaisa 40-44 v, kotiäiti

Johanna puolestaan kertoo, ettei hänellä nuorena ollut tietoa siitä, missä asioissa hän oli lahjakas ja toisaalta hän oli myös tietämätön eri opiskelumahdollisuuksista ja mihin niiden kautta voisi työllistyä. Hän luotti koulun opinto-ohjaajan suositukseen alan valinnassa. Se osoittautui myöhemmin melko heikoksi työllistymisen kannalta. Vasta aikuisuudessa myös Johanna opiskeli ammattikorkeakoulututkinnon, kun hänen lapsensa olivat pieniä.

”Kaikki siis sanoivat, että minun pitäisi hakea yliopistoon, mutta kukaan ei kertonut miten se tapahtuu tai mitä siellä voisi opiskella. Olisin tarvinnut tarkan selonteon myös siihen, mihin minulla on lahjakkuutta, eli mitä kannattaisi opiskella. No en olisi kyllä tiennyt niistä yliopistokoulutettujen töistäkään, että mitä ne olisivat, jos olisin yliopistoon jollain ilveellä päätenyt.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

”Minulla on nykyisin tutkinto ammattikorkeasta. Suoritin sen, kun lapset olivat pienempiä. En tiedä miten onnistuin siinä. Rahattomana yksinhuoltajana.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Myös Jenni on kokenut häpeää köyhyydestään ja on epäillyt omia kykyjään aikuisuuteen asti. Hänellä on myös pieniä lapsia ja samalla hän opiskelee korkeakoulututkintoa olleessaan yksinhuoltajana lapsilleen.

”Nyt vasta lähes keski-ikäisenä opiskelen korkeakoulututkintoa”

Jenni 35-39 v, opiskelija

Myös Juulia kertoo olevansa yksin lastensa kanssa, samalla kun hän opiskelee yliopistossa. Hän opiskelee kuitenkin ns. normin mukaisessa elämänvaiheessa ikänsä puolesta, vaikka hänellä jo lapsia onkin.

”Opiskelen oikeustiedettä [...] aion sinnikkyydellä saada tutkinnon suoritettua ja tehdä töitä sen eteen, että jossakin vaiheessa ei tarvitse käydä kaupassa laskimen kanssa.”

Juulia 20-24 v, opiskelija

Edellä kuvatut tarinat kertovat näiden naisten pyrkimyksestä kouluttautumalla päästä pois köyhyydestä. Heitä yhdistää myös omien kykyjen aliarviointi sekä varmasti se, ettei heidän lapsuuden kodeissaan ole kannustettu pyrkimään toisen asteen koulutuksen jälkeen työ- tai perhe-elämän sijaan opiskelemaan vieläkin korkeammalle ennen työllistymistä tai perheen perustamista. Taustalla saattaa olla vanhempien matala koulutustaso ja mahdollisesti ajatus siitä, että opiskelujen sijaan kannattaa pyrkiä töihin mahdollisimman nopeasti ja toisaalta taustalla voi olla se, ettei lapsuuden kodista ole ollut mahdollista saada taloudellistakaan tukea opiskeluun ja köyhyys on houkuttanut siirtymään nopeasti työelämään. (Vauhkonen et al. 2016; Koivusilta 2020; Kallio et al. 2020; Isola et al. 2021.)

Aiemmin on ollut tavanomaista työllistyä pelkän perusasteen koulutuksen jälkeen, ja näin on ollut kirjoittajien vanhempien nuoruudessa. Vanhempien koulutusta tai muitakaan tietoja ei tässä tutkimuksessa kerätty, mutta on todennäköistä, että kirjoittajien vanhempien koulutustaso

ei ole kovin korkea ja he eivät ole osanneet ajatella koulutuksen tärkeyttä eivätkä ole osanneet kannustaa lapsiaan opiskelemaan tai tienneet opiskelun vaikutuksista.

Toisenlaistakin tarinaa kirjoituskutsuaineistosta löytyy. Mervi kertoo aloittaneensa sosiaalialan korkeakouluopinnot, mutta koki itsensä muiden opiskelijoiden joukossa ulkopuoliseksi ja häpesi lapsuutensa köyhää perhettä, johon oli kasautunut muutakin huono-osaisuutta. Mervi jätti opinnot kesken.

”Yritin myös käydä korkeakoulun mutta en kokenut sopivani sinne taustani perusteella, sillä olin enemmänkin sosiaalialan asiakas kun taas muut oppilaat olivat työntekijöitä. He tulivat paremmista taustoista eikä heillä ollut käsitystä siitä mitä olin kokenut lapsuudessani.”

Mervi 35-39 v, työtön

Mervin kertomus kuvailee konkreettisella tasolla lapsuuden köyhyyskokemusten merkittävää vaikutusta elämänvalintojen ohjaajana. Lapsuudenperheen köyhyys on ollut niin traumaattinen ja häpeällinen kokemus Merville, ettei hän ole pystynyt opiskelemaan korkeakoulussa. Häpeä on niin voimakkaan ohjaavaa, että se estää Merviä katkaisemasta ylisukupolvista köyhyyden kierrettä.

Sari kertoo käyttäneensä nuorempana päihteitä. Sen vuoksi hän ei ole opiskellut tai hankkinut itselleen työpaikkaa. Sari ei tarkemmin kerro koulutustaustastaan kirjoituksessaan, mutta kertoo olleensa ainakin välillä lyhyitä pätkiä työelämässä. Hän myös kertoo olleensa jo vuosia ilman päihteitä.

”sekoilin vuosia päihteiden kanssa, joten jäi koulut käymättä ja työt hankkimatta”

Sari 40-44 v, muu tilanne työmarkkinoilla

Useampi kirjoittaja kertoo köyhyyteen liittyvästä näköalattomuudesta, kuinka he eivät tienneet mahdollisuuksista esimerkiksi juuri opiskeluihin liittyen. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu pitkäkestoisen köyhyyden lyhentävän perspektiiviä elämään ja tekevän elämänhallinnasta ja valinnoista lyhytnäköisempiä. (Lewis 1966; Walker 2014; Kallio & Hakovirta 2020; Isola et al. 2021.) Aiempien tutkimusten tapaan myös tässä tutkimuksessa voidaan havaita samankaltaisuutta, ei osata nähdä korkeamman koulutuksen kautta avautuvia mahdollisuuksia. Kirjoittajista esimerkiksi Johanna osaa myös sanoittaa tämän. Hän kertoo,

ettei hänellä ollut roolimalleja tai verkostoja korkeakoulutettuihin. Se on vaikuttanut hänen koulutuspolkuunsa.

Kertomuksessaan Johanna kuvailee sitä, kuinka ei osannut hallita omaa talouttaan, ja myös entinen aviomies jätti omia velkojaan Johannan hoidettavaksi. Johanna ja lapset olivat vaikeassa taloudellisessa tilanteessa Johannan erottua lastensa isästä.

”Olin itse aivan avuton rahan käytön kanssa [...] Eron jälkeen, kun lasteni isä jätti minulle velkojaan maksettavaksi (oli keplotellut nämä jotenkin nimiini) elimme kaurapuurolla. Kaikki oli kulunutta ja kamalaa.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Kirjoittajien kertomuksissa toistuu myös velkaantuminen ja haasteet oman talouden hallinnassa.

”Ja velkaa edelleen. Visalla mennään”

Anita 55-59 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Anita kertoo nuorena olleensa takaamassa perheenjäsenten lainoja, jotka myöhemmin kaatuivat hänen maksettavakseen. Tämä johti vuosien velkajärjestelyyn. Tällä hetkellä hänellä on pienet tulot siivoojan työstä ja puoliso on lomautettuna, joten taloudellinen tilanne on tiukka. Anitan kirjoituksesta ei käy ilmi heidän lapsistaan mitään eikä Anitan lapsuuden kokemuksista myöskään.

Siiri kertoo käyneensä osa-aikaisesti töissä 15-vuotiaasta lähtien rahoittaakseen mm. lukion käynnin.

”Halusin edelleen kipeästi samoja asioita kuin mitä muilla ikäisilläni oli. Olin käynyt vain kerran ulkomailla, joten matkustelin melko paljon. Tuhlasin jatkuvasti uusiin vaatteisiin ja tavaroihin. En hallinnut talouttani, ja laskut kasaantuivat. Lopulta tuhansia euroja päätyi ulosottoon, ja olin vain entistäkin varattomampi. Enää en onneksi kuitenkaan pystynyt kasvattamaan velkasaldoani, joten vuosien ajan vain maksoin nöyränä velkaani pois. Itketti ja hävetti, sillä koin taas jääväni kaikesta ulkopuolelle ja olevani arvottomampi kuin muut.”

Siiri 30-34 v, opiskelija

Mervi kertoo sotkeneensa itse raha-asiansa, mutta ei sen tarkemmin kirjoituksessaan avaa tilannettaan. Vuosien asiakkuus ulosotossa on kuitenkin varmasti vaikuttanut Mervin valintoihin elämässä.

”Itse olen onnistunut sotkemaan raha-asiani jo nuorena, joten olen ollut ulosoton asiakkaana melkein 20 vuotta.”

Mervi 35-39 v, työtön

Elina kirjoittaa, kuinka avioero ja pitkään jatkunut talon myynti ovat vieneet hänet taloudelliseen ahdinkoon. Hän kertoo hoitaneensa raha-asiansa aina aiemmin moitteettomasti, mutta tilanteen pitkittyminen on tehnyt selviytymisestä todella haastavaa.

”Ikinä en ole yhtään pikavippiä tms. ottanut ja laskut maksanut aina ajallaan mutta avioero vei talon lainan 3 vuoden jälkeen ulosottoon.”

Elina 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Useammassa kirjoituksessa toistuu se, että kirjoittaja tulee toimeen hyvinkin pienillä tuloilla. Tällä aineistolla ei ole mahdollista määrittää euromääriä sille, mitä tämä absoluuttisesti tarkoittaa. Selvää on kuitenkin se, etteivät käytettävissä olevat euromäärät ole kovinkaan suuria. Keskeistä onkin juuri kirjoittajien oma kokemus siitä, että käytettävissä on hyvin niukasti rahaa. Juulia kirjoittaa käyvänsä kaupassa laskimen kanssa. Useampi kertoo, että lapsuuden perheissä ei hallittu rahankäyttöä kovin hyvin ja kertoo myös itsellään olevan haasteita talouden hallinnassa, kuten esimerkiksi Siiri edellä kertoo. Talouden hallinnan haasteet näyttävät tutkimusaineistoni mukaan olevan sellaisia, joilla on taipumusta siirtyä sukupolvelta toiselle. Lapsuuden perheessä opitut mallit siirtyvät herkästi sukupolvesta toiseen.

Nuorena koetut talouden hallinnan ongelmat ovat osalla kirjoittajista johtaneet pitkäaikaisiinkin järjestelyihin ja sitä kautta ohjanneet valintoja.

Kaisa kertoo saavansa nykyään noin 3000 € kuukaudessa palkkaa, ja koska aiemman niukkuuden vuoksi kulut eivät ole nousseet, hänen mielestään palkka riittää hyvin. Myös Noora kertoo arvostavansa nyt kuukausittain saapuvaa palkkaa erityisesti juuri aiempien niukkuuden kokemustensa vuoksi.

Luvussa 3 edellä esittelen suomalaista aiempaa tutkimusta liittyen ylisukupolviseen huono-osaisuuteen. Vaikka tutkimusta on tehty melko paljon, ovat mekanismit ylisukupolvisuuden taustalla vielä epäselviä. Tutkimuksissa on kuitenkin voitu osoittaa huono-osaisuuden eri osaluokkien taipumusta siirtyä sukupolvelta toiselle. Toisaalta näyttöä on myös siitä, että erityisesti Suomessa on mahdollista katkaista ylisukupolvisuuden kierre. Suomalainen yhteiskunta on kansainvälisesti vertailtuna tasa-arvoinen ja mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu monella osaluokalla, kuten koulutuksen osalta. Suomessa opiskelu on maksutonta ja perusopinnot ovat myös velvollisuus. Kaikki lapset pääsevät kouluun riippumatta perheen taloudellisesta tilanteesta. Tämän tutkimuksen aineistossa on kahdenlaista tarinaa ylisukupolvisuudesta. Yksissä ylisukupolvinen huono-osaisuus jatkuu, mutta toisissa kierre katkeaa.

”Haluan katkaista ylisukupolvisuuden taakan”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Johanna eli lapsuutensa köyhydessä yksinhuoltajaäitinsä kanssa. Aikuisuudessaan hän on saanut kolme lasta, joiden isästä Johanna on eronnut. Hän kertoo kirjoituksessaan siitä, kuinka hän haluaisi katkaista ylisukupolvisen köyhyden kierteen. Hän on itse opiskellut aikuisiällä ammattikorkeakoulututkinnon ja toivoisi myös lastensa opiskelevan. Vanhin lapsista on matalapalkkaisessa työssä, mutta Johannan mukaan hän on aikeissa hakea ammattikorkeakouluun opiskelemaan ja kaksi nuorinta lasta ovat myös ilmaissut haluansa opiskella.

”Minun lapsillani ei ollut pienenä kivoja vaatteita [...] ja sen hetkiset vaatteet vaan käytettiin loppuun.[...] Lapseni luultavasti muistavat, että kotona syötiin aina makaronia ja jauhelihaa. Paitsi vanhempien eron jälkeen kaurapuuroa. Ja punalaputettuja Saarioisten roiskeläppäpitsoja.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Johanna kuitenkin pelkää miten hänen lapsiinsa tulee vaikuttamaan heidän perheensä aiempi köyhyys. Ainakin vanhimpaan lapseensa hän pelkää juurruttaneensa köyhyiden eetoksen.

”Lasteni köyhä lapsuus varmasti tulee vaikuttamaan heihin. Olin köyhä ja stressaantunut heidän ollessaan pieniä. En varmasti ollut sellainen äiti heille, kuin toivon voineeni olla. Sitä en saa takaisin.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Jenni kasvoi matalasti koulutettujen vanhempiansa kanssa, joista isällä oli alkoholiongelma. Vanhemmat eivät osanneet kannustaa Jenniä opiskelemaan, eikä hän luottanut omiin kykyihinsä, vaan koki häpeää ja huonommuutta muihin verrattuna läpi lapsuutensa ja nuoruutensa. Jenni kuitenkin halusi katkaista ylisukupolvisuuden kierteen omien lastensa kohdalla, mutta lapsuuden kokemusten myötä hän rohkaistui opiskelemaan vasta aikuisena. Liitto lasten isän kanssa ei kestänyt, ja nyt Jenni on köyhä yksinhuoltaja. Hän kuitenkin opiskelee ja toivoo taloudellisen tilanteen paranevan tulevaisuudessa.

”Nykyään olen kahden lapsen yksinhuoltaja. Elämä ei ole mennyt, niinkuin toivoin [...] Nyt pyrin kuitenkin antamaan lapsilleni parasta mitä pystyn, vaikka olenkin köyhä [...] Lapsiani harmittaa, kun kavereiden perheet matkustelevat, hankkivat lemmikkejä ja käyvät vaateostoksilla. Minulla ei ole sellaisiin varaa [...] En voinut lapsena harrastaa mitään kun ei ollut varaa ja sama ongelma on nyt omien lasteni kanssa. On häpeällistä ja surullista kun tekee vanhempana parhaansa eikä silti voi tarjota lapsilleen sitä minkä he tarvitsisivat ja ansaitsivat.”

Jenni 35-39 v, opiskelija

”Toivon että saan lapseni aikuiseksi aiheuttamatta vahinkoa”

Pirjo 55-59 v, opiskelija

Tekstissään Pirjo kertoo, että kuopus asuu vuoroviikoin hänen kanssaan. Tästä päättelin, että vanhemmat lapset ovat jo muuttaneet omilleen. Pirjon kertomus eroaa muista siinä, että hän on opiskellut nuorena ja ollut keskituloinen, mutta arki yksinhuoltajana ja muistisairaana äidin etäomaishoitajana uuvuttivat Pirjon ja hän irtisanoutui työstään. Tällä hetkellä hän opiskelee uutta alaa ja toivoo työllistyvänsä ja voivansa työskennellä myös eläkeikäisenä osa-aikaisesti.

Sarin kirjoituksesta ei käy ilmi hänen perhetaustaansa eikä lapsuuden perheestä muuta kuin se, että he elivät köyhydessä. Hän kertoo käyttäneensä nuorempana päihteitä, jonka vuoksi hän ei ole opiskellut tai saanut vakituista työtä, kesällä hän on ollut muutamia kuukausia töissä. Myös Sari on eronnut lapsensa isästä. Hänkin on huolissaan ylisukupolvisen ketjun jatkumisesta myös omalle lapselleen.

”Oikeastaan ainoa asia mikä ahdistaa rahan loppumisen lisäksi on se, et kun tutkimusten mukaan se köyhyys periytyy. En mä halua mun lapselle tällaista elämää [...] Kyllähän se paljon vaikuttaa kaikkeen kun ei ole rahaa. Mä haluaisin hemmotella lasta ja antaa sille kaiken maailmassa, mut en mä voi. Se lannistaa ja tulee sellainen olo, että ei jaksais ees yrittää. Kun lapsi on isällään, niin mä en syö,

tai syön hyvin vähän, että meillä riittää ruoat hyvin sit kun lapsi on kotona [...] Kaikista eniten mä vaan toivon, että mun lapsi saa paremman elämän ja aikuisuuden kuin mä itse.”

Sari 40-44v, muu tilanne työmarkkinoilla

Elinan kertomuksesta ei käy ilmi hänen lapsuuden perheensä taustoja tai tilannetta. Hän kuvailee aikuisuudessaan taloudellisen tilanteen olleen aiemmin kunnossa, mutta ero on suistanut hänen taloutensa ahdinkoon. Myös Elinan kokemuksissa ero on käänteentekevä tapahtuma ajautumisessa köyhyyteen.

”Harmittaa, että lasten lapsuus menee tässä ja joutuu katsomaan tosi tarkkaan et mihin on rahaa. Matkustelut saanut nyt unohtaa kokonaan. Stressi ja huoli tulevaisuudesta, sekä yrittää lapsille selittää parhaan mukaan tilannetta. Ostetaan vain tarpeeseen vaatetta yms. ja yrittänyt vielä harrastuksiin löytää rahaa”

Elina 45-49v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Kaisa opiskeli aikuisiällä itselleen korkeakoulututkinnon ja on saanut 3000 € kuukausipalkkaa. Aiempien köyhyyskokemusten jälkeen tulot tuntuvat hänestä suurilta, ja hän pystyykin tarjoamaan lapsilleen taloudellisesti parempaa lapsuutta kuin mitä hän itse koki.

”Pystyn lapsilleni tarjoamaan paljon enemmän kuin mitä olen ikinä saanut.”

Kaisa 40-44 v, kotiäiti

Edellä Minna kertoi reaktiostaan puolison irtisanomiseen ja työttömyyteen. Hän kertoo uskovansa lapsuuden köyhyyskokemusten olleen traumaattisia ja puolison irtisanominen johti mahdollisuuteen, että nykyinen perhe kokisi köyhyyttä, eikä Minna halua sitä samaa lapsilleen. Hän myös kertoo äitiydestään, että köyhyiden pelko ohjailee häntä.

”Nautin, kun talouteni on kunnossa ja säästöjä tulee olla pahan päivän varalle. Havahduin tähän taloudellisen turvan tunteeseen voimakkaasti, kun mieheni irtisanottiin yt neuvottelujen myötä [...] reagoin todella voimakkaalla tunteella irtisanomiseen.”

Minna 35-39v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Noorakin on opiskelujen myötä päässyt pois köyhyydestä ja vaikkakin hän toteaa, että edelleen pitää tarkkaan katsoa mitä ostaa, pystyy hän tarjoamaan omille lapsilleen taloudellisesti paremmat puitteet kuin hänen omassa lapsuudessaan hän itse koki. Lapsuuden köyhyyden myötä myös Noora kertoo arvostavansa isosti kuukausittain saamaansa palkkaa.

”Lapsilleni haluan kuitenkin ostaa uutta ja tiettyä merkkiä. Urheiluharrastukset ja -välineet ostan lapsille hyvillä mielin, ehkä osittain hoitaakseni ja helliäkseni sitä 10-vuotiasta itseäni keskustan urheilukaupan ikkunan takana. Kannan usein huolta siitä, että joutuvatko lapseni kokemaan osattomuuden tunteita. Puhun lapsille harvoin rahasta ja varon viittaamasta siihen, että rahaa ei olisi tai joku asia olisi liian kallis.”

Noora 40-44v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Kirjoittajista myös Juulia ja Siiri kertovat opiskelevansa tällä hetkellä korkeakoulussa, ja kumpikin toivoo tulevaisuudessa taloudellisen tilanteensa parantuvan ja pääsevänsä pois köyhyydestä. Juulia on yksinhuoltaja kahdelle lapselleen. Siiri on äiti yhdelle lapselle ja on yhdessä lapsensa isän kanssa. Heidän tilanteensa on jo kohentumaan päin, koska Siirin puoliso on hiljattain saanut vakituisen keskipalkkaisen työn vuosia jatkuneen työttömyyden ja pätkätöiden jälkeen. Yhteisenä nimittäjän tämän aineiston kirjoituksissa, joissa ylisukupolvisen köyhyyden ja tai huono-osaisuuden kierre on katkennut tai katkeamassa, on koulutus. Kirjoittajat ovat myös kaikki naisia, joten tässä aineistossa äidin koulutus on se tekijä, joka näyttää mahdollistavan ylisukupolvisen kierteen katkeamisen. Tieto ei sinänsä ole uusi, onhan aiemmissakin tutkimuksissa jo havaittu koulutuksen olevan keskeinen tekijä köyhyyden ehkäisyssä. (Vauhkonen et al. 2016; Kallio et al. 2016; Kallio et al. 2020.) Kiinnostavaa on kuitenkin juuri se, kuinka selkeästi koulutus näyttäytyy tässä aineistossa. Toisaalta yksinhuoltajuus lisää riskiä köyhyyden jatkumiselle, mutta myös yksinhuoltaja voi mahdollisesti korkealla koulutuksella katkaista kierteen, kuten Juulian tapauksessa mahdollisesti tulee käymään.

Hyvin kiinnostavana teemana kertomuksissa toistui köyhyyden vaikutus lasten hankintaan ja toisaalta siihen, ettei uskalleta hankkia lapsia tai ainakaan niin montaa lasta kuin muutoin olisi toiveissa. Lasten hankinta mietityttää useampaa kirjoittajaa, sillä he haluavat turvata lapsilleen paremman ja taloudellisesti turvatumman lapsuuden kuin heillä itsellä on ollut. Yhdellä kirjoittajalla on takana kalliit lapsettomuushoidot, toisella lapsien väli on 10 vuotta ja kolmannella kirjoittajalla ei ole uskallusta hankkia sisarusta yhdelle lapselleen. Kaikkia heitä taloudellinen tilanne huolestuttaa paljon. Syntyvyys oli Suomessa ennätysellisen alhainen

vuonna 2023, eivätkä nykyiset sosiaaliturvan leikkaukset ainakaan paranna pienituloisten tilannetta, joten niillä todennäköisesti on vaikutusta matalaan syntyvyyteen myös tulevaisuudessa.

”Voi kuitenkin olla, että hän (tarkoittaa lastaan) jää ilman sisaruksia. Kärsimme pitkään lapsettomuudesta ja vasta hoitojen myötä saimme lopulta tämän lapsen. [...] Haluan antaa lapselleni enemmän kuin itse sain, joten en tiedä, haluanko riskeerata hänen taloudellista turvallisuuttaan käyttämällä tuhansia euroja sisarukseen, jota hän ei välttämättä koskaan edes saa.

Siiri 30-34 v, opiskelija

”Itse olen nyt kahden lapsen äiti. Mietin molempien lapsien kohdalla hyvin tarkkaan että pystynkö tarjoamaan heille sellaista elämää kuin he ansaitsevat. Sen takia lapsien ikäero on 10 vuotta. Kukaan sisaruksistani ei ole hankkinut lapsia.”

Mervi 35-39 v, työtön

”En myöskään uskalla edes ajatella hänelle sisarusta, koska taloudellinen tilanne on niin epävarma.”

Annika 35-39 v, kotiäiti

Kirjoituksessaan Annika myös kertoi, kuinka hankkii nyt pienelle lapselleen kaikki kirppiksiltä tai roskalavaryhmistä. Rivien välistä voi tulkita, kuinka hän haluaisi ostaa lapselleen uusia vaatteita yms., mutta hänellä ei ole siihen varaa. Annikan kirjoituksesta ei käy ilmi onko hän opiskellut tai onko hänellä työpaikka. Ainakin tällä hetkellä hän on kotiäiti.

Köyhyys on usein negatiivinen ilmiö, johon liittyy kokemus materiaalisesta puutteesta, niukkuudesta ja häpeän ja osattomuuden sekä ulkopuolisuuden kokemukset. Harvoin köyhyyteen yhdistyy tutkimuksessa tai mediassa positiivisia kokemuksia tai teemoja, joten mielestäni oli kiinnostavaa kysyä kirjoituskutsussa sitä, onko köyhyyttä kokeneilla jotakin positiivisia kokemuksia köyhyyteen liittyen. Olin yllätynyt, kun lähes jokaisessa kirjoituksessa oli maininta jostakin positiivisesta köyhyyteen liittyvästä vaikutuksesta tai tunteesta. En osannut odottaa näin paljon positiivisia kokemuksia.

”Koen, että osattomuus on tehnyt minusta sinnikkään, työteliään.”

Jenni 35-39 v, opiskelija

”Osattomuus on tehnyt minusta oma-aloitteisen ja ratkaisukeskeisen. Aloitin ensimmäisen osa-aikatyöni 14-vuotiaana.”

Siiri 30-34 v, opiskelija

Siiri ja Jenni kertovat oppineensa köyhyyden myötä tekemään periksiantamattomasti töitä tavoitteidensa eteen ja toisaalta olemaan myös kekseliäitä. Myös Kaisalle köyhyys on opettanut kekseliäisyyttä liittyen mm. hankintoihin. Toisaalta hän kertoo myös olevansa taitava tulemaan toimeen pienillä rahoilla. Samoilla linjoilla ovat myös Sari ja Mervi.

”Aina köyhyydessä eläneenä on oppinut venyttämään penniä ja olemaan kekseliäs esim ruoan ja hankintojen suhteen.”

Kaisa 40-44 v, kotiäiti

”Ei se ole vaikuttanut muuten, kuin että oon hemmetin hyvä venyttää penniä, kun oon aina ollu köyhä”

Sari 40-44 v, muu tilanne työmarkkinoilla

”lapsuuteni takia olen osannut tyytyä vähään ja olen sinnikäs. Myös lapseni ovat todella tyytyväisiä vähään.”

Mervi 35-39 v, työtön

Johanna kertoo omassa kirjoituksessaan osaavansa korjata lähes mitä vain ja tämä sama taito on myös hänen lapsillaan. Vaikka tämä on Johannan mielestä myös kauheaa, ajattelee hän samalla sen olevan myös ekologista.

”Osaan korjata lähes mitä tahansa ja niin osaavat lapsenikin [...] Osaan edelleen elää tosi pienillä rahoilla, vaikka nyt ei ole ihan niin tiukkaa. Myös lapseni osaavat nuukailun jalon taidon. Emme ostele turhia lahjoja.”

Johanna 45-49v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Moni kirjoittajista kertoo olevansa empaattinen muita köyhiä ja huono-osaisia kohtaan. He eivät halua syyllistää ihmisiä itseään omasta ahdingostaan. He kirjoittavat myös olevansa ymmärtäväisiä ja toisaalta eivät halua köyhyyttä muille.

”ymmärrän hyvin myös muiden osattomien maailmaa.”

Jenni 35-39 v, opiskelija

”Positiivinen vaikutus köyhyydellä on se, että kokemusteni tähden en aio laittaa lapsiani kärsimään samoin [...] Mielestäni olen myös hyvin empaattinen ja näen ihmisten tilanteet monien asioiden summina.”

Juulia 20-24 v, opiskelija

”Köyhyyden hyvänä puolena on kekseliäisyys ja empatia, mutta huonona puolena näköalattomuus, lapsena unelmoin nykyään ei oikein uskalla.”

Annika 35-39 v, kotiäiti

”Köyhyys on yksi niistä asioista, jotka ovat tehneet musta empaattisen.”

Jessika 20-24 v, kotiäiti

Köyhyyden kokemuksilla on kirjoittajien kertomuksissa ollut isoja elämänvalintoja ohjaavia vaikutuksia. Lapsuuden perheen köyhyys on ohjannut monen kirjoittajan valintoja opiskelujen sijaan työelämään. Korkeakouluopintoja he ovat suorittaneet vasta myöhemmin. Kannustuksen puuttuminen lapsuuden perheessä, korkeakoulutettujen roolimallien puuttuminen ja toisaalta myös tietämättömyys koulutusvaihtoehdoista näyttävät olleen valintojen taustalla. Köyhyydestä johtuva stressi ja häpeä kapeuttavat ihmisten mahdollisuuksia ja saavat aikaan näköalattomuutta.

Taloudenhallinnan haasteet ovat myös olleet läsnä, ja ne ovat ohjanneet monen kirjoittajan elämää. Kirjoittajien tarinoissa on kahta mallia aikuisuudessa. On toisaalta ne, joiden aikuisuudessakin köyhyys on läsnä ja ylisukupolvinen kierre jatkuu. Mutta myös toisaalta on useampi tarina, joissa ylisukupolvinen kierre katkeaa. Keskeinen tekijä ylisukupolvisen huono-osaisuuden kierteen katkeamisessa näyttää olevan (äidin) kolmannen asteen koulutus. Moni kirjoittajista kertoo myös siitä, miten eri tavoin köyhyys on vaikuttanut lasten hankintaan.

Köyhyys on tuonut kirjoittajille myös hyviä asioita, kuten kekseliäisyyttä ja empatiakykyä sekä opettanut tulemaan toimeen vähällä. Myös seuraava luku kertoo köyhyyden elämää kapeuttavasta voimasta erityisesti sosiaalisten suhteiden osalta.

5.3 Sosiaaliset suhteet

Tässä osiossa keskityn kirjoittajien kertomusten niihin osiin, joissa he kertovat sosiaalisista suhteistaan. Näitä suhteita on paitsi lapsuuden perheessä, ja erityisesti tällöin suhteet vanhempiin ja toisaalta kodin ulkopuoliset ihmissuhteet tai niiden puuttuminen. Näitä suhteita on luonnollisesti kirjoittajien lapsuudessa, nuoruudessa ja aikuisuudessa. Keskityn erityisesti köyhyyden vaikutuksiin näissä suhteissa.

Kirjoituskutsussa ei suoraan pyydetty kertomaan kirjoittajien lapsuuden perheistä taustatietoja, mutta useampi kirjoittaja kertoo kuitenkin hieman perheistään. Näistä nousee esiin aiempien tutkimusten tapaan kasautuvan huono-osaisuuden piirteitä. Hyvin harvoin köyhyys on perheen ainoa haaste. Kertomuksissa nousee esiin väkivaltaa, päihteiden käyttöä, työttömyyttä ja mielenterveyden haasteita. (Vauhkonen et al. 2016; Kallio et al. 2016; Kallio et al. 2020.) Aikuisuuden perheiden osalta kirjoituksissa ei käsitellä juurikaan näitä haasteita. Moni kertoo eläneensä lapsuudestaan ainakin osan yhden vanhemman taloudessa. Yksinhuoltajuus ei sinänsä suoraa tarkoita huono-osaisuutta, mutta lisää riskiä mm. köyhyteen.

”Meillä oli kotona myös taloudellista ja henkistä väkivaltaa.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Johannan kertomuksesta käy ilmi, että hänen äitinsä oli yksinhuoltaja eikä Johanna mainitse koko kertomuksessaan sanallakaan isästään, vaikka muuten kertoo elämästään melko laveasti. Tulkitsen, ettei isällä ollut roolia hänen elämässään. Äiti ei ollut kannustava ja äidin miesystävä kertoi Johannasta keksittyjä tarinoita Johannan kavereille. Johanna kertoi myös kuulleensa äidin keskustelun toisen henkilön kanssa, josta kävi ilmi äidin tienneen miehensä kiusaavan Johannaa, muttei aikonut tehdä asialle mitään. Johanna kuvailee lapsuutensa olleen pitkä ja synkkä. Johanna kertoo myös äitinsä mielenterveyden haasteista sekä haluttomuudesta hakea apua niihin.

”Kaiken takana omassa tilanteessani on äitini masennus ja kykenemättömyys käsitellä vaikeita asioita.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Jenni kertoo olleensa 1990-luvun laman aikaan lapsi ja nuori. Hän asui lapsuudessaan molempien vanhempiensa kanssa, mutta vanhemmat olivat matalapalkkaisissa töissä. Isän alkoholiongelma vaikutti perheen taloudelliseen tilanteeseen. Jennin kirjoituksessa ei käy ilmi oliko hänellä sisaruksia eikä sitä mitä hän tarkoitti perheen moniongelmaisuuudella tai oliko muita haasteita kuin tässä mainitut.

”Vanhempani olivat pienituloisia ja heikosti koulutettuja. Isäni oli alkoholisti ja äitini teki välillä kahta työtä, jotta sai laskut maksettua.”

Jenni 35-39 v, opiskelija

”Vanhempani eivät ehkä osanneet opastaa ja kannustaa minua opiskelemaan korkealle. Epäilin lähes näihin vuosiin saakka älykkyyttäni ja aliarvioin osaamistani ja kykyjäni, olinhan köyhän ja ongelmaisen perheen lapsi.”

Jenni 35-39 v, opiskelija

Myös Mervi asui lapsuudessaan molempien vanhempiensa kanssa, mutta isän työtaturman jälkeinen työttömyys heikensi perheen taloudellista tilannetta merkittävästi. Perhe joutui muuttamaan myös halvempaan asuntoon. Mervillä on kolme sisarusta, eikä heillä ollut lapsuudessa varaa esimerkiksi harrastuksiin tai uusiin vaatteisiin.

”Meillä oli lapsuuden perheessä 4 lasta ja vanhemmat olivat aluksi molemmat töissä, mutta silti raha oli tiukoilla. Isäni joutui töissään onnettomuuteen ja jäi sairausloman jälkeen työttömäksi. Äiti yritti rahoittaa koko perheen työllään, mutta menetimme omakotitalomme ja jouduimme muuttamaan maalle halvempaan rintamamiestaloon.”

Mervi 35-39 v, työtön

Pirjon vanhemmat erosivat Pirjon ja hänen veljensä ollessa lapsia. Äidin päihde- ja mielenterveysongelmat heikensivät perheen taloudellista tilannetta radikaalisti, eikä heillä ollut kotona aina edes ruokaa. Lukio ikäisenä Pirjo muutti omilleen. Hän kertoo, ettei hänellä

itsellään ole ollut mielenterveysongelmia nyt aikuisuudessa, mutta uskoi veljensä itsemurhan taustalla olleen lapsuuden traumat.

”Vanhempani olivat keskituloisia, mutta avioeron jälkeen tulomme yh-äidin kodissa romahtivat, yhtenä syynä oli hänen päihde- ja mielenterveysongelmiensa vaikutus työssäkäyntiin ja kulutukseen (suuri osa rahoista meni päihteisiin), [...] äitini oli myös väkivaltainen”

Pirjo 55-59 v, opiskelija

”veljeni sairastui psyykkisesti ja teki itsemurhan, tämän oletan liittyneen vaikeisiin perheolosuhteisiin”

Pirjo 55-59 v, opiskelija

Noorakin on asunut lapsuudessaan vanhempiensa kanssa. Hän ei kertomuksessaan mainitse mahdollisia sisaruksia. Köyhyyden lisäksi hänen lapsuuden perheessään oli muutakin huono-osaisuutta, kuten väkivaltaa ja päihteiden käyttöä. Noora ei näitä avaa tarkemmin. Sen sijaan vuorovaikutuksen haasteista hän kertoo hieman enemmän. Hän ei halunnut nuorenaakaan pyytää mitään itselleen, jotta ei kuormittaisi ilmeisen stressaantuneita vanhempiaan enää enempää. Sen sijaan hän jo hyvin nuorena oppi esimerkiksi ruokien hintoja ja sen minkä verran mihinkin meni rahaa. Hän myös kertoo yhä aikuisena kokevansa ristiriitaista suhtautumista rahaan ja toisaalta potevansa huonoa omaatuntoa jos ostaa itselleen jotakin.

”Lapsuudenperheessäni oli muutakin pulmaa, kuten päihteidenkäyttöä, väkivaltaa ja vuorovaikutuksen ongelmia.”

Noora 40-44 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

”Opin jo aika pienenä, ala-asteiässä, olla pyytämättä mitään itselleni, sillä en halunnut kuormittaa vanhempiani [...] Lopetin harrastukseni kun ymmärsin harrastusvälineiden ostamisen olevan taloudellisesti liian vaikeaa vanhemmilleni. Olisin halunnut ja tarvinnut voimistelupallon ja kävin keskustassa olevassa liikkeessä katsomassa monesti palloja. Muistelen, että ne maksoivat 60 markkaa, enkä viitsinyt edes pyytää sellaista palloa itselleni. Ruokakauppaan meni tuollaisia summia.”

Noora 40-44 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Myös Juulia kertoo, että oppi jo nuorena, ettei saanut koskaan pyytää mitään itselleen. Hänen kertomuksestaan ei käy tarkemmin ilmi taustoja lapsuuden perheen osalta, mutta hän kirjoittaa vanhemmistaan, joten tulkitseen hänen asuneen molempien vanhempiensa kanssa. Juulia kertoo vanhempiensa olleen stressaantuneita, luultavasti taloudellisten vaikeuksien vuoksi ja stressin ilmenneen vanhempien väkivaltaisena käytöksenä. Juulia myös kertoo tunteneensa yhä aikuisuudessaan huonommuuden tunnetta muihin verrattuna.

”Köyhyys aiheutti vanhemmille stressiä. Stressi puolestaan sai heidät käyttäytymään väkivaltaisesti. Opin, etten koskaan saa pyytää keneltäkään mitään. Isäni esimerkiksi nosti minut huutaen hiuksista ilmaan ja uhkasi itsemurhalla, kun pyysin uusia kenkiä rikkinäisten ja jo monta kertaa liimattujen tilalle.”

Juulia 20-24 v, opiskelija

Vuorovaikutuksen haasteet lapsuuden perheessä ja puutteelliset kasvuolosuhteet ovat monella kirjoittajalla johtaneet myös tunteeseen omasta arvottomuudesta. Syitä tunteen kehittymiseen voi löytyä materiaalisen puutteen lisäksi vanhempien kannustuksen puutteesta, joka voi johtua monestakin taustatekijästä tai niiden yhdistelmästä. Taloudellisten haasteiden tiedetään aiheuttavan stressiä, johon voi liittyä voimien ehtyminen. Vanhempien kannustuksen puute esimerkiksi edellä käsiteltyyn opiskeluun, mutta myös muihin teemoihin liittyen voi uupumisen lisäksi johtua myös tietämättömyydestä. (Toikka & Haanpää 2020.)

Kaisa on kokenut itsensä huonommaksi ja arvottomammaksi kuin muut, johtuen hänen kokemuksistaan lapsuuden perheessä. Perheen vuorovaikutuksen haasteet tuntuvat Kaisasta siltä, ettei hänen kykyihinsä ole uskottu ja hänen tulevaisuudeltaan ei odotettu mitään lapsuuden perheessä.

”En uskonut itseeni, koska lapsuudessa minua oli lytätty, etten osaa mitään eikä minusta ikinä tule mitään.”

Kaisa 40-44 v, kotiäiti

Johanna kertoo kokeneensa arvottomuutta kotonaan, kun yksinhuoltajaäiti ei ostanut hänelle tavaroita. Hän koki arvottomuutta paitsi kotonaan suhteessa äitiinsä, mutta myös muissa ihmissuhteissaan. Juuri puuttuneen materian vuoksi, hän koki olleensa todella kaukana muista. Kertomuksessaan Johanna kertoo käyneensä pitkään terapiassa, jota kautta hän pystyy nyt sanoittamaan näitä tunteitaan.

”Koin, etten ollut äitini silmissä minkään arvoinen, koska hän ei juuri koskaan ostanut minulle mitään. Vaikka köyhyydestä se varmaan enemmän johtui, ettei voinut. Mutta koin sen niin, että olin muita huonompi, kun en saanut lähellekään samanlaisia juttuja, kuin muut. Olin valovuosien päässä kaikesta mitä, muiden kodeissa oli. Samasta syystä koin olevani arvoton myös muiden silmissä.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Siiri kertoo kokeneensa ulkopuolisuutta läpi lapsuutensa. Hänen perheensä oli köyhän ja huonomaineisen alueen köyhimpiä. Hän jäi ulkopuolelle maksullisista harrastuksista ja myös joistakin koulun tapahtumista. Kotonakaan ei saanut paljoa mitään: vaatteet käytettyinä eikä herkkuja tai aina edes riittävästi ruokaa.

”Koin koko lapsuuteni olevani toisarvoinen ja että muihin verrattuna olen merkityksetön.”

Siiri 30-34 v, opiskelija

Kertomuksissaan kirjoittajat kuvaavat ulkopuolisuutta sekä lapsuuden ystävyysuhteissa että myös nyt aikuisuutensa ihmissuhteissa. Tulkitsen kuitenkin useamman kirjoittajan kokeneen ainakin jonkinlaista ulkopuolisuutta lapsuutensa ystävyysuhteissa, koska moni kertoo köyhyyteen liittyneistä häpeän kokemuksista lapsuudessaan, vaikka he eivät suoraan kertoisikaan jääneensä ulkopuolelle ystävyysuhteista ja kaveriporukoista. Perustan tulkintani aiempien tutkimusten näyttöön siitä, että häpeä omasta kodista ja omista vaatteista ja materiaalisista puutteista vaikuttaa negatiivisesti kaverisuhteiden muodostumiseen. (Ridge 2002; Hakovirta & Rantalaigo 2012; Isola et al. 2021.)

Johanna kertoo kirjoituksessaan, että nykyään hänellä menee taloudellisesti paremmin eikä hän koe olevansa tällä hetkellä varsinaisesti köyhä. Kokemusta köyhyydestä hänellä silti on sekä lapsuudessa että aikuisuudessa ja vaikkei hän enää määrittäisi itseään köyhäksi, kokee hän olonsa kuitenkin pienituloisten seurassa mukavammaksi kuin parempituloisten. Hän myös kertoo kotinsa olevan nuhjuinen, vaikka taloudellisesti olisikin mahdollista tehdä vaikkapa remontteja. Hän ei uskalla niitä tilata, ettei tulisi katumaan rahan menoa. Nuhjuiseksi kokemaansa kotiin Johanna ei halua kutsua vieraita kylään juuri sen vuoksi, ettei halua hävetä kotiaan.

”Huomaan edelleen olevani mukavuusalueellani pienituloisten seurassa. Ei tarvii hävetä nurkkiaan.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

”Koska meillä on nuhjuista, emme kutsu juurikaan vieraita käymään. Ei huvita, vaikka on minulla niitä osattomina kasvaneita kavereita muutama, joille kehtaa nurkkansa näyttää, kun se on heidänkin todellisuuttaan.”

Johanna 45-49 v, palkkatyössä kokoaikaisesti

Myös Jenni kertoo, että hänen lapsuudessaan he asuivat aina vuokra-asunnoissa ja sisustus oli kirppareilta. Hän ei suoraan kerro tämän vaikuttaneen lapsuudessa ystävyysuhteisiinsa, mutta tekstistä tulkitsemisen hänen hävenneen kotiaan, mikä on luultavasti vaikuttanut haluttomuuteen kutsua kavereita kotiinsa. Minna puolestaan kertoo asuneensa lapsuutensa keskeneräisessä hometalossa, myös tämän uskon vaikuttaneen hänen ystävyysuhteisiinsa lapsuudessaan. Myös Juulia kertoo asuneensa lapsuutensa huonolla asuinalueella pienessä kerrostaloasunnossa. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu (ks. Ridge 2002; Hakovirta & Rantalaiho 2012), että pieni tai nuhjuinen koti voi vaikuttaa lapsen halukkuuteen kutsua kavereita kotiinsa. Tämä puolestaan vaikuttaa negatiivisesti ystävyysuhteiden muodostumiseen ja ylläpitoon.

”Myös ihmissuhteet ovat jääneet heikommalle rahan puutteen takia”

Jenni 35-39 v, opiskelija

Juulia puolestaan kirjoittaa kokeneensa ulkopuolisuutta ja osattomuutta ystävyysuhteissaan sekä lapsuudessaan että aikuisuudessaan. Nuorempana hän oli käynyt joitakin kertoja porukan mukana kaupungilla, muttei rahattomuutensa vuoksi voinut osallistua esimerkiksi pikaruokailuihin. Köyhyys myös rajoitti mahdollisuuksia osallistua porukan menoihin ja Juulia koki, että häntä ei enää myöhemmin pyydetty mukaan juuri siksi, ettei hänellä olisi kuitenkaan varaa osallistua menoihin. Köyhyyden negatiivinen vaikutus ihmissuhteisiin nivoutuu tässä myös kiinteästi yhteen sen elämänkulkua ohjaavaan vaikutukseen. Aikuisuudessaan Juulia kertoo kokevansa edelleen itsensä muita huonommaksi, mikä vaikuttaa negatiivisesti hänen ystävyysuhteisiinsa.

”Lapsena minulla ei ollut mahdollisuutta osallistua kavereiden ajanviettoon samalla tavalla muiden kanssa. Yleensä ei ollut varaa lähteä edes bussilla kaupungille [...] Lopulta jäin kokonaan porukan ulkopuolelle. Ilmeisesti muut kokivat tarpeettomaksi edes kysyä mihinkään mukaan, kun yleensä en voinut lähteä.”

Juulia 20-24 v, opiskelija

”Osattomuus vaikuttaa edelleen. Minulla ei juurikaan ole ystäviä ja koen tietyllä tavalla huonommuutta muihin nähden.”

Juulia 20-24 v, opiskelija

Siiri kertoo jääneensä taloudellisten syiden vuoksi pois joistakin koulunsa tapahtumista, koska hänellä ei ollut niihin varaa. Siiri kertoo käyneensä kesäisin töissä 15-vuotiaasta saakka ja lukionsa aikana tehneensä töitä kolmena päivänä viikossa. Perheensä köyhyyden vuoksi Siiri hankki käyttörahaa itselleen työskentelemällä jo hyvin nuorena koulun ohella.

”En päässyt kaikkiin koulun tapahtumiin, koska kaikki niistä eivät olleet maksuttomia. Harrastin vain ilmaisia asioita”

Siiri 30-34 v, opiskelija

Tämän lisäksi Siiri kertoo käyneensä töissä 15-vuotiaasta saakka osa-aikaisesti rahoittaakseen mm. lukio opiskelunsa. Vanhojen tansseihin hän ei osallistunut:

”En tanssinut vanhojen tansseja, sillä minulla ei olisi ollut varaa juhlapukuun ja kampaukseenkin vielä. Väitin muille, poikaystävällenenikin, että en vain halua osallistua.”

Siiri 30-34 v, opiskelija

Suomalaisille lukiolaisille vanhojen tanssit ovat iso ja näyttävä tapahtuma lukion toisena vuotena. Edellisenä päivänä lukion kolmasluokkalaiset viettävät penkinpainajaisia eli penkkareita ja lähtevät sen myötä lukulomalle valmistautumaan kevään ylioppilaskirjoituksiin. Vanhojen tanssit tanssitaan tästä seuraavana päivänä, jolloin lukion toisen vuoden opiskelijoista tulee koulunsa vanhimpia. Tansseihin kuuluvat näyttävät ja melko kalliit vaatteet sekä upeat kampaukset ja meikit. Vanhojen tanssit ovat iso sosiaalinen tapahtuma ja usein tanssien jälkeen juhlat jatkuvat vielä pitkälle yöhön.

Tässäkin tutkimuksessa on havaittavissa viitteitä ”Family stress modelin” tueksi ja toisaalta havainnot saavat tukea siitä. Kirjoittajien kertomuksista käy ilmi, että köyhyydessä elävät vanhemmat ovat monissa kertomuksissa, kuten Nooran ja Juulian kertomuksissa, stressaantuneita taloudellisten haasteiden vuoksi. Toki myös muut haasteet kuormittavat vanhempia. Stressi vaikuttaa myös näissä kertomuksissa vanhempien käytökseen, ainakin kirjoittajien tulkinnan mukaan. Osassa kirjoittajien perheistä on esiintynyt myös perheväkivaltaa. Väkivalta on saattanut olla vanhempi välistä tai kohdistua myös perheen lapsiin. Kirjoittajat kertovat tämän vaikuttaneen heihin esimerkiksi niin, että he kokivat olevansa arvottomia ja huonompia kuin muut.

Stressin lisäksi myös muut huono-osaisuuden osatekijät vaikuttavat vanhempien käytökseen ja perheen sisäiseen vuorovaikutukseen (Ristikari et al. 2018; Toikka & Haanpää 2020). Köyhyys jo itsessään on iso haaste lapsiperheissä, mutta kun lisänä on esimerkiksi terveyshuolia tai päihderiippuvuutta kasautuvat kuormitustekijät eivät voi olla vaikuttamatta vuorovaikutukseen. Vanhempien kannustamattomuus ja materiaaliset puutteet ovat yhdessä osattomuuden kokemusten kanssa saaneet monen kirjoittajan kokemaan itsensä arvottomaksi ja huonommaksi kuin muut. Tällaiset hyvin negatiiviset ja jo lapsuuden kodissa opitut tunteet omasta itsestään vaikuttavat pitkään henkilön elämänkulussa ja valinnoissa. Osa vaikutuksista saattaa olla peruuttamattomia, kuten Pirjo kertoo veljensä sairastumisesta ja itsemurhasta.

Kirjoittajat ovat kokeneet osattomuutta kodin ulkopuolisissa ihmissuhteissa sekä lapsuudessaan että myös aikuisuudessaan. Nuoruudessaan heillä ei ollut varaa osallistua harrastuksiin tai kaveriporukoiden tekemisiin ja he joko jättäytyivät pois menoista tai heitä ei enää edes pyydetty mukaan. Moni myös häpesi kotiaan ja häpeää myös aikuisuudessaan nurkkiaan. Hyvinvoinnin tärkeänä osatekijänä voidaan pitää merkityksellisiä ihmissuhteita (Allardt 1976). Aineistoni kirjoittajat ovat jääneet tai jättäytyneet pois kaveriporukoista ja köyhyyteen liittyvä häpeä sekä yksinkertaisesti taloudellisten resurssien puute on syynä tähän. Köyhyydellä on siis suora vaikutus osattomuuteen kaverisuhteissa ja hyvinvoinnin vajeeseen tällä osa-alueella. Merkityksellisillä ihmissuhteilla on myös nähty olevan merkittävä positiivinen vaikutus osallisuuden kokemukseen. (vrt. Harju 2015.)

6 YHTEENVETO, POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa syvennän aineiston sisällön tulkintaa ja pohdin tulkintojeni merkityksiä laajemmassa perspektiivissä yhteiskunnallisella tasolla. En enää tässä luvussa käytä suoria lainauksia aineiston kirjoituksista, vaan olen edelliseen lukuun koonnut mielestäni tärkeimmät lainaukset ja tässä syvennän analyysia tulkinnan tasolle. Edellisessä luvussa esitetyt lainaukset mielestäni toimivat riittävinä perusteluina esittämilleni tulkinnoille.

Tässä luvussa koostan ensin aineiston pohjalta yleistävän kertomuksen kuvitteellisen henkilön kokemuksista köyhyydestä. Tämä ei ole kenenkään kirjoittajan yksittäinen kertomus, vaan yhteenvetomainen yleistys tulkinnastani aineiston sisällöstä. Tämä jälkeen pohdin esiin nostamiani teemoja yhteiskunnallisella tasolla ja lopuksi muodostan tutkielmani päätteeksi johtopäätökset ja esitän muutamia mielestäni kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita.

6.1 Millan kuvitteellinen tarina

Seuraava kertomus ei ole suoraan kenenkään kirjoitus kutsuun vastanneen tarina, vaan yleistys koko aineiston kirjoituksista. Myös tämä henkilö on saanut itse keksimäni nimen.

Millan lapsuudessa hänen perheensä, johon kuuluivat vanhemmat ja kaksi sisarusta, asui kaupungin laitamilla huonomaineisella asuinalueella. Perheen koti oli pieni vuokra-asunto, jonka sisustus ei ollut kovin trendikäs, vaan hankittu pienellä budjetilla. Perheen vanhemmilla oli haasteita toimeentulon kanssa, isällä oli päihdeongelmia ja äidillä terveyshuolia. Kummallakaan ei ollut korkeaa koulutusta, ja heidän työmarkkina-asema oli epävakaa. Köyhyys stressaa vanhempia ja he käyttäytyivät ajoittain väkivaltaisesti lapsiaan kohtaan, eivätkä he jaksaneet kannustaa lapsiaan. Köyhyyden vuoksi lapset eivät pystyneet harrastamaan mitään, eikä kotona ollut juuri koskaan herkkuja. Ruokaakin oli tarjolla juuri ja juuri riittävästi. Vanhemmat erosivat Millan ollessa nuori ja perheen köyhyys syveni entisestään.

Milla koki olevansa arvoton ja merkityksetön, koska vanhemmat eivät kannustaneet häntä eikä hän saanut koskaan mitään uusia vaatteita tai tavaroita. Vaatteet olivat siskon vanhoja, jotka olivat olleet käytössä jo aiemmin heidän serkullaan.

Milla koki olevansa ulkopuolinen muiden ikäistensä seurassa. Koulussa häntä kiusattiin kuluneista vaatteista, eikä hänellä ollut harrastuksia. Hän ei myöskään päässyt osallistumaan muiden ikäistensä vapaa-ajan viettoon, kuten reissuihin kaupungin keskustaan tai

pikaruokaravintoloihin. Millalla ei juuri ollut ystäviä, eikä hän halunnut kutsua ketään heille kotiin.

Milla oli hyvä koulussa, mutta ei oikein tiennyt mitä hän haluaisi opiskella lukion jälkeen tai mistä hän edes olisi kiinnostunut. Lukion jälkeen hän päätti mennä töihin ja pian hän tapasi Petterin, jonka kanssa hän sai pian kaksi lasta. Millan haaveet onnellisesta ydinperheestä ja paremmasta, taloudellisesti turvatumasta lapsuudesta omille lapsilleen saivat ison kolauksen, kun Milla ja Petteri päätyivät eroamaan. Lapset jäivät asumaan Millan kanssa, jolla ei ollut koulutusta eikä työpaikkaa. Sinnikäs Milla kuitenkin halusi lapsilleen parempaa kuin mitä hänellä itsellään oli koskaan ollut. Hän haki ja pääsi opiskelemaan ammattikorkeakouluun. Vaikka opiskelu on raskasta ja uuvuttavaa, Milla aikoo suorittaa tutkinnon loppuun ja valmistua. Hän haluaa katkaista ylisukupolvisen huono-osaisuuden kierteen. Hän tulee olemaan sukunsa ensimmäinen korkeasti koulutettu. Aiemmin hän ei tiennyt miten saisi kierteen katkeamaan, eikä hän ole saanut lähipiiriltään kannustusta opiskeluun. Köyhydessä kasvanut Milla on oppinut sinnikkyyttä ja empaattisuutta sekä tulemaan toimeen hyvin vähällä.

6.2 Pohdinta ja johtopäätökset

Osattomuus materiasta näkyy läpi koko aineiston, köyhyiden näkyvin osa ovat juuri puutteet materiassa ja kokemuksena siihen liittyy voimakkaasti häpeä. Häpeä kohdistuu tyypillisesti vaatteisiin, urheilu- ja liikkumisvälineisiin tai niiden puutteeseen sekä myös omaan kotiin. Materiaaliseen osattomuuteen liittyvä häpeä kiteyttää smithiläis-townsendilaisen suhteellisen köyhyiden määritelmän ytimen. Köyhyiden kokemuksilla näyttää olevan ohjaavaa vaikutusta läpi ihmisen elämän ja se ohjaa myös elämäntapojen ja tehtyjä valintoja, tietoisesti ja tiedostamattomasti. Köyhyys vaikuttaa merkittävästi sosiaalisiin suhteisiin ja niiden muodostumiseen.

Tämän tutkimuksen aineisto kertoo osaltaan samaa jatkumoa kuin aiemmat köyhyystutkimukset. Köyhyys näkyy myös lapsiperheissä materiaalisena puutteena asunnossa, vaatteissa, ravinnossa ja harrastuksissa sekä matkailun puuttumisena. Täältäkin osin tämä tutkimus tukee aiempia tutkimuksia. Materiaalinen puute näkyy ja ennen muuta tuntuu osattomuutena. Osattomuudella on tutkielmani mukaan monia ulottuvuuksia. Materiaalin lisäksi köyhyys aiheuttaa osattomuutta perheen sisällä, kun vuorovaikutus perheen sisällä ei ole parhaimmalla tolalla vanhempien ollessa kuormittuneita taloudellisesta tilanteesta ja mahdollisesti johtuen myös muista haasteista. Osattomuus perheen arvostuksesta ja tuesta

vaikuttaa henkilön elämässä pitkään. Lapsuuden perheellä on kaiken kaikkiaan valtavan suuri vaikutus henkilön tulevaisuuteen ja elämän valintoihin.

Köyhyys ja siihen liittyvä osattomuus näkyy myös kodin ulkopuolisissa ihmissuhteissa. Osattomuus kaverisuhteissa näkyy paitsi lapsuudessa myös aikuisuudessa. Hyvien kaverisuhteiden luominen on hankalaa, kun henkilöllä ei ole taloudellisia resursseja osallistua ympäröivän yhteiskunnan normien mukaisiin toimintoihin ja harrastuksiin, joissa olisi mahdollista luoda kaverisuhteita. Taloudellisten resurssien puutetta on mahdollista toki kompensoida yhteiskunnallisella tasolla esimerkiksi ilmaisilla tapahtumilla urheilun tai taiteen saralla, jotka usein nähdään ihmisiä yhdistäviksi harrastuksiksi. Ilmaisten tai edullisten harrastusten valikoima ei tietenkään voi olla niin laaja kuin kaikille tarjolla olevien, joten omien mieltymysten mukaista harrastustoimintaa ei köyhän näinkään olisi välttämättä mahdollista saavuttaa. Mutta ilmaisharrastuksia hyödyntämällä on mahdollista lisätä osallisuutta ja solmia merkityksellisiä ihmissuhteita.

Hyvin usein kuitenkin erityisesti lapsille suunnatut harrastukset muuttuvat jo varhain tavoitteellisiksi ja melko kalliiksi. Usein köyhyyteen liittyy myös häpeää omaa kotia kohtaan, jolloin sinne ei haluta välttämättä kutsua ketään kyläilemään. Tämä varjostaa niin lapsuudessa kuin aikuisuudessakin kaverisuhteiden muodostumista. Aiemmissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, kuinka merkityksellisiä kaverisuhteet ovat osallisuuden kannalta. (Ridge 2002; Hakovirta & Rantalaiho 2012; Harju 2015.) Mielestäni yksi tärkeä osallisuutta lisäävä toimenpide voisi olla ilmaisten harrastusmahdollisuuksien lisääminen ja ilmaisten kohtaamispaikkojen, kuten kirjastojen toiminnan kehittämisen ja laajentamisen. Viime vuosina mediassa ja tutkimuksissa on nostettu esiin nuorten lisääntyneet mielenterveysongelmat ja kuormittunut terveydenhuolto. Osallisuuden tukemisen lisäämisellä jo lapsuudessa saattaisi olla vaikutusta nuorten mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyssä. Osallisuuden vaikutusten tutkimus on erittäin kiinnostava monialainen aihealue, jossa jatkotutkimuksilla on paljon tilaa.

Köyhyys ja siitä seuraava osattomuus eri osa-alueilla ulottuu monilla tämän tutkimuksen kirjoituskutsuun vastanneilla läpi elämänkulun ja on siirtynyt myös seuraavalle sukupolvelle. Aineiston perusteella voi tulkita, että köyhässä perheessä kasvaminen monine negatiivisine kokemuksineen ohjaa henkilöä tiettyyn suuntaan nuoruudessa ja aikuisuuden kynnyksellä. Henkilö oppii köyhyyden kulttuuria paitsi kotona myös lähipiirissä, kun usein asutaan huonommalla asuinalueella eikä välttämättä tuttavapiiriin kuulu parempiosaisia tai korkeasti koulutettuja. Köyhyyden kulttuurin opittuaan henkilön on vaikea lähteä ponnistelemaan kohti

parempaa tulevaisuutta. Vaikka halua olisikin, saattaa tiedon ja roolimallien puute estää pyrkimykset. Tutkimukseni aineiston tulkinnassa käy ilmi, että huono-osaisuudella on tapana kasaantua. Kertomuksissa tuntuu käsin kosketeltavasti, kuinka köyhyys ei suinkaan ollut kirjoittajien lapsuuden perheissä ainoa huono-osaisuuden osa-alue, mahdotonta on kuitenkin tulkita syy-seuraussuhteita siitä, mikä osa-alueista aiheuttaa mitään.

Tämän tutkimuksen keskeistä antia, lapsiperheissä koettua köyhyyttä, joka tuntuu osattomuutena, elämän valintoja ohjaavana ja jolla on iso vaikutus sosiaalisiin suhteisiin, on relevanttia peilata Erik Allardtin teoriaan hyvinvoinnin ulottuvuuksista. Allardt jaotteli hyvinvoinnin osa-alueet kolmeen: having, loving ja being. Tässä tutkimuksessa kirjoittajat kertoivat kuinka köyhyyden vuoksi heillä on ja on ollut materiaalista puutetta mm. vaatetuksen, ruuan ja harrastusvälineiden saralla. Tämä osuu suoraan Allardtin teorian having ulottuvuuteen. Hyvinvointiin hänen mukaansa liittyy keskeisesti materiaalisten tarpeiden täyttyminen, joka selvästi jää köyhässä lapsiperheessä saavuttamatta. Allardtin loving ulottuvuus puolestaan sisältää merkityksellisiä ihmissuhteita, joihin aivan ilmeisesti köyhyys myös tämän tutkimuksen aineiston mukaan vaikuttaa negatiivisesti. Köyhyys on näiden kirjoittajien elämässä vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiin perheen sisällä, kaverisuhteiden muodostumisessa sekä myös parisuhteissa. Allardtin kolmas hyvinvoinnin ulottuvuus, being, sisältää mahdollisuuden vaikuttaa ja toteuttaa itseään, omia kiinnostuksiaan sekä kokea arvostetuksi tulemista. Ilmeistä tutkimusaineistoni pohjalta on valitettavasti se, että köyhyys on estänyt kirjoittajia toteuttamasta itseään. Heillä ei ole ollut mahdollisuutta harrastaa haluamiaan asioita, he eivät ole kokeneet voivansa vaikuttaa asioihinsa ja moni ei ole osannut tai uskaltanut opiskella mieleistä ammattia itselleen. Tämän valossa rohkenen väittää, ettei suomalaisessa köyhässä lapsiperheessä voida sanoa Allardtin teorian mukaisten hyvinvoinnin ulottuvuuksien täyttyvän ja tämän perusteella köyhissä lapsiperheissä ei voida kovinkaan hyvin. Yhteiskunnallisella tasolla näin iso hyvinvoinnin vaje näkyy väistämättä kustannuksina terveydenhuollossa sekä sosiaalimenoissa. Merkittävät puutteet hyvinvoinnissa asettavat nämä lapset ja perheet hyvin eriarvoiseen asemaan muihin lapsiin ja perheisiin nähden.

Havaitsin tutkielmassani köyhyyteen liittyvää osattomuutta monella eri osa-alueella, ja niiden taipumuksen jatkua läpi henkilön elämän ja usein myös taipumuksen siirtyä seuraavallekin sukupolvelle. Yhteiskunnallisella tasolla jäin pohtimaan sitä, olisiko kuitenkin järkevää nostaa viimesijaisen sosiaaliturvan tasoa merkittävästi, sellaiselle tasolle, jolla oikeasti noustaisiin sellaisiin tuloihin, joilla on mahdollista elää yhteiskunnan normien mukaista elämää. Kasaantuvalla huono-osaisuudella ja köyhyydellä on isoja negatiivisia vaikutuksia, kuten

mahdolliset työkyvyttömyyteen johtavat mielenterveys- ja päihdeongelmat, jotka käyvät todella kalliiksi yhteiskunnalle. Olisi hyvin kiinnostavaa laskea sitä, kuinka velkaantuvalla Suomella on varaa hoitaa ja elättää näitä työmarkkinoiden ulkopuolelle jääviä, mutta ei ole varaa nostaa sosiaaliturvan tasoa niin, että mahdollisesti monia tällaisia haasteita voitaisiin ennalta ehkäistä. Kaikkein pienituloisimmilta leikkaaminen ei ehkä ole pitkäkestoisin ratkaisu hyvinvointivaltion tulevaisuuden kannalta, tämäkin tutkimus lisää tietoisuutta köyhyyden negatiivisista yhteyksistä henkilöiden elämäntilanteeseen ja toisaalta huono-osaisuuden taipumuksesta kasaantua.

Arvottomuuden tunne omasta itsestään ja itseluottamuksen puuttuminen on läsnä useimmissa kertomuksissa, ja näihin liittyvä uskon puute itseensä, omiin kykyihin ja omaan älykkyyteen korostuu kouluttautumiseen liittyvissä teemoissa. Näihin isona vaikutuksena on lapsuuden koti ja vanhempien kannustus ja läsnäolo. Stressaantuneet ja kuormittuneet vanhemmat tai vanhempi tuskin jaksaa kannustaa ja tukea. Yhteiskunnalliselta kannalta katsottuna olisikin kannattavaa tukea vanhemmuutta ja vanhempien jaksamista, jotta heillä on voimavaroja kannustaa lapsiaan. Paremmalla itsetunnolla ja itseluottamuksella voidaan nähdä positiivisia vaikutuksia lasten aikuisuuteen, heidän menestymiseensä opinnoissa ja työllistymisessä. Viime vuosikymmenenä on lastensuojelussa panostettu ennaltaehkäisevään työhön ja laajoihin kaikille avoimiin palveluihin, joilla pyritään ennaltaehkäisemään lastensuojelun tarvetta. Koska edelleen lastensuojelun tarve on lisääntynyt ja palvelut ruuhkautuneet, pohdituttaa tässä se, että ovatko resurssit riittäviä ja ovatko ennaltaehkäisevät palvelut riittävän kattavia alati muuttuvassa yhteiskunnassa.

Köyhyyden ja muun kasautuneen huono-osaisuuden tuoma taakka lapsuuden perheessä näyttää tämän aineiston pohjalta ohjaavan osaltaan myös henkilön halukkuutta omassa aikuisuudessaan hankkia lapsia, sekä siihen kuinka monta lasta henkilö haluaa hankkia. Vuonna 2023 Suomessa syntyi ennätysmäisen vähän lapsia ja jo pidemmän aikaa syntyvyys on ollut laskussa Suomessa. Samaan aikaan ollaan huolissaan väestön ikärakenteen muutoksesta, väestön ikääntymisestä ja työvoiman vähydestä. Vauvatalkoot eivät ole tuottaneet merkittävää tulosta, ja pandemiavuosina saatu pieni korotus syntyvyyteen on hukattu. Tästä yhtälöstä herää ajatus siitä, voisiko köyhyyden vähentämisellä lapsiperheissä olla positiivisia vaikutuksia syntyvyyteen tulevaisuudessa. Tietenkin henkilön toivottuun ja toteutuneeseen lapsilukuun vaikuttavat monet seikat, muttei lapsuuden kokemuksia pidä tässä täysin sivuuttaa vaan asiaan olisi aiheellista syventyä jatkossa lisää.

Osaltaan koulutus on hyvä lääke köyhyyden ehkäisyyn. Siihen Sanna Marinin hallituksen hyväksymä laki oppivelvollisuuden nostamisesta 18 ikävuoteen on periaatteessa yksi hyvä keino. Kuitenkin on havaittu sellaista ilmiötä, että nuoret lopettavat koulun kesken heti täytettyään 18 vuotta, vaikka heidän tutkintonsa olisi vielä kesken. Koulutus itsessään ei estä köyhyyttä, vaan sen mahdollisesti tarjoama työpaikka on koulutustakin tärkeämpi. Työssäkäynti toimeentulon ohella lisää osallisuutta. Ilman koulutusta ei juurikaan ole mahdollista työllistyä. Tätä on mielestäni syytä korostaa nykyistä enemmän perusasteen ja toisen asteen koulutuksessa. Suuri merkitys on myös sillä, minkä alan nuori valitsee. Kaikilla aloilla tulevaisuuden työllisyysnäkymät eivät ole yhtä hyvät.

On syytä myös tarkastella sitä, onko opinto-ohjaus kouluissa riittävää. Aineistosta käy ilmi, ettei moni köyhässä perheessä kasvanut nuori tiennyt erilaisista opiskelumahdollisuuksista, siitä miten niihin voisi hakeutua tai mihin niistä voisi työllistyä tulevaisuudessa. Huomiotani kiinnitti myös se, että uskoisin koulun aikuisten huomaavan ja olevan tietoisia niistä nuorista, jotka tulevat köyhistä perheistä ja ajattelisin että eikö heihin tulisi vielä enemmän kiinnittää huomiota perusasteen lähentyessä loppuaan. Tärkeää on, että myös köyhistä perheistä tulevat nuoret saisivat riittävästi tietoa opiskelumahdollisuuksista. Moni kirjoittaja tässä aineistossa kertoi, etteivät he uskoneet omiin kykyihinsä eivätkä tienneet opiskelumahdollisuuksista. Ilman korkeasti koulutettuja läheisiä tai tuttaviam on selvää, ettei nuorella ole riittävää tietoisuutta tulevaisuuden mahdollisuuksista eikä laajasta suomalaisesta korkeakoulutarjonnasta. Vaikka tietoa on toki 2020-luvulla runsaasti saatavilla internetistä, on sitä osattava hakea. Nuorten kouluttautumisen kannalta on mielestäni keskeistä panostaa laadukkaaseen ja ajantasaiseen opinto-ohjaukseen, johon kaikilla nuorilla tulisi olla oikeus ja velvollisuus osallistua. Tässä ei mielestäni voi liikaa korostaa mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista, jonka pitäisi olla suomalaisessa koulutusjärjestelmässä mahdollista, kun koulutus on ilmaista. Perhetausta ja roolimallien mahdollinen puuttuminen sekä verkostojen suppeus voivat asettaa nuoret eriarvoiseen asemaan suomalaisessakin koulutusjärjestelmässä. Ajantasaisella ja riittävällä opinto-ohjauksella voidaan edistää mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista.

Kirjoituskutsussani pyysin kirjoittajia kertomaan mahdollisista positiivisista köyhyyteen liittyvistä kokemuksistaan. Moni kertoi olevansa kekseliäs ja empaattinen sekä työteliäs. Näiden piirteiden ajattelen olevan aidosti positiivisia. Mutta hyvin monessa kirjoituksessa toistui, kuinka kirjoittaja on oppinut tulemaan toimeen vähällä ja niukoilla resursseilla. Pohdin paljon tähän teemaan liittyviä sävyjä, enkä lopulta täysin tulkitse näiden kokemusten olevan vain positiivisia. Niukkuus ja vähäinen kulutus on 2020-luvulla erityisesti tietyissä aatteellisissa

piireissä ihailtavaa ja tavoiteltavaakin ja totta kai ekologista. Mutta silloin henkilöllä on ollut mahdollista valita niukkuus itse. Tämän aineiston kirjoittajilla ei ole ollut tätä valinnan mahdollisuutta, jolloin en miellä niukkuutta ja vähällä toimeen tuloa ainakaan tavoitelluksi tilaksi. Lähes kaikki kirjoittajathan ilmaisivat pyrkivänsä pois köyhyydestä ja niukkuudesta.

Tässä tutkimuksessa käytin aineistona henkilöiden kirjoituksia omista kokemuksistaan. Aineiston luonteen vuoksi ei ole mahdollista vertailla näitä tuloksia suoraan mihinkään aiempiin tutkimuksiin. Aineiston luonteen ja tutkimusmetodologian vuoksi tulokset eivät siis ole vertailukelpoisia. Lisäksi haluan nostaa esiin sen, että tulokset ovat omia tulkintojani, jotka koen tärkeiksi aineiston sisällön kannalta ja jotka mielestäni ovat merkityksellisiä tutkimuskysymyksiini nähden. Mielestäni sain aineiston perusteella vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tärkeää on huomioida kuitenkin se, että aineisto on melko suppea. Kaikki kirjoittajat ovat naisia, joten miesten näkökulmat ovat jääneet kokonaan tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Uskoisin miesten kirjoituksista nousevan esiin erilaisia teemoja, kuten korostuneemmin alkoholi- ja päihdeongelmat sekä rikollisuus ja väkivalta. Aineistosta puuttuvat myös ne, joilla ei ole resursseja kirjoittaa tällaiseen tutkimukseen. Pohdin jatkotutkimuksen kannalta, että esimerkiksi leipäjonoista ja muusta järjestöjen avustustoiminnasta saattaisi löytyä tällaisia henkilöitä ja silloin haastattelut voisivat olla hyvä tapa kerätä aineistoa.

Tutkimuksessani esiin nousseet kokemukset köyhyydestä ja osattomuudesta ovat sidoksissa tiettyihin, melko lähekkäin oleviin ajanjaksoihin. Kirjoittajat ovat olleet nuoria verraten vähän aikaa sitten, suurin osa vain muutamia kymmeniä vuosia sitten. Lisäksi kaikki kirjoittajat vastasivat kirjoituskutsuun vuonna 2024. Ajallista tai alueellista vertailua tällä aineistolla ja tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollista tehdä. Olisi kuitenkin hyvin kiinnostava jatkotutkimuksen asetelma kerätä kokemusperäistä tietoa eri aikakausilta. Pohdin sitä, että heti II MS:n jälkeen köyhyys on varmasti tuntunut melko samalta maaseudulla ja kaupungeissa, mutta nykyisin köyhyys tuntuu varmasti erilaiselta maaseudulla kuin kaupungeissa. Toisaalta osattomuus kaverisuhteista ja niiden muodostumisesta on mahdollisesti ajaton ilmiö, vaikka esimerkiksi yhteydenpitotavat muuttuvat ja monipuolistuvat. Vielä muutama vuosikymmen sitten lähetettiin kirjeitä ja kortteja, kun nykyään kommunikoidaan sosiaalisen median ja viestipalveluiden kautta netissä älylaitteilla. Kiinnostavaa on myös se, onko sosiaalisella medialla ja älylaitteiden kehityksellä ollut vaikutusta alueellisiin köyhyyskokemuksiin ja niiden eroihin.

Yllätyin aineistoon perehtyessäni siitä, kuinka valtaosassa kirjoituksia oli luettavissa köyhyyden syyllistämisen kohdistuvan yksilöön ja vain yhdessä kirjoituksista kritiikkiä sai osakseen myös yhteiskunta ja siinä vallitsevat rakenteet. Oletuksenani oli vastaajien olevan enemmän vasemmistopuolueiden kannattajia, joissa useimmiten on tyypillistä syyllistää köyhyydestä yhteiskunnan rakenteita yksilön sijaan. Yksilön syyllistäminen on yleisesti tyypillisempää oikeistopuolueiden kannattajien joukossa. Pohdin tästä hämmentyneenä, onko yhteiskuntaopin opetus todella perusopetuksessamme niin riittämättömällä tasolla, ettei huonompiosaisilla ole ymmärrystä yhteiskunnastamme ja sen rakenteiden tarkoituksista ja toiminnoista. Tämäkin on jatkotutkimuksen kannalta kiinnostava näkökulma.

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäivät myös kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset. Sijoituksen taustalla olevat syyt ovat tapauksesta riippuen hyvinkin erilaisia, mutta nämä lapset ovat kuitenkin haavoittuvaisemmassa asemassa kuin kotonaan asuvat ja jo lähtökohtaisesti biologisesta perheestä osalliset lapset. Kuitenkin sijoituspaikkojakin on monenlaisia, eikä sijoituksella aina ole negatiivinen vaikutus lapsen elämään, vaan se voi mahdollisesti toimia käännekohtana kohti parempaa. Tämä on kuitenkin hyvin mielenkiintoinen osa-alue, jota olisi tärkeä tutkia. Kuinka kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset kokevat osallisuutta elämän eri osa-alueilla ja millä tavoin lapsuuden perheen mahdollinen köyhyys näkyy heidän aikuisuudessaan ja mahdollisesti heidän lapsillaan. Jatkuuko myös lastensuojelun asiakkuus ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen myös seuraavalla sukupolvella.

Kirjoituskutsussani en kerännyt taustatietoina kirjoittajan etnistä taustaa, mikä sinällään olisi kiinnostava tieto ja mahdollinen jatkotutkimuksessa esiin otettava aihe. Tilastojen valossa maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä on kantaväestöä suurempi riski köyhyyteen ja toisaalta tiedetään myös, että maahanmuuttajataustaiset nuoret jäävät muita useammin ilman jatko-opiskelupaikkaa. Kaiken kaikkiaan maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin liittyvää suomalaista köyhyystutkimusta on melko niukasti. Tämä alue kaipaa lisää tutkimusta. Maahanmuuttajat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä ja heidän taustansa ovat hyvinkin erilaisia. Aihepiiri on ajankohtainen, liittyen erityisesti työperäiseen maahanmuuttoon ja työvoimapulaan Suomessa sekä toisaalta nykyisen oikeistohallituksen osin hyvinkin maahanmuuttokriittisiin avauksiin.

”Koulut ja duunit meni pieleen, kinkuton joulu on jäänyt mulle mieleen” laulaa Arttu Wiskari yhdessä Leavings yhtyeen kanssa kappaleessa Tässäkö tää oli? Tähän kytkeytyy oivasti tämänkin tutkimuksen keskeinen anti, kuinka merkittävää roolia koulutus ja työpaikka

näyttelevät köyhyyden ehkäisyssä. Köyhyys näyttäytyy suomalaisissa lapsiperheissä liian usein ylisukupolvisena ilmiönä, joka tuntuu osattomuutena useilla elämän eri osa-alueilla: materiaalisena puutteena, häpeänä ja ulkopuolisuutena. Köyhyys ohjaa merkittävästi henkilön elämäntulkua ja lapsuudessa koettu köyhyys ei jää vain lapsuuteen, vaikka aikuisena menisikin taloudellisesti paremmin. Köyhyys ohjaa sosiaalisia suhteita ja valikoi niiden muodostumista. Pahimmillaan köyhyys ja siitä seuraava osattomuus lannistaa ja passivoittaa henkilön. Nämä myös vievät uskottavuutta yhteiskuntaa ja sen instituutioita kohtaan ja syövät demokratian legitimitettä.

Lähteet

- Allardt, Erik (1976). Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY.
- Bradshaw, Jonathan & Finch, Naomi (2002). A comparison on childbenefit packages in 22 countries. Department for Work and pensions. Research report no 174.
<https://eprints.whiterose.ac.uk/73510/>. Viitattu 2.3.2024.
- Esping-Andersen, Gösta (1990). The three worlds of welfare capitalism. Cambridge polity press.
- Euroopan komissio (1989). Resolution on combating social exclusion. Official Journal of the European Communities 1989; C277/1.
- Finlex (2024). Suomen perustuslaki 11.6.1999/731,
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 22.1.2024.
- Goedeme, Tim & Rottiers, Stijn (2011). Poverty in the Enlarged European Union. A discussion about definitions and reference groups. *Sociology Compass* 5/1 2011 s.77-91.
- Haddadi Barzoki, Meysam (2024). School belonging and depressive symptoms: the mediating roles of social inclusion and loneliness. *Nordic Journal of Psychiatry*, 78(3), 205–211.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08039488.2024.2304067>.
 Viitattu 8.6.2024.
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012). Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kela.
- Hansen, Hans Tore (2008). The dynamics of social assistance recipiency: Empirical evidence from Norway. *European Sociological Review*, s. 25(2), 215–231.
<https://doi.org/10.1093/esr/jcn040>.
- Harju, Sanni (2015). Yksinasuvien työttömien köyhyys: kertomuksia osallisuudesta ja osattomuudesta. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/97255>.
 Viitattu 26.2.2024.
- Holzer, Harry, Schanzenbach, Diane W., Duncan, Greg J., & Ludwig, Jens (2007). The economic costs of poverty in the United States: Subsequent effects of children growing up poor. Discussion Paper no. 1327-07. Institute for Research on Poverty.
<https://irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp132707.pdf>. Viitattu 6.3.2024.

- Hyvärinen, M. (2021). Kertomuksen tutkimus. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvaliteoreettiset-viitekehukset/kertomuksen-tutkimus/>. Viitattu 5.2.2024.
- Ilmakunnas, Ilari (2018). Risk and vulnerability in social assistance receipt of young adults in Finland. *International Journal of Social Welfare*, 27(1), 5–16.
<https://doi.org/10.1111/ijsw.12273>. Viitattu 6.3.2024.
- Ilmakunnas, Ilari; Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi (2020). Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuus teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino. s. 120-137.
- Isola, Anna-Maria (2022). Ylisukupolvinen osattomuus ja osallisuus suvuissa kerrotuissa juuritarinoissa teoksessa Turun köyhät kasvot. s. 146-162 Turun historiallinen yhdistys. Turun historiallinen arkisto. Keuruu 2022.
- Isola, Anna-Maria; Kaartinen, Heidi; Leemann, Lars; Lääperi, Raija; Schneider, Taina; Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017). Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. *Terveys- ja hyvinvoinnin laitos Työpäperi 33/2017*.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/135356>. Viitattu 18.3.2024.
- Isola, Anna-Maria; Virrankari, Lotta & Hiilamo, Heikki (2021). On social and psychological consequences of prolonged poverty—A longitudinal narrative study from Finland. *Journal of Social and Political Psychology*, 2021, Vol. 9(2), s. 654–670.
- Jauhiainen, Signe; Miettinen, Anneli; Mäkinen, Lauri; Ristikari, Tiina; Räsänen, Tapio; Sihvonen, Ella; & Virmasalo, Ilkka (2024). Lapsiperheiden pienituloisuus, sosiaaliturva ja asumisjärjestelyt - LAPSASET-hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2024
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001). Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari, Minna (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto
- Juhila, Kirsi (2006). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino.
- Kallio, Johanna; Kauppinen, Timo. M & Erola, Jani (2016). Cumulative Socio-economic disadvantage and secondary education in Finland. *European Sociological Review*, 2016 32/5 s. 649–661.

- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) (2020). Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino. s. 2-19.
- Kallio, Johanna, Hautala, Helena & Erola, Jani (2020). Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten koulupudokkuuteen teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino. s. 105-120.
- Kallio, Johanna; Vainio-Korhonen, Kirsi; Artukka, Topi; Isola, Anna-Maria; Lehtokari, Anniina; Saarenpää, Taina; Savolainen, Panu; Syväniemi, Maria; Toikka, Enna & Viljamaa, Noora (2023). Huono-osaisuus ja köyhyys rajoittivat sosiaalista osallisuutta ja olivat ylisukupolvisesti periytyviä sekä 1800- että 2000-luvuilla. Tutkimuskatsauksia; Vuosikerta 2023, Nro 1. Turun kaupunki.
https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/tutkimuskatsauksia_1-2023.pdf. Viitattu 18.3.2024.
- Karttunen, Laura & Lehtimäki, Markku (2021). Muodon ja sisällön analyysi kertomuksessa. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvaliteoreettis-metodologiset-viitekehukset/muodon-ja-sisallon-analyysi/>. Viitattu 5.2.2024.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008). Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008.
- Kauppinen, Timo M.; Angelin, Anna; Lorentzen, Thomas; Bäckman, Olof; Salonen, Tapio; Moisio, Pasi & Dahl, Espen (2014). Social background and life-course risks as determinants of social assistance among young adults on Sweden, Norway and Finland. *Journal of European Social policy* 2014 vol 24(3) s. 273-288.
- Koivusilta, Leena (2020). Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino. s. 82-104.
- Laihiala, Tuomo, Kallio, Johanna & Ohisalo, Maria (2017). Personal and social shame among people receiving food aid in Finland. *Research on Finnish Society* 10:1, s.73–85.
- Laihiala, Tuomo (2020). Mitä leipäjonot kertovat lapsiperheiden huono-osaisuudesta? teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino. s. 40-52.

- Leermann, Lars; Nousiainen, Marko; Keto-Tokoi, Anna & Isola, Anna-Maria (2022).
Osallisuuden kokemuksia aikuisväestössä teoksessa Karvonen, Sakari; Kestilä, Laura
& Saikkonen, Paula (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2022. Terveys- ja
hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-996-2>. Viitattu 10.6.2024.
- Lewis, Oscar (1966). *La Vida; a Puerto Rican family in the culture of poverty in San Juan and
New York*. A Vintage Book 421.
- Mack, Joanna & Lansley, Stewart (1985). *Poor Britain*. George Allen and Unwin. London.
28. painos.
- Mani, Anandi, Mullainathan, Sendhil, Shafir, Eldar, & Zhao, Jiaying (2013). Poverty impedes
cognitive function. *Science*, Vol 341 Issue 6149, s. 976-980.
- Masarik, April & Corger, Rand (2017). Stress and child development: a review of the Family
Stress Model. *Current opinion in psychology*, 2017-02, Vol.13, s. 85-90.
- Mullainathan, Sendhil, & Eldar Shafir (2013). Decision making and policy in contexts of
poverty. *Behavioral foundations of public policy 2013*: s. 281-300.
- Neerdaels Jasper, Tröster Christian, Van Quaquebeke Niels (2022). It's (a) Shame: Why
Poverty Leads to Support for Authoritarianism, *Personality and Social Psychology
Bulletin*, Vol 50, Issue 6, s. 942-956.
- Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia.
Sosiaalipedagoginen aikakauskirja (14) s. 9-41.
<https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/122317>. Viitattu 17.2.2024.
- Ohisalo Maria (2017). *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla – leipäjonot, koettu hyvinvointi ja
huono-osaisuus: Itä-Suomen yliopiston julkaisu no 148*
- Opintopolku (2024). Suomen koulutusjärjestelmä. <https://opintopolku.fi/konfo/fi/>.
Viitattu 11.11.2024.
- Rawls, John (1972). *A theory of justice*. Oxford: Clarendon.
- Rawls, John (1993). *Political liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Rawls, John (1999). *The law of peoples*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Repo, Juuso, Herkama, Sanna, Yanagida, Takuya & Salmivalli, Christiina (2022). Transition
to emerging adulthood during the covid-19 pandemic: Changes in anxiety and the role
of inclusion/exclusion experiences. *European Journal of Developmental Psychology*.
<https://doi.org/10.1080/17405629.2022.2122434>. Viitattu 8.6.2024.
- Ridge, Tess (2002). *Childhood poverty and social exclusion. From a child's perspective*.
Bristol The Policy Press.

- Ristikari, Tiina; Merikukka, Marko & Hakovirta, Mia (2018). The significance of timing and duration of social assistance receipt during childhood on early adult outcomes. *Longitudinal and Life Course Studies* 2018 Volume 9 Issue 3 s. 312–326.
<https://llcsjournal.org/index.php/llcs/article/view/471>. Viitattu 6.3.2024.
- Ringen, Sten (1988). Direct and indirect measures of poverty. *Journal of social policy* volume 17/3 s. 361-365.
- Salmi, Minna (2020). Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino. s. 20-39.
- Seppänen, Marjaana (2001). LIIPOLAN ONNI - Asuinalueen sosiaalinen erilaistuminen ja merkitys asukkaille. Väitöskirja. Helsingin Yliopisto.
- Sen, Amartya (1990). Justice: means versus freedoms. *Philosophy and Public Affairs* 19 (2), 111- 121. Sen, Amartya 1999. *Development as Freedom*. Oxford: University Press.
- Smith, Adam (1981). *Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (1776). Indianapolis, IN: Liberty Classics.
- Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos (2024). Osallisuus. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>. Viitattu 17.2.2024.
- Toikka, Enna & Haanpää, Leena (2020). Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino. s. 67-81.
- Townsend, Peter (1979). *Poverty in the United Kingdom. A survey of household resources and standard of living*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Työllisyysrahasto (2024). Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen. <https://www.aikuiskoulutustuki.fi/> viitattu 11.11.2024.
- Unicef (2024). Lasten oikeuksien sopimus: tiivistelmä. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimus-tiivistettya/>. Viitattu 18.2.2024.
- Vauhkonen, Teemu; Kallio, Johanna; Kauppinen, Timo M. & Erola, Jani (2017). Intergenerational accumulation of social disadvantages across generations in young adulthood. *Research in Social Stratification and Mobility* 48 (2017) s 42–52.
- Vuori, Jaana (2021). Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>. Viitattu 4.2.2024.

Walker, Robert (2014). *The shame of poverty*. Oxford: Oxford University Press.

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2011). *Tasa-arvo ja hyvinvointi*. Suomennos Markus Myllyoja 2011 HS-kirjat.

Liitteet

Liite 1 Kirjoituskutsu

Kirjoituskutsu ylisukupolvista köyhyyttä ja osattomuutta kokeneille

Teen pro gradu tutkielmaa ylisukupolvista köyhyyttä ja osattomuutta kokeneiden henkilöiden kokemuksista. Tutkimukseni tarkoituksena on lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä siitä, miltä köyhyys ja osattomuus tuntuvat ja näyttävät lapsiperheiden arjessa sukupolvesta toiseen. Ylisukupolvisuudella tarkoitetaan tässä köyhyyden periytymistä sukupolvelta toiselle.

Jos olet elänyt lapsuutesi pienituloisessa perheessä ja olet nyt vanhempi vähintään yhdelle lapselle sekä perheenne on tällä hetkellä pienituloinen. Kirjoita kokemuksista anonymisti!

Toivoisin, että kirjoituksestasi kävisi ilmi seuraavia asioita:

- Mistä olet kokenut jääväsi osattomaksi lapsena taloudellisten puutteiden vuoksi?
- Miten koet osattomuuden vaikuttaneen elämääsi ja miten osattomuus näkyy ja tuntuu sinun lapsillasi?
- Koetko osattomuuden tai taloudellisen niukkuuden tuoneen elämääsi positiivisia asioita? Jos koet niin millaisia?

Voit myös vapaasti kirjoittaa muuta aiheeseen liittyvää ja kertoa kokemuksistasi ja tunteistasi. Kirjoituksesi voi olla lyhyt tai pitkä eikä kirjoitusasulla ole merkitystä.

Kirjoituksestasi voidaan julkaista otteita tutkimuksissa ja niiden yhteydessä voidaan julkaista antamiasi taustatietoja. **Ethän kerro nimiä tai yksityiskohtaisia tietoja itsestäsi, asuinpaikastasi tai muista yksityisistä henkilöistä, jos niiden perusteella voi paljastua sinun tai jonkun muun henkilöllisyys.**

Kirjoitukset kerätään Tietoarkiston ylläpitämällä Penna-alustalla (ks. [tietosuojaseloste](#)). Tietoarkisto siirtää kirjoitukset keruun päätyttyä yhteisrekisterinpitäjänä toimivalle tutkijalle (ks. [tutkijan tietosuojaseloste](#)). Kirjoituksesi arkistoidaan pysyvästi Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon myöhempää käyttöä varten, jos annat siihen luvan lomakkeen lopussa. Ennen vastaamistasi tutustu Pennan [käyttöohjeisiin](#).

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit peruuttaa osallistumisesi keruun voimassaoloaikana käyttämällä kirjoituksen lähettämisen yhteydessä saamaasi yksilöllistä linkkiä. Palaa kirjoitukseesi ja valitse 'Peru osallistuminen ja poista vastaus'. Vahvistettuasi

valintasi kirjoituksesi ja antamasi taustatiedot poistuvat Pennasta kokonaan.

Keruu on avoinna 7.4.2024 asti.

Lisätietoja tutkimuksesta:

Hanna Saarelma-Töhönen, Pro gradu -tutkielman tekijä

Turun yliopisto,

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

hanna.k.saarelma-tohonen@utu.fi

Pakolliset kentät on merkitty tähdellä (*).

Mikä on sukupuolesi?

- Nainen
- Mies
- Muu

Mihin ikäryhmään kuulut? *

Valitse

Vaihtoehdot:

Valitse

19 vuotta tai vähemmän

20–24 vuotta

25–29 vuotta

30–34 vuotta

35–39 vuotta

40–44 vuotta

45–49 vuotta

50–54 vuotta

55–59 vuotta

60–64 vuotta

65 vuotta tai enemmän

Mikä seuraavista parhaiten kuvaa tämänhetkistä tilannettasi?

Valitse

Vaihtoehdot:

Valitse
 palkkatyössä kokoaikaisena
 palkkatyössä osa-aikaisena
 yrittäjä tai ammatinharjoittaja
 varusmies- tai siviilipalveluksessa
 eläkkeellä iän tai työvuosien perusteella
 eläkkeellä muusta syystä, esimerkiksi työkyvyttömyys
 kotiäiti tai -isä tai omaishoitaja
 opiskelija tai koululainen
 työtön
 muu

Kirjoita kirjoituksesi tähän. Voit suurentaa tekstikentän kokoa vetämällä kursorilla alaspäin kentän oikeasta alakulmasta. * (0-100000 merkkiä)

Kirjoituksesi ottaminen osaksi keruuta edellyttää suostumusta henkilötietojen käsittelyyn. Lisätietoja saat [tietosuojaselosteesta](#) . *

Annan suostumuksen henkilötietojen käsittelyyn kirjoituskeruussa Tietoarkistossa.

Arkistointilupa *

- Kirjoitukseni ja siihen liittyvät taustatiedot SAA arkistoida Tietoarkistoon ja luovuttaa tutkimus-, opetus- ja opiskelukäyttöä varten. Tarvittaessa arkistoitavia kirjoituksia muokataan tietosuojavaatimusten ja muiden laillisten vaatimusten täyttämiseksi.
- Kirjoitustani ja siihen liittyviä taustatietoja EI SAA arkistoida Tietoarkistoon.

Painamalla Lähetä-painiketta osallistut yllä kuvattuun tutkimukseen. Tietoarkisto siirtää kaikki kirjoitukset keruun tutkijalle ja säilyttää itse kopiot vain arkistoitavista kirjoituksista. Halutessasi voit palata muokkaamaan lomaketta lähettämisen jälkeen keruun ollessa käynnissä.

[Lähetä](#)

Liite 2 Kirjoituskutsun julkaisukanavat

Facebookin ryhmät, joissa kirjoituskutsu oli esillä:

Säästäjät ja sentinvenyttäjät

TTE Tavoitteena terveellisempi elämä

Kotiruokaryhmä

Naistenhuone

Äitylit

Äitylit +30v

Vauva 2017

Vauva 2023

Refluksilapset

Allergialapset

Turun seudun mamit

ROSKALAVA Turku

Yksinhuoltajat-arjen sankarit

Anna-Maria Isolan oma Facebook sivu sekä hänen jakamanaan ryhmässä Kuka kuuntelee köyhää